Filozofija

hrvatsko-srbskih

narodnih poslovica

složio ju

Vilim Korajac.

U Osieku.
Dragutina Sándora tiskarna. (Iv. Selzer.)
1876.

Nikolić

Filozofija

hrvatsko-srbskih

narodnih poslovica

složio ju

Vilim Korajac.

U Osieku.

Dragutina Sándora tiskarna. (Iv. Selzer.)

1876.

II.

Naravoznanstvo

hrvatsko-srbskih

narodnih poslovica.

Predgovor.

Pripoviedat ću, kako sam se odvažio na pisanje i izdavanje filozofije naših narodnih poslovica.

Čitajući prvih godina svoga profesorovanja, dok je još bilo nješto više volje za čitanje, pogdjekoje filozofičke knjige, kao: logiku, dušoslovje, fiziku, etiku, itd. padne mi slučajno na pamet mnoga naša narodna poslovica, koja se je na vlas sudarala s kojim pročitanim logičkim, psihologičkim, fizičkim itd. zakonom. Uzmem umah kako mi je uz put koja poslovica na pamet pala, bilježiti ju, ter ju onda stanem pazljivo s dotičnom logičkom, dušoslovnom ili fizičkom istinom uzporedjivati, pa u godini dana izpadne čitav zapisnik uzporednik, iz kojega bi kadšto pojedine odlomke njekolicini svojih prijatelja pokazivo. Njihovom ponukom obodren nastavim druge godine opet tako sravnjivati filozofičke istine s našimi poslovicami — i eto izpadne djelo sa smielim naslovom: „Filozofija hrv.-srb. narodnih poslovica!“

Reći ću iskreno, da sam se dugo i dugo smišljao, bi li nebi li ostavio takav naslov, koji — već poradi smielosti svoje — kan' da malo i taštinom zaudara. — Ali ja sam se dugo smišljajuć naposljedku ipak i na ovu, makar bilo baš i „taštinu“ sklonuo. — Osvjedočen na ime u dnu

duše da ja niti ovakovim naslovom, niti u obće čitavim ovim razmatranjem, nisam bio nauman nikakovu i ničiju drugu uhititi slavu, doli slavu svoga materinjega jezika, pa tim i slavu svoga bistroumnoga naroda, uzprkos svim obzirom čednosti ujedanput uzkliknem, kao kakav smrknuta čela Pilat II.: „Što pisah — pisah!„

Tako je rukopis „filozofičkoga“ naslova a „rapsodičkoga“ sadržaja njekoliko godina u prahu moje sobe — privatizirao, dokle ga jedanput prijatelj i pobratim A. K. nespazi, ter me pošteno i baš na pasja kola nenasadi. — „Šalji to bolan! odmah — reče mi — akademiji na razsudu, ter se i mladji i ludji podvrzi sudu i pametnijih i izkusnijih od sebe! Više oči više vidi, pa dosudi li akademija, da je tvoj rukopis zreo za — oganj, onda u oganj š njim; a odobri li ga, taman gursuze, u sviet š njim!“

Tako i bilo. Ja prijatelja poslušao, ter ovaj svezak, koji je danas tiskom obielodanjen, jugoslavenskoj akademiji na razsudu poslao. Odgovor mi je od akademije stigao povoljniji, nego li sam se nadao; jer mjeseca ožujka g. 1873 dobijem list, u kojem mi se javlja zaključak skupne sjednice od 25. ožujka 1873., da na ime: „jugoslavenska akademija moj odlomak iz filozofije hrv.-srb. narodnih poslovica t. j. poslovice u naravoznanstvo zasjecajuće budući odlomak mnogo većega djela, neće štampati u „Radu“, nego će

podpomoći pisca u izdavanju cieloga djela, kad bude gotovo.“

Ohrabren tom odlukom našega učenoga areopaga izgladio sam svoju radnju s njekimi njegovimi izpravci, ter ju evo sada šaljem u bieli sviet, želeć tim prije svega i nada sve: uzbuditi u našoj mladeži ljubav prama svomu krasnomu i bogatomu jeziku, pa tim i ljubav prama svomu narodu!

Znajući kako je u nás težko izdavati knjigu ovelika sadržaja, udesio sam izdavanje na tri svezka u tri puta, ter ako Bog dragi dade zdravlja, iza ovoga svezka sliedit će II. svezak t. j. logika, dušoslovje i právo naših nar. poslovica; a napokon onda još III. svezak t. j. etika naših nar. poslovica.

Dužnost mi je još označiti njeke, bar glavnije izvore, koji su mi kod ovoga razmatranja pri ruci bili, i kojimi sam se u ovom I. svezku poslužio. — Evo jih:

A) Izvori za **narodne poslovice**: *)

1. Српске нар. пословице. Вук. Ст. Караџић. Беч, 1849. Broj uz poslovicu znači stranu, na kojoj je.
2. Poslovice Gj. Daničić. Zagreb, 1871. — Broj uz poslovicu znači: koja je po redu.
3. Sbirka nar. poslovica od Mijata Stojanovića. Zagreb 1866. Broj uz poslovicu znači stranu.
4. Српски рјечник. Вук. Ст. Караџић. Беч, 1852.

B) Izvori za dokazanu **prirodopisnu istinu** u nar. poslovicah:

1. Zoologische Briefe v. Carl Vogt. Naturgeschichte der lebenden und untergegangenen Thiere für Lehrer, höhere Schulen und Gebildete aller Stände. Frankfurt a. M. 1851.
2. Buffonov prirodopis četveronožnih životinja u njemačkom prievodu. Troppau, 1785. i Brünn 1786.

*) Poslovice iz „bosanskoga prijatelja“ nisam mogao zato upotriebiti, jer se gotovo od rieči do rieči slažu s Vukovimi; a osim toga neimamo jih dosad obielodanjenih više, van do slova „j“
V. K.

3. Buffonov prirodopis ptica u njem. prievodu. Brünn 1787.
4. Dr. A. E. Brehm's „Illustrirtes Thierleben". Eine allgemeine Kunde des Thierreichs. Hildburghausen, 1863.
5. Das Buch der Natur von Dr. Friedrich Schödler, II. Th. Braunschweig, 1865.
6. Grundzüge der Zoologie von L. K. Schmarda. Wien, 1853.
7. Systematische Naturgeschichte von Traugott Bromme. Stuttgart, 1853.
8. Joh. Leunis „Schul-Naturgeschichte". Eine analyt. Darstellung der drei Naturreiche für höhere Lehr-Anstalten. Hannover, 1853.
9. Rad jugoslavenske akademije. I. knjiga. Zagreb, 1867.
10. Ovdje ondje bijaše mi u pomoći još po koji stariji pisac, a osobito Plinij s djelom svojim „Historia naturalis"; njekakovo staro izdanje: Venetiis. M. D. XXV.

C) Izvori za dokazanu **siloslovnu istinu** u nar. poslovicah:

1. Kosmos von Alexander v. Humboldt. Entwurf einer physischen Weltbeschreibung. Stuttgart und Tübingen, 1845.
2. Franz Arago's sämmtliche Werke. Deutsche Originalausgabe von Dr. W. G. Hankel. Leipzig, 1854.
3. Populäre Astronomie von Franz Arago. Nach der von J. A. Barral besorgten franz. Ausgabe. — Deutsche neueste Original-Ausgabe v. Dr. W. G. Hankel. Leipzig, 1865.
4. Dr. W. F. A. Zimmermann „Naturkräfte und Naturgesetze." Populäres Handbuch der Physik. Berlin, 1856.
5. Das Buch der Natur v. Dr. Friedrich Schoedler, I. Th. Braunschweig, 1865.
6. Anfangsgründe der Physik von Karl Koppe. Essen, 1858.
7. Dr. A. Baumgartnera „Počela siloslovja" po Kiseljakovu prievodu. Beč, 1854.
8. Književnika, časopisa u Zagrebu, razni svezci od g. 1865 i 1866.
9. Razna izviešća naših srednjih učilišta, u kojih nadjoh zabilježena meteorologička opažavanja.
10. Ovdje ondje i po koji stariji pisac, osobito Seneka s razpravom svojom „Quaestiones naturales"; izdanje: L. Annaei Senecae opera omnia, Lipsiae MDCCLXX.

Konačno molim p. n. gg. recenzente, da me neštede ni najmanje! Nisam ni ja, dok sam se kojekakovim . . . recenzovanjem bavio štedio nikoga; vrieme je dakle, da se jedanput i na meni slome kola.

U Djakovu, mjeseca prosinca 1875.

Vilim Korajac,
profesor u bisk. sjemeništu.

UVOD.

Poslovice, grčki „παροιμίαι“ a latinski „proverbia“ ili „adagia“ — jesu kratke i lako razumljive izreke, koje kakovu iz izkustva crpljenu istinu, ili kakovo ćudoredno pravilo izražavaju, te koje i poradi svoje kratkoće, i poradi svoje lake razumljivosti predju narodu u krv i u jezik. Već Salamun okrsti poslovice „mudrost na ulicah![1]) „Sapientia — veli — foris praedicat, in plateis dat vocem suam!“ t. j. „mudrost na polju besjedi, i na ulicah pušta glas svoj!“ — A Čelakovski [2]) ovako o poslovicah u obće veli: „poslovica je — veli — iz plemenita kova izdjelan novac, okrugao, imajući nadpis i sliku; novac, koji milozvučno zvoni, te po narodu iz ruke u ruku putuje!“ Ja bi poslovice u obće okrstio: „izrazom pučke mudrosti,“ a pravne i ćudoredne poslovice napose: „zakonikom pučke pameti!“ Jer akoprem rado dopušćam, da mnoge i premnoge narodne pjesme, nar. pripoviedke, a osobito nar. zagonetke bistrinom i oštroumjem daleko nadkriljuju i same nar. poslovice, ipak je nepobitna istina, da su poslovice svakomu narodu, već svojè kratkoće i lake razumljivosti radi, puno i milije i običajnije od pjesama, od pripoviedaka i od zagonetaka; jer — kao što dobro opažava Čelakovski [3]) — „njihov zvučan i razmieran

---

[1]) Lib. prov. I. 20.

[2]) „O přislovich“, knjiga upravo zlata vriedna, samo mi je — žalibože — prekasno u ruke stigla!

[3]) Na istom mjestu.

pâd, kadšto i srok, puno tomu doprinaša, da gode i duhu i sluhu!“ Ja dapače tvrdim, da su poslovice većinom samo kratak sadržaj koje narodne pjesme, ili koje pripoviedke, pa bila ta pripoviedka pravi historički dogadjaj, ili samo priča, ili napokon basna. Dokaz tomu eno čitava Vukova sbirka nar. poslovica, gdje se svaki čas opisuje i razlaže, kako je ova ili ona poslovica u narodu postala t. j. povodom ove ili one — pripoviedke!

Težko je podpunom sigurnošću svaki put u trag ući: kako, a još teže: kada je koja poslovica postala. Poslovice u obće nemaju svojih razdobja, a postanak jim je upravo tajinstven. — Tajinstvenim načinom zametnu se, pa u tili čas netom što se porode, već i u svakdanju porabu predju. Nu sigurno je ipak, da ni poslovice, baš kao ni nar. pjesme oli nar. zagonetke, nepadnu narodu poput kiše iz oblaka, nego izadju iz ustiju bistroumnijih pojedinaca, pa jih narod usvoji, i nepitajuć za ime ili bezime dotičnoga roditelja njihova. Tako je s poslovicami svih naroda. — Klasična ona Horacova: „nihil ab omni parte beatum“ t. j. „neima na svietu savršene blaženosti“, pretočila se je latinskomu jeziku u krv i u mozak, a nije se mnogo pitalo ni iztraživalo, tko je toj izreci otac? Horac ili Evripid? Premda je sigurno, da je Horac tu izreku samo pozajmio od Evripida. [1]) Isto tako predje ona Senekina „varietas delectat“ u svakdanju lat. poslovicu, a nikomu nepade na pamet iztraživati, da li je njezin otac Seneka ili Fedro, premda ju još prije Seneke nalazimo u Fedru [2]) Isto tako francuzka ona: „quand on parle du loup, on en voit la queue“ t. j. „mi o vuku, a vuk te u ovce“ (ili: mi o vuku a vuk na vrata), postade od one Terencove „lupus

[1]) *„Οὔ τις ἀνδρῶν εἰς ἅπαντ' εὐδαιμονεῖ;“* — Iph. Aul. 161.

[2]) Phaedri fabularum Aesopiarum libri V. edidit G. Aenoth. Koch. Lipsiae 1848. — Fab. II. a.

in fabula." Nadilje francuzka ona: „faire la mouche du coche" postade od Lafontaine-ove basne „le coche et la mouche." [1]) Ona njemačka: „sich mit Pfauenfedern schmücken" t. j. „kititi se tudjim perjem", postade od basne Ezopove „vrana i paun." [2]) One naše: „zmiju u njedrima nositi" Vuk. str. 93 ili „grije zmiju u skutu" Dan. poslov. 882. postadoše takodjer od Ezopove basne [3]) Ona latinska: „latet anguis in herba" od Virgila. [4]) „Parturiunt montes" od Ezopove basne u Phaedru. [5]) „Kiselo grožđje" od Ezopa[6]) itd. itd. — Tako ima sijaset poslovica, koje su doslovni prievodi umne koje, ma baš i tudjinke glave; ali to se nepita; oštroumna izreka, ako je samo kratka i lako razumljiva, bude od naroda usvojena, i udilj postane narodnom poslovicom.

Poslovice su svakomu narodu, kao izraz obćega izkustva, glavno pravilo i ravnalo u praktičkom životu Latin veli: „vox populi, vox Dei", a po toj velimo i mi: „glas naroda, glas sina božjega" Vuk. 42., pa i Niemac: „Sprüchwort, Wahrwort."

Poslovice točno karakterišu narodu njegovu ćud i njegov način mišljenja. Za primjer uzporedimo sebe s Francuzom i s Niemcem. — Francuz se u životu svom odlikuje prevelikom brzinom za radnju, i poviest dokazuje, da je taj narod puno sangviničan; baš kao što se o njemačkom narodu može reći, da je to zamišljeni, umkarajući, dapače dlaku u četvero ciepajući narod — dakle pravi živi melankolik, filozof. Pa to jim isto i narodne njihove poslovice potvrdjuju. Francuz prema svomu sangviničkomu temperamentu

[1]) Collection d' auteurs français; choix de fables de Lafontaine, Berlin, 1862. Fab. XL. pag. 56.
[2]) Phaedri fab. Aesop. ed. cit. lib. I. fab. 3.
[3]) Phaedri fab. Aesop. ed. cit. lib. IV. Fab. 18.
[4]) Bucolica, ecloga III.
[5]) Phaedri fab. Aesop. ed. cit. lib. IV. Fab. 22.
[6]) Phaedri, ed. cit. lib. IV. Fab. 3.

veli „vouloir est pouvoir“ t. j. „sve se može, što se hoće.“ Ta poslovica izražuje preveliku žestinu i podtiče na brzo djelovanje bez duga oklevanja i razmišljanja. Sasma drugčije čini Niemac. On je u životu pa i u poslovicah pravi ciepkar, ter svakoj skoro poslovici možeš opet koju protuposlovicu naći, pa to ti protuslovje dokazuje, da je to umkarajući, melaukolički, filozofički, dapače — sit venia verbo — nadrimudrijaški narod! N. p. i Niemac veli slično onoj francuzkoj „vouloir est pouvoir“ — „frisch gewagt, halb gethan; ali si umah drugom poslovicom protuslovi: „Eile mit Weile!“ (t. j. budi i brz i spor!). Mi velimo „ako nemožemo kako hoćemo, a mi ćemo kako možemo.“ Vuk. str. 6. ili još ljepše „sve se može, što se hoće — s jednom rieči od tri rieči: kad Bog da! Dan 4401. Tim bi ja uztvrdio, da mi stojimo u sredini izmed žestine francuzke i nadrimudrine njemačke! — Nadilje Francuz veli: „au commencement tout est beau“ t. j. „sve je liepo u početku“; Niemac naopako: „aller Anfang ist schwer“ t. j. „svaki je početak težak;“ a mi velimo „jedanput se počimlje!“ Vuk. 111. — Vuk nadodaje ovoj poslovici ovu opazku: „zato valja oči otvoriti, kad se što počimlje!“ — Pa kolika trieznost, kolika osbiljnost i kolika razboritost u toj jedinoj našoj poslovici! A kako se istom cieni u narodu nauka, razboritost i mudrost — evo samo njekoliko tomu primjera: „ljudi se nemjere pedju, no pameću“ Vuk. 172 i Stoj. 108. „nemjeri se čovjek laktom, neg umom“ Dan. 2682. „konji se mjere pedju, a ljudi pameću.“ Vuk. 150. „tko umije, tomu dvije“ Vuk. 158 i Dan 4987. „tko umije, liepo ije; a tko neumije, blutu pije“ Dan 4986. „bolje je umjeti, nego imati“ Vuk. 25. „bolji je razum, negoli snaga“ Dan 305. „bolji je razum, neg imanje“ Dan 306. „bolja je jedna razmišljena, nego stotina učinjenih“ Vuk 21. ili „brzoreka

pun grijeha“ Vuk. 29. ili „usta zatvori, a oči otvori“ Vuk. 336. ili „bolju ćeš čuti, nego reći“ Vuk. 28., — sve same liepe parafraze od one latinske: „neminem tacuisse poenituit.“ — Nadilje: „zaludu je začina, kad nije načina“ Vuk. 83. „zaludu je liepa brada, kad je slaba glava“ Vuk. 83 itd.; — ali tko bi jih sve u pregledu prebrojio? — Upravo sam jih zato razredio na pojedine struke, pa ćemo jih redom promatrati: svaku na svom mjestu.

Poslovica nalazimo manje više kod svih naroda i u svako doba. Obiljem i oštroumjem osobito se u tom odlikuju Arapi. — Arapi su u obće vrlo oštrouman narod. Med evropskimi jezici ističu u tom pogledu osobito španjolski jezik; a to se bez dvojbe ima prepisati Maurom, koji su svojim riedkim bistroumjem tomu bogatstvu španjolskoga jezika mnogo doprinieli.

Neću uztvrditi, da mi Hrvati oli Srbi množinom i bistrinom narodnih svojih poslovica stojimo u Evropi na prvom mjestu; ali da nismo ni poslednji u tom pogledu, pokušat ću to dokazati, ter ću sustavno iztraživati pojedine filozofičke istine u nar. naših poslovicah, i to u ovom I. svezku:

Naravoznanstvene istine u naših narodnih poslovicah.

Božja priroda svakomu je već po sebi zanimljiva, jer je ukrašena raznolikimi a ipak harmoničnimi krasotami.

Kad su jednoč jonskoga mudraca Thalesa upitali: „Što je u svietu najljepše?“ — odgovori on ove mudracu dolikujuće rieči: „U svietu je najljepši sviet; jer mu je svaka čestica u podpunom redu i skladu!“ [1]) I sbilja je liepa zadaća svakomu

---

[1]) Plut. in convivio septem sapient. p. 153. C. — u Bayleovu filoz. riečniku, Halle u. Leipzig 1797. II. B. str. 788.

čovjeku upoznati se sa svietom i s prirodom, u kojoj je i sam čestica najljepšega sklada i reda.

Priroda je otvorena knjiga božja, u kojoj svátko, tko umije, jasno čita božje veličanstvo. U kojoj je tko mjeri umniji, u toj mjeri i više vidi u prirodi. Kad razmotrimo obilnost i temeljitost naših narodnih poslovica amo spadajućih, lako ćemo se uvjeriti, da se naš narod riedkim oštroumljem i temeljitim znanjem baš u ovoj struci t. j. u naravoznanstvu, kao malo koji drugi, ponositi može! Znam da nisam sve amo spadajuće poslovice pokupio; tu bi trebalo i više oči, i više vremena; nego koliko mi je u oči palo, toliko sam jih pobilježio: a da se vidi, da su istinite i temeljite, to sam jih gdje je trebalo t. j. gdje nije baš očevidna istina, podkriepio mnienjem dobrih prirodopisaca i uglednih siloslovaca. To sam zato učinio, da lakše padne u oči harmonija med izrekom prostoga ter neukoga puka, i med tvrdnjom koje učene ter strukovne glave! Tim će onda i nestrukovnjaci čitatelji uvidjeti moći: kako naš narod dobro poznaje prirodu i glavnije zakone siloslovja!“

U koliko su mnogi moralni u poslovicah tropi t. j. metafore, alegorije itd. snimljeni s prirode, u toliko će ovaj svezak imati i etičkih poslovica, ali dakako samo gdješto; inače sam, kao što već napomenuh, etiku nar. poslovica pridržao za III. svezak.

Redu i lakšemu pregledu za volju razdielio sam ovaj svezak u dvie glave: u prirodopis i u siloslovje, pa ću razmatrati svaku granu naposeb sa svojimi odgovarajućimi poslovicami.

Glava I.

Prirodopisne istine u narodnih poslovicah.

Ako je koja znanost izkustvena, to je upravo prirodopis. Netreba ti ništa, nego zdrava uma i vre-

mena, pa motriti u prirodu, da se š njom upoznadeš. U tom je pogledu narodu našemu, a osobito iz carstva živinskoga, kao čovjeku najbližega, malo šta izmaklo, česa on nebi smotrio, a što je smotrio, to je odmah kojom poslovicom izrazio. Odtud silne u nas poslovice od životinja snimljene, skoro bih rekao: čitava zoologija nar. poslovica! — Nješto je manje motrio narod na carstvo bilinsko, a još manje na carstvo rudno; ali to je i sasma naravski, da nas moraju više zanimati žive životinje, nego li mrtvo stienje i kamenje! Počmimo razmatrati redom.

A) Carstvo rudno.

Kako je priroda u rudnom carstvu niema i ukočena, tako nije nikakovo čudo, što je rudoslovje vrlo slabo zanimalo naš narod. Zato osim njekih udomljenih fraza: „šuti **mramorkom**“, „niem kao **stiena**“, „tvr-do kao **kamen**“ itd. vrlo malo imademo poslovica, koje bi u rudoslovje zasiecale; ali što jih imademo, svaka izražava živu prirodopisnu istinu. Tako n. p. o kamenu velimo: „koji se **kamen** često premeće, neće mahovinom obrasti“ Vuk. 143. ili „**kami**, ki se valja, maha neprima“ Dan. 1631. To je dakako dobar i sgodan „tropus“ t. j. „prenešen smisao“ na putujuće ljude, koji s putovanja nesteknu novaca; ali je to takodjer i s prirodopisne strane živa o kamenu i o mahu istina; jer mah se hvata samo onoga kamenja, koje na miru počiva, dakle pećina, zidina itd. [1])

Napomenut ću još ovaj liepi s kamena uzeti tropus: „**kamen** do **kamena** palača...“ Vuk 94.

Med kovinami prvo mjesto zauzimlje **zlato**. Jer liepo sjaji, jer je vrlo raztežljivo i jer ga manje imade zato postade u svih naroda najplemenitiji kov. Odtud

---

[1]) Das Buch der Natur, II. Th. na str. 258 u §. 132

sasma umjestno znači zlato u našem jeziku metaforično: vriednost, plemenitost i milinu. Zato pjeva narodna pjesma: „Oj djevojko, **zlato** materino!"[1]) A nova mlada u narodu nazivlje mladje ukućane mjesto krstnoga kakvim drugim, običajno ljubeznim i plemenitim imenom: bratom, milojicom, pa i — **zlatojem**![2]) Zato su se udomaćile u našem jeziku mnoge od **zlata** prikrojene rieči: „**zlatko**", „**zlatno**-krili", „**zlato**-kos", „**zlato**-ruk", itd.[3]) Zato imademo i poviše liepih o zlatu poslovica: „u vatri se **zlato** kuša" Stoj. 247. „**zlato** se u vatri probira, a čovjek u nesreći" Vuk. 91 ili „prijatelj se u nevolji poznaje, kao **zlato** u vatri" Vuk. 262. Zar to nisu isto tako liepe i krasne prispodobe, kao što je liep i krasan onaj Ovidov distichon:

„Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides!"?[4])

Ove nar. poslovice: „hrdja se za **zlato** neprima" Vuk. 271. „hrdja se **zlata** nehita" Dan. 3944. „**zlata** se hrdja nehita" Dan. 5839. „čista se **zlata** hrdja nehita" Dan 455. i „za **zlato** neprijanja hrdja" Stoj. 78. — To su sve liepi i umjestni tropi, ali i prave o zlatu istine.

Dobre su i umjestne o zlatu, kao plemenitu kovu, i ove alegorične poslovice: „**zlatu** će se **kujundjija** (zlatar) naći t. j. dobra će stvar dočekati onoga, koji je nje dostojan, Vuk. 91. Zatim: „**zlatan** ključić (t. j. dobra rieč) carev grad otvara" Vuk. 91. ili „**zlatna** balota probija vrata" Vuk. 91.

---

[1]) Vukov riečnik, kod rieči „злато"

[2]) Isti, kod rieči: „златоје." Sr. „Живот и обичаји народа српскога од Вука Ст. Караџића." Beč. 1867. str. 153

[3]) Istoga riečnik, str. 211.

[4]) Tristium lib. I. elegia IV.

Spomenut ću o zlatu još ovaj i ŭ mnogih drugih jezicih udomaćeni u poslovici tropus: „nije sve **zlato**, što se sija“ Vuk 217 ili „nije **zlato** sve što sja“ Dan. 3093. Zatim: „u zemlji je svud **zlato** skroveno“ Dan. 5319.

Iza zlata med kovinami sliedi **srebro**, koje je takodjer liep i plemenit kov; odtud dobra i zgodna poslovica: „u **srebro** ti se okovala!“ t. j. rieč; tako se rekne onomu, tko mudru rieč progovori, Vuk 336. Ovoj je slična: „**posrebrni** mu ruke“ Dan. 3654 po svoj prilici razumievaju se ovdje vriedne ili možda darežljive ruke. Medjutim makar je i srebro liep kov, ipak nije to, što zlato; zato valja ova: „bolje **zlato** i poizderato, nego **srebro** iz nova kovato!“ Vuk. 22.

Buduć da je **željezo** neplemenita a tvrda kovina, s toga je s najplemenitijom ali mekljom t. j. sa zlatom u vjekovitoj opreci; odtud dobri tropi: „**zlatan** ključić **gvozdena** vrata otvara“ Vuk. 91 ili „**gvozdena** vrata **zlatna** ruka razbija“ Dan. 895. t. j. „**liepa** rieč **gvozdena** vrata otvara“ Vuk. 169. ili „**sladka** rieč **gvozdena** vrata otvara (razbija)“ Dan. 4140, 4141 i 4142 ili „medna striela gvozdena vrata probija“ Dan. 2196 ili „da je srce od gvoždja, nu bi ga zlato razlupilo“ Dan. 476. itd. itd.

Željezo kao neplemenit kov već na prostom zraku gori t. j. spaja se sa kislikom [1]), ili kakono mi običajno velimo „hrdja“. Dobri su dakle tropi, ali i naravske istine, u ovih poslovicah: „obradovala se **hrdja gvoždju**“ Vuk. 230 i Stoj. 78. „našla **hrdja gvoždje**“ Stoj. 128. ili „hrdja hrdju bije (kara)“ Dan. 3942. 3943. ili „hrdja k hrdji“ Dan. 3939 itd. u Dan. od 3938 sve do 3943. — Umjestni su i ovi tropi: „gvoždje valja kovati, dok je vruće“

[1]) Das Buch der Natur, II. sv., Oryktognosie §. 33. na str. 23.

Vuk. 41. „bij gvoždje za vruća“ Dan. 174. itd. Imade još njekoliko amo spadajućih poslovica; ali počem su manje važne, ja sam jih izpustio.

Medjutim je narod više motrio na

B. Carstvo bilinsko.

Gledajuć na biline morao je dakako opaziti, da se jedna odlikuje vitkoćom, druga grbinom; jedna tvrdoćom, druga mekoćom; jedna gorčinom druga drugim kakvim svojstvom. Odtud mu poslovice: „tanka kao **konopljika**“ Vuk. 312. „tanak kao **trs**“ Vuk. 311. „i **ljeskov** je koren čvorav i kukav, al iz njega niču izpravni štapovi“ Stoj. 112. „i **dren** je malen, al mu je drvo jako“ Stoj. 150 „gladak kao **hrastova** kora!“ (ironija) Vuk. 41. „meko kao pamuk“ Vuk. 176. „**topola** je velika, al joj je, drvo slabo“ Stoj. 150. „pouzdan kao **vrbov** klin!“ (ironija) Vuk. 257. i Stoj. 217. „uzdaj se u **vrbov** klin!“ Stoj. 210. (ironija) „čote se nelupaju **vrbovim** klinom, nego **drenovcem** i gvozdenjakom“ Stoj. 47. „gorko kao **pelin**“ Stoj. 72. ili „grko kao **čemer**“ Vuk. 46. „**papar** je crn, dà svak ga kupuje“ Dan. 1065. ili „**papar** je crn i smrskan, ali grije i prli“ Dan. 1066. itd.

Mnoge od napomenutih ovdje poslovica imadu i svoj alegorički smisao, n. p. „**topola** je velika, al joj je drvo slabo“ t. j. čovjek tielom velik, može biti slabe snage. Isto tako naopako: „**dren** je malen, al mu je drvo jako;“ i „**ljeskov** je koren čvorav itd. — Tako je isto liepa alegorija u ovih poslovicah; „i na trnu cviet raste“ Dan 1046. „iz drače ruža se radja“ Vuk. 98. ili „iz trnja ruža se radja“ Stoj. 245 t. j. iza žalosti dolazi radost.

Ulje je ljudem vele hasnovito. Da nespominjem užitak njegov, ono i bol na ranah ublažuje. Već starim Grkom i Rimljanom bijaše maslinovo deblo sveto stablo;

grana maslinova, simbol mira [1]); dakle sasma točno i liepo veli nar. poslovica o ulju: „tih kako ulje“ Dan. 4693.

Vrba veoma brzo i bujno plodi; [2]) odtud su sasma na svom mjestu poslovice: „vrbu kreši, da se zamladjuje“ Stoj. 216. i „zamladjuje se kao vrba“ Stoj. 217.

Poznato je, da je **bunika** (hyoscyamus) otrovna [3]) zato sasma temeljito nar. poslovica veli: „kao da se bunike najeo“ t. j. kao da je poludio, Vuk. 130.

Dobro je poznato, da kasna u nas **jabuka zimnjača** dugo može stajati; odtud je sasma istinita poslovica: „jabuka, koja dockan sazri, dugo stoji“ Vuk. 107.

Prekrasni su i upravo divni gdjekoji tropi od rašća uzeti. Tako n. p. motreć narod na velika stabla, kako kad ostare, u čas padnu: „velika drveta dugo rastu, ali za čas padnu“ Vuk. 33.; zatim motreć na plodove rastlina, kako, kad dozriju, odpadnu: „zrela voćka sama pada“ Vuk. 94. ili „zrelo voće samo opada“ Stoj. 226., opaž̌ava prolazljivost u obće i prenaša tu sudbinu rastlina i voća na život ljudski. — Ovim je slična: „iver po iver, nestade klade“ Stoj. 80. liep tropus od one izrične: „dan po dan, dok i smrt za vrat“ Vuk. 53.

Isto tako motreć narod na iverje i na plod, kako neide daleko od stabla: „kud će iver od klade“ Vuk. 163. ili „iver neide daleko od klade“ Vuk 94.; zatim: „neće voćka izpod debla“ Vuk. 210. „kruška nepada daleko od stabra“ Dan. 1861 ili „voćka neopada daleko od stabra“ Dan. 5591. „vojka pod svoj dub

---

[1]) Ramler's Mythologie des Alterthums, na str. 478.
[2]) Das Buch der Natur, II. Th. B. Bes. Botanik, §. 157. str. 274.
[3]) Isto djelo u §. 180. str. 285.

opada" Dan. 5598 i ovim slične: „od loze grozd" Dan. 3256 i 3257. „od loze grozd, a od trna kupina" Vuk. 234. i „kakav dub, tako voće" Dan. 1573. ili „po lišću se trava pozna, a po voću dub" Dan. 3547. motreć sve' to prelazi s tropâ na opomenu i moral: „kakav otac, takav sin" Vuk. 124 i Stoj. 102. „kakva majka, onakva i kćerka" Vuk. 124. Dan. 1617. i Stoj 102 ili „po otcu sin, a po materi kći poznaje se" Vuk. 255.; — kako liepe opomene roditeljem, da budu dobri; jer ako su oni dobri, bit će jim dakako i djeca dobra! Ovim su slične izvrnute: „na **kalini** nerode **jagode**, ni na **trnju grozdje**, ni na **češljugi smokve**" Stoj. 103. „u **bresta krušaka** neprosi, odkle jih nenosi" Dan. 5150 ili u ironiji: „u **jošiku drenovu** batinu tražiti!" Vuk 332. i „kad **vrba grožđjem** rodi, suvi **javor jabukami**! (t. j. nikad) Vuk 116.

Narod negledje badava na liepu ali gorku **kalinu** [1]) (viburnum opulus, Torbar) jer veli o njoj: „liepa je kalina gledati, al je gorka zobati" Vuk. 169 i Stoj. 103. „liepa je kalina gledati, ali je zla zobati" Dan. 2016. i „kalina je vidjet liepa, nu je gorča od nalipa" Dan. 1623; pa tim hoće alegorično reći, da nevalja toliko gledati na ono, što oku godi, nego na ono, što je u sebi dobro!

Često puta skapča narod naravoznanstvene istine s uporabom na život, te iz takvih istina izvadja si umno pravila gospodarska; tako n. p. „loza i koza vodu nemiluju" Vuk. 170. Vuk ovu poslovicu ovako tumači: „loza i koza nemiluju kišovito vrieme ni podvodna mjesta, nego sušu

[1]) U mom rukopisu stojalo je izprva „kalina = ligustrum vulgare", ali je recenzent naše akademije izpravio po Torbaru „viburnum opulus"; premda i Vuk i Šulek tvrde, da je kalina = ligustrum vulgare; sr. Vukov riečnik i Šulekovo biljarstvo I. dio na str. 176.

i b r d a." — Dakle t o p l i n a i b r d o godi lozi, ko i kozi. Humboldt [1]) nabraja od prilike, kolika toplina treba lozi, da dade u obće samo pitko vino, na ime: srednja godišnja toplota neka je bar prieko $9^1/_2$°; ali osim toga srednja zimska prieko +0.5°, a srednja ljetna barem 18°. Ti se uvjeti bolje i lakše postizavaju na b r d u, osobito prama poldnevu okrenutu, nego li u nizini; „jer na brdo već iz jutra padaju traci sunčani osovno, dočim to u nizini bude stopram okolo poldneva; iz toga su uzroka najžešća vina s b r d a." [2]) Isto je tako u ovoj poslovici živa prirodopisna o kozi istina, — ali to ću dokazati ondje, gdje bude o kozi govor.

Izkustvena je istina, da „k a k v a j e k o z a, t a k v a j e i l o z a" Vuk. 124. t. j. koza kad ostari, slaba je od nje hasna: niti dobiješ mlieka, niti vriedi mnogo kostriet; pa tako je i sa starom lozom.

Nadilje nar. poslovice vele: „d o k j e š i b a t a n k a, t r e b a j e i z p r a v l j a t i" Vuk. 64. „d o k j e d r v o m l a d o, m o ž' g a s a v i j a t i k u d h o ć e š" Vuk. 64. „i z m a l a s e t r n o š t r i" Stoj. 245. „m l a d o s e d r v o s a v i j a" Vuk. 180 i „p r u t d o k j e m l a d, v a l j a g a s a v i j a t i" Vuk. 265. Kako je liepo i istinito u tih poslovicah pedagogičko pravilo! Tomu slično: „m a t o r a d r v a n e d a d u s e p r e s a d j i v a t i" Vuk 175.

Napokon su istinita i ova gospodarska u poslovicah pravila: „t k o n j i v u p o l a ž e, t a j k r s t i n e s l a ž e" Stoj. 150 „p š e n i c a h o ć e p o l o ž i n u, a b o s t a n l e d i n u" Stoj. 150. „n e m a ž i t a b e z p o l o g a" Vuk. 202. i „h e l d a n e t r a ž i p o l o ž i n u, a l j o j n e z a b a v l j a" Stoj. 150.

Liepe su alegorije s bilja snimljene: „n e m a ž i t a b e z k u k o l j a" Vuk. 202. i „p r a z a n k l a s s e u v i s d i ž e, a p u n k z e m l j i s v i j a." Ja ove

---

[1]) Kosmos, sv. I. str. 350.

[2]) Das Buch der Natur, I. Th. str. 166.

poslednje poslovice nenadjoh ni u Vukovoj, ni u Daničićevoj, ni u Stojanovićevoj zbirci, a ipak je obćenito u nas poznata! To su liepe alegorije, ali i prirodopisne istine.

Još puno s bilja snimljenih tropa, kao: „zlo sjeme, zao plod; zlo ime zao rod" Stoj. 224. „kukolj valja iz korena izčupati" Vuk 163 „tko što posije, to i požnje" Vuk. 160. „neniči gdje te nesiju" Vuk. 207 itd. doći će u etičkom odsjeku.

Prelazim na

C) Carstvo živinsko.

Premda je narod pozorno motrio na biline i narav njihovu, pa odtud razvio puno liepih poslovica, ipak ga je carstvo živinsko, kao čovjeku mnogo bliže, puno većma zanimalo. Čim su savršenije životinje, tim je više poslovica o njih; ali zato ipak ni najsitnije nije s uma pustio. Evo ovdje u početku, kao u pregledu, samo njekoliko primjera: „radi kao **crv** za korom" Stoj. 149. „i **muha** (ili **mrav**) ima srce" Dan. 1043. „i **mrav** družbu hoće" Dan. 1038 itd. Istinitost ovih poslovica dokazat ću na svom mjestu.

Osobito je motrio na ćudu životinja i na zabavu njihovu; pa gdje je opazio, da se koja životinja u ćudi od ostalih bitno razlikuje, tu joj je odmah nadjenuo zgodan i posvema istinit pridjevak n. p. lisici lukavost: „mudar (t. j. lukav) kai lisica" Vuk. 183.; psu viernost: „i pas poznaje svoga gospodara" Vuk. 104.; vuku proždrljivost: „ždere kao vuk" Vuk. 168.; risu ljutitost: „ljut kao ris" Vuk. 173 itd. — Obširnije ću razmatrati ćud kod svake životinje napose. Ako li se koja životinja svojom zabavom od ostalih bitno razlikuje, odmah dometne opomenu: ili da se nasljeduje, ili da se odvraća t. j. ima li u životinje dobrih

svojstva, ona je uzor vriedan, da ju čovjek nasljeduje; ima li zlih svojstva, ona je opomena, da ljude odvraća od takvih svojstva. Tako su narodu n. p. mrav i pčela uzor radinosti i pametne štednje: „mrav i pčela uče, kako se teče“ Vuk. 183. „čovjek po svietu, kao pčela po cvietu“ Vuk. 348.; a za poslena čovjeka veli, da je: „poslen kao pčela“ Stoj. 150., odkud se vidi, da mu je pčela i pred mravom, dapače i pred svakom drugom ma kako marljivom životinjom; jer motri i na uspjeh radnje, tako n. p. za pauka, koji je marljiv i poslen kao i pčela, veli: „pauk bere jied, a pčela sakuplja med“ Vuk. 246. — Dapače opažava odmah i uzrok uspješne u pčela radnje, na ime: „**sadružena** pčela med nosi“ Dan. 4040.

Dobro je svojstvo i umiljatost; jer će svatko i prije i radje pomoći čovjeku umiljatu, nego li otresitu; zato su liepi tropi u ovih poslovicah: „umiljato janje dvie posisa majke“ Vuk. 333. i Stoj. 211. t. j. „umiljeno diete i dvie majke posisa“ Dan. 5448. ili „janje poniženo i dvie će majke posisat“ Dan. 1337. t. j. „blago diete i dvie majke posisa“ Dan 195.

Sad ću navesti njekoja zla svojstva u gdjekojih životinja. Kad narod hoće da opomene proždrljivce ili izjelice, onda jih prispodobi vuku ili skakavcem: „ždere kao vuk!“ Vuk. 168. ili „pojeli sve kao skakavci!“ Vuk. 252.

Kad hoće da opomene ohole i gizdave ljude, prispodobi jih paunu: „širi se kao paun“ Vuk. 352 ili „gizdava je kao paunica“ Stoj. 157.

Dapače ni raka negledje narod badava. Rak mu je simbol natražnjačtva: „pošao je rakovim tragom“ t. j. nenapreduje više, Stoj. 170 ili „ide natražke kao rak“ Vuk. 96 itd.

I pedagogička pravila motreć životinju mudro si narod izvadja: „ kakvo gnjiezdo takva ptica; kakav otac takva djeca“ Vuk. 125.

I antipatija izmedju gdjekojih životinja vrlo je dobro označena, n. p. „ugadjaju se kako pas i mačka!“ (ironija) Dan. 5389. „paze se kao maćka i miš! (ironija) Vuk, 245. itd.

Dobra je i ona ironija o neskladu: „složili kao guska i prase!“ Vuk. 289. ili „guska prase, svako za se, nesljubi jih nitko“ Stoj. 131.

I brzina je dobro označena: „brz kao zec“ Vuk. 29. „brz kao ptica“ Vuk. 29. itd. — Ali tko bi sve u pregledu nabrojio? Zato ću ja, da bude meni posao manji, a čitatelju pregled lakši, razrediti sve amo spadajuće poslovice po današnjem sustavu tako, da ću početi od crva; onda ću preći na ljušturnjake, puževe, korepnjake, pauke, kukce, ribe, vodozemce, ptice i sisare, pa napokon ću završiti ovu glavu s čovjekom.

Počmimo dakle razmatrati u narodnih poslovicah:

1) Crva.

Svaki poznavalac našega jezika znade, da u pučkom jeziku crv neznači samo životinje, koje poleg današnjega sustava spadaju u odsjek crvi (vermes); nego se tako nazivlju i svi kukci (insecta), dokle se nepreobraze, t. j. dokle su još ličinke, ili kako puk veli: dokle su još crvi. Tako je i u Niemaca „Wurm“ u pučkom jeziku neopredieljen naziv. [1]) Tako su i učeujaci u prvo vrieme, dok se znanost nije usavršila, miešali nazivlje; pak i samu veleumu Aristotelu bijaše „σκώληξ“ u obće crv, bio on ličinka od kukca: ili koji ini crv n. p. gujavica. [2]) Zato ću i ja ovdje prema pučkomu govoru navesti o crvu poslovica, kojim po znanstvenom sustavu tu nikako nije mjesto; ali meni i nije namjera sastaviti kakav znanstveni prirodopis,

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt. I. Th. str. 170.

[2]) Književnik, god. druga 1865. na str. 423.

nego samo razmatrati prirodopisne istine u poslovicah, pa gdje je nužda t. j. gdje nije baš očevidna istina, dokazati, da su sa znanstvene strane istinite.

Prirodopisci tvrde, da više od polovine crvi živi u raznih životinjab,[1]) n. p. čitav veliki red crvi „helminthes."[2]) Takvi crvi mnogoj životinji, pa i čovjeku, velike kadšto zadavaju jade;[3]) dapače gdjekoja vrst crvi nadjena je već kadšto i u mozgu čovječjem.[4]) Sasma su dakle s prirodopisne strane umjestne ove o crvu poslovice, makar se i neuzimale u izpravnom govoru: „metnuo mu je crva u glavu" Stoj. 45. ili „metnuti komu crva u glavu" Vuk. 178. t. j. reći mu štogod, da se uznemiri. Sasma su umjestne prispodobe: „što se komizgaš kao crvljiv" Stoj. 45. i „zavukao se (da nije: zavlači se?) kao crvljiv pas" Vuk. 82. t. j. nemiran je, skriva se i zavlači.

Netrebam ni spominjati, kako je čitav rod crvi „hirudinea" od reda „annulata," razreda „achaeta" dobro i točno karakterisan već samim nazivom: pijavica![5])

O crvu, t. j. o kukcu dok je ličinka, imademo još ovih poslovica: „crv od ljepira, a ljepir od crva" Dan. 400. To se odnaša na poznatu u kukcih pretvorbu. Zatim: „crv i tvrdo vrti drvo" Dan. 399. „radi kao crv za korom" Stoj. 149 „kus sladak crvi plodi" Dan. 1908. „za-

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt. I. Th. str. 173 — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 238.

[2]) Grundzüge der Zoologie v. L. K. Schmarda, str. 55—60. Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 241.

[3]) Das Buch der Natur II. Th. str. 519. — Grundzüge der Zoologie v. L. K. Schmarda, str. 58.

[4]) Grundzüge der Zoologie v. L. K. Smarda, IX. Klasse, I. Ord. Cystica: C. Cellulosae, na str. 57.

[5]) Grundzüge der Zoologie v. L. K. Schmarda, str. 69.

vukao se crv u rotkvu, a do njega bila repa" Stoj. 44. „crvi bi nas raztočili uz njega (ili uz nju) t. j. zlo bi prošli uz njega ili uz nju, Stoj. 44. ili „crvi bi se pod njim učinili" Dan. 401.

Spomenut ću još onaj šaljivi tropus: „jedna repa, ciela (u sva) ljeta, pak i ona (ta) crvljiva" Stoj. 86. i Dan. 1377. pa ću preći na:

2) Ljušturnjake.

U tom je redu dakako najvažnija **bisernica** (maleagrina margaritifera), od koje se biser dobiva. Poznato je, da je zrno biserovo maleno; [1]) zato istinito vele nar. poslovice: „**maleno** je zrno bise, rovo, al se nosi na gospodskom grlu, Vuk. 174. ili „biser je zrno **maleno** (ili „**sitno zrnce**), al izlazi pred gospodu" Vuk. 12. i Stoj. 80. Biser je, kako znamo, čista i dragocjena stvar, a svinja nečista životinja; zato je sasma umjestan tropus: „biser nevalja pred svinje bacati" Vuk. 14. ili „prosut biser prid prasca!" Dan. 3833. Isti tropus dolazi i u sv. pismu: „nemećite bisera svojega pred svinje." [2])

Razmatrajmo

3) Puža.

To je u narodu dobro poznata životinja. Ticala mu naliče, kako znamo, na rogove; ali su ti rogovi, kao i ostalo mu tielo, mekani; dakle slaba mu od takvih rogova hasna! Odtud naravski postade ovaj u poslovici umjestni tropus: „ima i puž rogove!" Stoj. 156. t. j. može čovjek imati puno koješta, ali koja hasna, ako sve to nevriedi mnogo. Slično tomu velimo: „ima i puž kuću" Stoj. 156.

---

[1]) Das Buch der Natur, II. Th. str. 527.
[2]) Kod sv. Mateja u 7 gl. 6 redku.

Od puža je sigurno i onaj u narodnom jeziku dobro poznati izraz: „uvući rogove“ t. j. poniziti se; jer puž, čim se čega rogovi dotakne, odmah jih uvuče, buduć da su mu to veoma ćutljiva ticala; [1]) odtud i ona: „uvuko je rogove, kao puž pred skakavcem“, tako se kaže strašljivcu, koji se plaši svačega, čega se netreba nimalo plašiti, Stoj. 156. ili „uvuko je roge u glavu“ Dan. 5498.

O pužu imamo još ove u poslovicah prispodobe: „slini ko spuž“ Dan. 3889. „sjedi kao spuž u ljusci“ Vuk. 286. i „viri kao spuž iz ljuske“ Vuk. 35. same očevidne istine, koje netrebaju dokaza.

4) Od korepnjaka

Najpoznatiji je **rak**. On, kako znademo, ide natražke: „ide natražke kao rak“ Vuk. 96. „ide nazad ko i rak“ Dan. 1118. „rak ide nazada“ Dan. 3909. „rak nemože uprav hodit“ Dan 3910. „i rak je djecu učio uprav hodit, a nije ni sam umio“ Dan. 1083. i „učiš raka hodit uprav!“ Dan. 5363. Odtud je rak vrlo zgodan simbol natražnjačtva: „pošao je rakovim tragom!“ t. j. nenapreduje više, Stoj. 170 ili „k raku se priklada, tko ide nazada“ Dan. 1465.

Nar. poslovica veli: „liepa je riba rak, ma je nejede svak“ Vuk. 169.; dakle bi po toj poslovici rak spadao u red riba; premda je po ustrojstvu bliži kukcem nego li ribam. I Linné ga je med kukce vrstao. Danas imade svoj poseban red. — Što narod neumije znanstveno redove razlikovati, to nije nikakovo čudo. Rak živi u vodi, kao i riba, lako je dakle otišo u red riba! Pa tako su i u drugih naroda n. p. u Niemaca udomili se s istoga razloga netemeljiti nazivi „Wall-Fisch, Pott-Fisch itd. premda to nisu ribe,

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 322.

već sisari; a u Francuza zove se jedna vrst sova: „le chat-huant;" jedna vrst kukaca: „le petit-âne;" jedna vrst riba: „le sanglier de mer;" druga: „le loup marin" [1]) itd.

Nar. poslovice izražuju med rakom i žabom njeko neprijateljstvo: „bulji oči na njega, kao žaba na raka" Stoj. 236. „bulji žaba oči na raka" Stoj. 139. ili „voli ga, kao žaba raka!" (ironija) Stoj. 261.; to neprijateljstvo med rakom i žabom potvrdjuje i prirodopis; jer i naš rak potočar (astacus fluviatilis) jede medju ostalom hranom i žabe. [2])

Napokon svim nam je iz izkustva dobro poznata istina, da se rak kuhan ili pečen poljepša t. j. liepo pocrveni; odtud zgodan u poslovici tropus: „svatko svoje rake crveni" t. j. svatko svoje poljepšava, Stoj. 170.

Od raka imademo još dvie u poslovicah ironije: „dobro mu je, kao raku na ugljenu!" Vuk. 61. i „(vepra sred vala), a raka sred gaja!" Dan. 5566.

5) Od pauka (arachnida)

Najobičniji su i najpoznatiji u nas pravi pauci (araneida); pa od njih imademo više poslovica.

Prirodopis uči nas, da oni žive od životinja t. j. od raznih kukaca. [3]) Zato i naš pauk kućar (tegenaria domestica) zbog hrane plete mrežu, u koju se razni kukci zalete i zapletu, pa tako njegovim plienom

---

[1]) Systematische Naturgeschichte v. Traugott Bromme, T. 6. N. 1. — T. 13. N. 6. — i T. 15. N. 11. i 14.

[2]) Isto djelo, T. 7. N. 1. — Sr. i Grundzüge der Zoologie v. L. K. Schmarda, str, 120. itd.

[3]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 509. — Das Buch der Natur, II. Th. str. 511. — Schmarda Grundz. d. Zool. str. 134—135

postanu.[1]) Odtud su nam sasma istinite poslovice: „i pauk mrežu plete, a za hranit se“ Dan. 1069. „muha u paučini ostaje“ Dan. 2374. i „u paukovoj mreži samo male muhe ostaju“ Dan. 5236.

Pauk je marljiva životinja. Po čitave sate prede on predju svoju neprekidno i neumorno; ali koja nam hasna od te marljivosti? Zato narod odmah tu nehasnovitu marljivost ili prostim tropom izražava: „paučinami bogat!“ Dan. 3485. ili zgodno prispodablja s drugom uspješnom i hasnovitom marljivošću n. p. u svilca ili pčele; pa odtud liepe alegorije: „mudra buba svilu prede, a ne paučinu!“ Stoj. 117. i „pauk bere jied, a pčela sakuplja med“ Vuk. 246. — Ova posledǹja poslovica tvrdi, da pauci u sebi jieda imadu; a i prirodopisci tvrde, da svi pauci u obće u sebi imadu njekakav trpak i jedak sok, pa njekoji i otrov.[2])

Nar. poslovice vele još o paucih: „snuje kako pauk sam iz sebe“ Dan. 4164. i „paukom kudjelju vrag ukrade, da iz repa predju vade“ Dan. 3486.; „iz repa“ hoće reći „od otraga“, a ovo je prirodopisna istina, da paukom iz bradavka od otraga konci izilaze.[3])

6) Kukci.

I savršenijim ustrojstvom i velikom množinom i raznolikom svojom zabavom kukci su puno zanimljivije životinje od svih prediducih redova;[4]) premda su

---

[1]) Grundzüge der Zoologie v. L. K. Schmarda str. 134. — Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 509.

[2]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 491—492. — Schul-Naturgeschichte, v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 226.

[3]) Systemat. Naturgeschichte v. Traugott Bromme, str. 14. — Das Buch der Natur, II. Th. str. 512. — Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 507. — Schmarda, Grundzüge der Zoologie, str. 128. itd.

[4]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 514. i 553. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 136.

većinom same sitne i majušne životinje. I narod znade za savršeniji ustroj u kukaca; jer veli o maloj **muhi** i sitnušnom **mravu**: „i muha (ili mrav) ima srce" Dan. 1043.; prem je ovdje „srce" uzeto u prenešenom smislu, ipak je i prirodopisna istina, da i muha i mrav srce imade. [1]) Nadilje velimo o **buhi**: „i buha žuč imade" Stoj. 245. — Premda je i ovdje prenešeni smisao; žuč bo znači ljutost, a buha nas živo i ljuto svojim rilcem ubode; ipak da „žuč u buhe" i s prirodopisne strane imade smisla, to tvrde prirodopisci. [2])

Kukci su istina u obće majušne životinje. Kukac od njekoliko palaca, već je gorostas u tom redu. Ali kad razmotrimo, kakvom si vještinom mnogi kukci grade svoje stanove, kakvom nježnošću brinu se za svoje potomstvo, kakvom marljivošću rade i posluju, kako su gdekoji i čovjeku puno hasnoviti; jer gumilak, vosak, med, svilu itd. sve to dobivamo od kukaca; kad sve to razmotrimo, čini se, kao da nam priroda progovara: gledaj, čovječe, kako mogu i malene sile, kad se složno ujedine, velike i divne stvari proizvesti! Naš narod kao da je podpuno shvatio tajne glasove božje prirode, barem ja s veseljem bilježim ove naše o **pčeli, svilcu** i **mravu** poslovice: „mrav i pčela uče, kako se teče" [3]) Vuk. 183. „čovjek po svietu, kao pčela po cvietu" Vuk, 348. ili „odoše po svietu, kao pčele po cvietu" Stoj. 151. „poslen kao pčela" Stoj. 150. „(pauk bere jied,) a pčela sakuplja med" Vuk. 246. "sadružena pčela med nosi" Dan. 4040. „malena je i pčela, al med pravi" Stoj. 150. „drži pčele,

---

[1]) Zoologische Briefe, I. Th. str. 536. — Sr. i Grundzüge d. Zool. v. Schmarda, XXIII. red, Charakter der Kerfe, str. 136.

[2]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th, str. 599. — Schmarda, Grundz. d. Zool. str. 138.

[3]) Već mudri Salamon napisa: „Idi k mravu, ljenčino, i motri pute njegove, i uči mudrost!" Prov. c. VI. v. 6.

pak ćeš meda jesti" Stoj. 151. „i pčelica svoje braneći život gubi" Dan. 1070. i Stoj. 241. — Da nebudem preobširan, samo ću ovu posljednju o pčeli poslovicu malo razjasniti. — Pčela je slaba i malena; kraj toga imade puno dušmana: gdjekoje ptice, miševi, ose, stršeni itd. to su joj sve krvni dušmani, protiv kojim se ona braniti mora, [1]) pa dakako mnogo puta svoje braneći i život gubi. Kako je dakle liepa, zgodna i umjestna u prispodobi ponuka na patriotičko požrtvovanje!

Nadilje veli nar. poslovica o **svilcu**: „mudra buba svilu prede, a ne paučinu" Stoj. 117.; a o **mravu**: „mrav ljeti za zimu kupi" Dan. 2333. Istina je doduše, da mravi u nas netrebaju hrane preko zime, jer tada spavaju; ali gdjekoji prirodopisci ipak tvrde, da si mravi ob ljetu i zbilja spravljaju hranu u stranu, „jer ako jim i netreba — vele — ob zimu, dobro jim dodje u proljeće, kada se od zimskoga sna probude, te kada i onako nebi druge hrane našli [2]) Neusudjujem se ipak uztvrditi, da je istinita ova poslovica: da se mrav već u ljetu brine za svoju budućnost! O mravu velimo još: „ i mrav družbu hoće" Dan. 1038., to nam je svim poznata istina; zatim: „i mrav s mravom besjedi" Dan. 1039., ova poslovica hoće valjad reći, da je inštinktualni razbor u mrava golem, te med svimi kukci najveći; pa to je istina [3]) Dapače, ako ćemo vjerovati onomu čudnomu dogadjaju, što ga je njeki Vogtov prijatelj na mravih opazio, kako se med sobom dogovaraju i savjetuju [4]) tada ćemo malo ne uztvrditi, da zbilja i mrav s mra-

---

[1]) Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 176. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis. I. Th. Zool. str. 178.

[2]) M. Georg Christian Raff. Naturgeschichte, Göttingen. 1827., str. 101. — Vogt odlučno to nieče. —

[3]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 703.

[4]) Isti u I. sv. na str. 555. —

vom besjedi! Napokon je narod još nješto na mravih opazio: „kad mrav krila steče, tada pogine“ Dan. 1516.; i zbilja je svim mužkim mravom iza krila kratak život. [1])

Ali imade u redu kukaca i sijaset životinjica, koje su stranom čovjeku, a stranom drugim životinjam dosadne, kadšto uprav nesnosne n. p. **uš**, **buha**, **krpelj**, **muha** itd.; sve je to narod u poslovicah izrekao: „gladnu uš mučno je nasititi“ Vuk. 42. „prionuo kao gladna uš“ Vuk. 262. „gladna uš“ Dan. 824. „gladna uš neumije neg uvjestiti“ Dan. 825. „gladna uš prilji, sita samo milji“ Stoj. 70. — Tako i o **buhi**: „žust je kao buha“ (žestok) Stoj. 235. „metnuti komu buhu u uho“ Vuk. 178. „i buha žuč imade“ (t. j. ljutita je) Stoj. 245. — **Krpelj** je još gorji i nesnosiji; odtud dobra za dosadnoga čovjeka prispodoba: „priliepio se uz mene, kao krpelj!“ Stoj. 96.; dapače zgodno je od krpelja uzet i glagolj „skrpeljiti se“ t. j. skopčati se, priliepiti se, u poslovici: „skrpeljili su se“ Stoj. 97. —

Muha je, kako znademo, u obće dosadna; zato su dobri tropi: „došla mu je muha na nos“ Dan. 674. ili „sjela mu je muha na nos“ Dan. 4104 t. j. nješto mu dosadjuje. — Stanovite vrsti muha traže meso; jer na njem nesu svoja jajašca, ili ostavljaju žive ličinke; [2]) dapače je gdjekoja vrst n. p. „musca vomitoria“ u tom tako biesna i pomamna, da jedva od nje meso u ljetu sačuvati možemo [3]) Zato su istinite ove nar. poslovice: „i muha čini upljuvak“ Dan. 1042 i „gde meso nesmrdi, muha nepada“ Stoj. 240. Dobra je takodjer prispo-

---

[1]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 175.

[2]) Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 161. — Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 606.

[3]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 506. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 206.

doba: „leti kao muha bez glave“ (t. j. tumara) Vuk. 168. i Stoj. 110.; a zgodna je i šala za bezposlicu: „štroji muhe!“ Vuk. 361. ili „hita muhe“ Dan. 910. i 915 a istina je, da: „nije zimi muhe (ni u strcu juhe)“ Dan. 3092.

O **komaru** dobar je tropus: „izguli komaru nogu, i crieva su mu na dvoru“ Vuk. 98. ili „komarcu digni nogu, i crieva na dolinu“ Vuk. 146 ili „izčupaj komaru nogu, i crieva su mu na dvoru“ Vuk. 107 i Dan 744. ili „izmi komaru nogu, ter sva crieva s njom“ Dan. 1295.; ili: „digni komaru nogu, a što mu ostaje?“ Dan. 550.; odtud zgodna ironija: „i komar je mužka glavica!“ Dan. 1010. t. j. i komar je mužka glava, ali koja hasna, kad je nježan i slab!

Zanimivu u kukaca pretvorbu izrazio je narod u ovih poslovicah: „crv od **ljepira**, a ljepir od **crva**“ Dan. 400. i „od bube **ljepir**, a od ljepira **buba**“ Dan. 3237.

Dobra je prispodoba s ljepirom u ovoj: „vrti se ko ljepir oko plama“ Dan. 5616. ili „ljepir ki oko svieće leti, najposlie izgori“ Dan. 2043.

Proždrljivost gdjekojih **skakavaca** velika je; [1]) Vogt veli upravo: neopisiva; [2]) zato dobro narod prispodablja proždrljive ljude **skakavcem**: „pojeli sve kao skakavci“ Vuk. 252.; a za izjelice o tudjoj muci veli: „doletili su kao **ose** na med“ Stoj. 125.; jer ose kradu osim voća, pčela, itd. i med. [3]) Odtud je dobra i umjestna ironija: „traži meda u osinjaku!“ (t. j. u zlu dobra) Stoj. 143., u osinjaku bo ima najmanje meda, a najviše sladka voća, pčela itd. [4])

---

[1]) Das Buch der Natur, II. Th. str. 508. — Grundz. der Zool. v. Schmarda, str. 152—153.

[2]) Zoologische Briefe, I. Th. str. 584. — Sr. i Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 212.

[3]) Zoologische Briefe, I. Th. str. 699. — Sr. i Grundz. d. Zool. v. Schmarda, str. 174.

[4]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, I. Th. str. 699.

Prirodopisci tvrde, da je **osa**, kada se razdraži vrlo pakostna; te ako ma samo jednu u osinjaku ubijemo, taki sve složno dušmanina svoga salete i u lice mu navaljuju; [1]) a bol je od osina uboda puno veći i žešći od pčelinjega; [2]) zato su na svom mjestu ove poslovice: „leti u oči kao zolja“ Vuk. 168. „mašio si se u osinjak“ t. j. dirnuo si u pakostne ljude, Stoj. 143. ili „razdražio je (ili draži) osinjak“ Dan. 3916. 3917 i 686 ili „ticat u osinjak“ Dan. 4691. „netegni u osinjak“ Dan. 2774. itd. — **Stršen** ubode kud kamo jače od ose, jer je puno veći i snažniji; zato je sasma točan i umjestan tropus: „bježeć od osinjaka, nagazio na stršenjak!“ Stoj. 143. t. j. sa zla na gorje!

Od kukaca imademo još po koju poslovicu, kao n. p. „pčela ostaviv žaoce bježi“ Dan. 3488, ovo je sigurna istina, da pčelin žalac često puta u rani zaostane. [3]) O muhi velimo još: „medom se, ne ostom, muhe hitaju“ Dan. 2197. „od muhe vola učinit'“ Dan. 3262. ili „od muhe pravi elefanta“ Vuk. 234. itd.; ali počem su ove i ovim slične poslovice manje važne, ili se u njih kukci prispodabljaju s drugimi životinjami, to sam jih ili sasma izpustio, ili kod onih životinja naveo, s kojimi se prispodabljaju.

Razmatrajmo sad u narodnih poslovicah:

7) Ribe.

Već čitav ustroj tjelesni i vanjski lik riba pokazuje, da jim je voda pravi elemenat, u kojem živjet imadu.“ [4]) To tvrde i nar. poslovice: „riba

---

[1]) M. G. Christian Raff, Naturgeschichte, str. 108.

[2]) Isti na istom mjestu.

[3]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 178. — Raff, Naturgeschichte, str. 102.

[4]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 28.

bez vode (i vuk bez gore) nemože živjeti“ Vuk. 272. „žedan kao riba“ t. j. traži vode, Stoj. 234. ili u ironiji: „ribu uči plivati!“ Vuk. 272. i Dan. 5364. ili „(vepar po moru), a krap uz goru!“ Dan. 5565.

Ribe nemaju pluća, zato nedavaju od sebe prava glasa; [1]) zato je sasma točna u poslovici prispodoba: „niem kao riba“ Vuk. 215.

Isto su tako sigurne istine u ovih poslovicah: „velike ribe male pождiru“ Vuk. 33. ili „riba velika ije ribu malu“ Dan. 3953.; jer veće u nas ribe n. p. som, koji je ponajveća u evropskih riekah riba, [2]) zatim štuka, koja znade do trideset funti vagnuti, [3]) da nespominjem mnoge velike morske, jedu manje ribe [4])

Kad se hoće reći, da su si dvojica medjusobom jednaka, onda se rekne: „jednaci ko linjaci“ Vuk. 112. — **Linjak** je Linnéov „cyprinus tinca“ [5]), te uviek su si životinje iste vrsti jednake; a osim toga to je vrst manjih riba [6]), dakle nije tu samo jednakost tjelesnim ustrojem, nego je i veličinom slaba razlika med mladimi i starimi linjaci.

Kad čovjek što gladko ili šklizko ili uobće s nespretne strane što drži ili uhvati, rekne mu se veoma zgodnim tropom: „drži jegulju za rep!“ Dan. 703. ili „uhitio je jegulju za rep!“ Dan. 5401.; jer je **jegulja** njekom sluzinom obavita, te

---

[1]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 113. — Raff, Naturgeschichte, str. 123.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 487. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 127.

[3]) Systemat. Naturgeschichte v. Traugott Bromme, T. 10. N. 14. — Sr. i „Das Buch der Natur“ II. Th. str. 485.

[4]) Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 202—203. — Schul-Naturg. v. J. Leunis. I. Th. Zool. str. 116.

[5]) Vukov riečnik, str. 329.

[6]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 134. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 126.

Prirodopisci tvrde, da je **osa**, kada se razdraži vrlo pakostna; te ako ma samo jednu u osinjaku ubijemo, taki sve složno dušmanina svoga salete i u lice mu navaljuju;[1]) a bol je od osina uboda puno veći i žešći od pčelinjega;[2]) zato su na svom mjestu ove poslovice: „leti u oči kao zolja“ Vuk. 168. „mašio si se u osinjak“ t. j. dirnuo si u pakostne ljude, Stoj. 143. ili „razdražio je (ili draži) osinjak“ Dan. 3916. 3917 i 686 ili „ticat u osinjak“ Dan. 4691. „netegni u osinjak“ Dan. 2774. itd. — **Stršen** ubode kud kamo jače od ose, jer je puno veći i snažniji; zato je sasma točan i umjestan tropus: „bježeć od osinjaka, nagazio na stršenjak!“ Stoj. 143. t. j. sa zla na gorje!

Od kukaca imademo još po koju poslovicu, kao n. p. „pčela ostaviv žaoce bježi“ Dan. 3488, ovo je sigurna istina, da pčelin žalac često puta u rani zaostane.[3]) O muhi velimo još: „medom se, ne ostom, muhe hitaju“ Dan. 2197. „od muhe vola učinit'“ Dan. 3262. ili „od muhe pravi elefanta“ Vuk. 234. itd.; ali počem su ove i ovim slične poslovice manje važne, ili se u njih kukci prispodabljaju s drugimi životinjami, to sam jih ili sasma izpustio, ili kod onih životinja naveo, s kojimi se prispodabljaju.

Razmatrajmo sad u narodnih poslovicah:

7) Ribe.

Već čitav ustroj tjelesni i vanjski lik riba pokazuje, da jim je **voda** pravi elemenat, u kojem živjet imadu.“[4]) To tvrde i nar. poslovice: „riba

---

[1]) M. G. Christian Raff, Naturgeschichte, str. 108.

[2]) Isti na istom mjestu.

[3]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 178. — Raff, Naturgeschichte, str. 102.

[4]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 28.

bez vode (i vuk bez gore) nemože živjeti“ Vuk. 272. „žedan kao riba“ t. j. traži vode, Stoj. 234. ili u ironiji: „ribu uči plivati!“ Vuk. 272. i Dan. 5364. ili „(vepar po moru), a krap uz goru!“ Dan. 5565.

Ribe nemaju pluća, zato nedavaju od sebe prava glasa; [1]) zato je sasma točna u poslovici prispodoba: „niem kao riba“ Vuk. 215.

Isto su tako sigurne istine u ovih poslovicah: „velike ribe male požderu“ Vuk. 33. ili „riba velika ije ribu malu“ Dan. 3953.; jer veće u nas ribe n. p. som, koji je ponajveća u evropskih riekah riba, [2]) zatim štuka, koja znade do trideset funti vagnuti, [3]) da nespominjem mnoge velike morske, jedu manje ribe [4])

Kad se hoće reći, da su si dvojica medjusobom jednaka, onda se rekne: „jednaci ko linjaci“ Vuk. 112. — **Linjak** je Linnéov „cyprinus tinca“ [5]), te uviek su si životinje iste vrsti jednake; a osim toga to je vrst manjih riba [6]), dakle nije tu samo jednakost tjelesnim ustrojem, nego je i veličinom slaba razlika med mladimi i starimi linjaci.

Kad čovjek što gladko ili šklizko ili uobće s nespretne strane što drži ili uhvati, rekne mu se veoma zgodnim tropom: „drži jegulju za rep!“ Dan. 703. ili „uhitio je jegulju za rep!“ Dan. 5401.; jer je **jegulja** njekom sluzinom obavita, te-

---

[1]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 113. — Raff, Naturgeschichte, str. 123.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 487. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 127.

[3]) Systemat. Naturgeschichte v. Traugott Bromme, T. 10. N. 14. — Sr. i „Das Buch der Natur“ II. Th. str. 485.

[4]) Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 202–203. — Schul-Naturg. v. J. Leunis. I. Th. Zool. str. 116.

[5]) Vukov riečnik, str. 329.

[6]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 134. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 126.

veoma gladka i šklizka. [1]) Odtud i ova u poslovici prispodoba: „(n i j e g a z a š t o u h i t i t) i z m i č e s e k a k o j e g u l j a“ Dan. 3013. i 1297.

Nar. poslovica: „s g l a v e r i b a s m r d i“ Vuk. 283. i Dan. 5628. i 3950. nije samo liep preneśeni smisao na ljude, nego je i s n a r a v s k i h razloga živa i doslovna istina, o kojoj će se svatko lako osvjedočiti, tko prouči sglob i sve nježne sastojine (sluzine mozak itd.) ribje glave. [2])

Dobro je poznata ova u nas zgodna alegorična poslovica: „u m u t n o j s e v o d i r i b a l o v i“ Vuk. 333. ili „j e g u l j e s e u m u t e ž u h i t a j u“ Dan. 1429., pa to je posve dobar tropus, buduć da je i naravska istina; jer „riba može živjeti samo u onoj vodi, koja neposredno obći sa zrakom t. j. s kislikom od zraka, a toga nije u mutežu. [3]) Tako Leunis; pa nadodaje još ovu njem. poslovicu: „Im Trüben ist gut zu fischen!“ — A ja bih nadodao još ovo: „riba u bistroj vodi gleda i vidi tako bistro, kao mi u zraku; pa je naravska istina, da ćeš ju uloviti laglje u mutnoj, nego li u bistroj vodi!“

Nar. poslovica tvrdi, da jegulja i travu pase: „j e g u l j a l a s n o h i t a s e i s t o m t r a v o m, k o j u p a s e“ Dan. 1428.; to tvrde i prirodopisci. [4])

Napokon imademo o ribah još po koju poslovicu: **kesega moruni** c i e n u k v a r i“ Stoj. 247. „r i b a j e z a p e t k a, m e s o z a s v e t c a“ Dan. 3948. „r i b a n e v a l j a n i š t a, a k o n i j e f r e š k a“ Dan. 3949. „z d r a v k a k o r i b a — i k a k o p a s t r v i c a“ Dan. 5804. itd. sve umjestne, ali manje važne istine.

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 488. — Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 205.

[2]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 42—61.

[3]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zoologie, na str. 115.

[4]) M. G. Christian Raff, Naturgeschichte, str. 124. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 130.

8) Od vodozemaca.

Razmatrajmo najprije **zmiju**.

Vogt počima razpravljati razred zmija ovimi riečmi: „Zmije su predmet obćenitoga straha i groze, pa se i u naših predielih, gdje imade samo jedna jedina otrovna vrst, njekim bjesnilom proganjaju.“ [1]) I zbilja je istina, da „u svih naroda obstoji njeka mržnja i odurnost protiv zmiji.“ [2]) Što je od njekih divljih naroda zmija obožavana, to nedokazuje ništa; jer to strahopočitanje nedodje od ničesa, van od straha i groze; te pravo reče Buffon: „strah je plodna mati praznovierja!“ [3]) Naš je narod tu mržnju izrazio stranom u pridjevku, što ga zmiji daje: „zmija, ljutica;“ ljutica je u narodu obćenit za sve zmije naziv. [4]) Taj isti pridjevak dolazi i u poslovicah: „ljutit kao zmija“ Vuk. 173. ili „to ti pepeljuha, to ti crnokrug, sve je ljutica“ Dan. 5050. „oštro kao zmija“ n. p. nož, britva, Vuk. 245. — Stranom je pako ta mržnja izražena ili u kletvi: „zmija ga šinula!“ Vuk. 92.; ili u tropih, kad komu reknemo: „zmiju u njedrima nositi“ Vuk. 93. ili „grije zmiju u skutu“ Dan. 882. „blazni zmiju u skutu“ Dan. 198. „ovijam ti se zmijom oko grla“ Dan. 3425. „ugrij guju u njedrih, da te ujede za srce“ Stoj. 67. „ogrij zmiju, da te uije“ Dan. 3328. „ogrijo je zmiju da ga opekne“ Dan. 3329. „da ga se guja okusi, otrovala bi se, tako je pakostan“ Stoj. 68. Odtud je u narodu svaka zmija simbol jieda i otrova: „svaka zmija ima svoj ijed“ Dan. 4351. „pusti zmija nalip, kad se podje napit“ Dan. 3899. „zub od zmije i mrtav

---

[1]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 252.
[2]) M. G. Christian Raff, Naturgeschichte, str. 139.
[3]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. 4. str. 67.
[4]) Vukov riečnik, str. 339.

nije" Dan. 5910. „je li zmijinji skot, tot peči" Dan. 1350.; ili simbol zla: „zmiji na rep stati" znači: doći blizu zla, Vuk. 92. „to je gujsko (zmijsko) gnjiezdo" znači: tu stanuju zli ljudi, Stoj. 67.; dapače i u ovom tropu. „ako je i zmija, od srca je" (t. j. ako je i najgorje diete, opet je roditeljem milo i žale ga, Vuk. 3.) tvrdi se, da je zmija ne samo zla, nego i najgorja životinja! Pa zato ju treba biti: „udri zmiju u glavu!" Vuk. 328. „samo sunce trepti (t. j. raduje se), kad tko zmiju bije" Vuk. 274. i „Jeremije, u polje; a sve zmije u more!" tako se govori na Jeremijev dan, 9. svibnja, Vuk. 113.; „u more" znači „u vodu"; a „u vodu" hoće reći „bez traga" po onoj nar. poslovici: „voda ga odniela!" t. j. da ode bez traga, da propane! Vuk. 36. Samo kućnoj zmiji narod prašta: „domaća se zmija u kući neubija" Dan. 660.

Ali da vidimo, odkud ta ne samo u nas, nego i u svih naroda odurnost protiv zmiji. Jeli odtud, što je gdjekoja vrst otrovna? Težko; jer i sam Vogt veli, da je jedna jedina vrst u Njemačkoj otrovna, pak se ipak sve njekim bjesnilom proganjaju! — Je li odtud, što je zmija možda ružna? Dapače protivno smijemo tvrditi; jer kad ju prispodabljati uzmemo s ostalom gamzadi, to se lako uvjerimo, da imade puno ružnije i gadnije životinje n. p. žaba, koja ima u narodu pridjevak „gubavica", pa ipak nije ni ta gadna gubavica tako obćenito odurna, kao zmija! Ili tko neće reći, da je šarena boja u gdjekojih zmija upravo liepa? I nar. poslovica veli: „zmijo šarena!" Vuk. 92.; šareno u narodu znaći „liepo" po onoj: „sve je liepo šareno do čovjeka" Vuk. 280. ili još jasnije u onoj: „neka je koka šarena, pa makar i nesniela jajeta" t. j. neka je djevojka udavača liepa itd. Vuk. 200. Da je zmija i zbilja liepa, sasma je jasno u ovoj poslo-

vici izrečeno: „i zmija je liepa, ali je zla“ Vuk. 99. Dakle narod skapča sa zmijom ideju **liepa** i **zla**, pa tim je protumačena odurnost protiv njoj! Liepo to opisa jedan ženijalni evropejskoga glasa učenjak: „Čovjek — veli — nebi znao reći, čim se ona (t. j. zmija) miče, jer niti ima peraja, niti nogu, niti krila, pa ipak bježi poput sjene, čarobno nestane, pokaže se, i opet izčezne kao sitni kakav i modri oblačak od dima, ili kao bliesak od kakova mača u tmici . . . boja joj je isto tako neopredieljena kao i micanje, mienja se prema različitu svjetlu, pa kao što micanje tako joj i boja pokazuje krivi sjaj i lažnu promjenu zavodljivosti! . . . Ona nas naravki sjeća na moralne i nabožne ideje, kanoti posljedica onoga upliva, što ga je imala na našu sudbinu: predmet groze“ itd. [1]) — A još bolje i jasnije veli slavni i veleumni Bossuet: „Zmija morade postati najodurnijom med svimi živinami, kao što je djavo najprokletiji med svimi stvorovi!“ [2])

---

[1]) Medjutim neumijem ja tako točno i tako krepko pretočiti, kao što čitam u izvorniku; zato evo iz izvornika od rieči do rieči, pa „tko umije, tomu dvije“: „On ne saurait dire où gît le principe de son (t. j. de ce reptile) déplacement, car il n'a ni nageoires, ni pieds, ni ailes, et cependant il fuit comme une ombre, il s' èvanuit magiquement, il reparaît, et disparaît ensuite, semblable à une petite fumée d' azur, et aux èclairs d' un glaive dans les ténèbres . . . ses couleurs sont aussi peu déterminées que sa marche: elles changent aux divers aspects de la lumière, et, comme ses mouvements, elles ont le faux brillant et les variétés trompeuses de la séduction! . . . Il (t. j. ce reptile, s' associe naturellement aux idées morales ou religieuses, comme par une suite de l' influence qu' il eut sur nos destinées: objet d' horreur“ itd. (Chateaubriand, le génie du christianisme, Paris. 1858., tom. I. liv. 3. chap. 2. pag. 75 et 76.)

[2]) Le serpent devait être le plus haï de tous les animaux, comme le démon est la plus maudit de toutes les créatures!“ (Discours sur l' histoire universelle par Bossuet, Paris. 1853., sec. part. chap. 1. pag. 128.)

Prirodopis uči nas, da je u zmije, kao i u obće u vodozemaca velika moć tjelesne reprodukcije t. j. moć: izgubljene i osakaćene čestice tiela s nova si nadoknaditi. [1]) Dakle su sasma istinite i temeljite ove narodne poslovice: „zaludu zmiju biješ, ako joj glavu nepribiješ". Dan. 5750. „udri zmiju u glavu" Vuk. 328. i „ako ćeš guju ubiti, moraš joj glavu razbiti" Stoj. 67.; jer je glava najvažnija čest tiela u svih životinja.

Zmije nedavaju od sebe čista glasa, nego ciče oli pište; [2]) zato sasma temeljito vele nar. poslovice: „pišti kao guja u procjepu" Vuk. 248. „cičat kao zmija u procjepu" Dan. 368. ili „ciči kao guja u procjepu" Stoj. 67.

Iz izkustva znademo, da kad se zmija razsrdi, onda se u krug savije, te udara glavom o predmet, kojim se draži. O tom se može svatko, tko će se sa zmijami igrati i dražiti jih, do volje osvjedočiti; te istinite su ove nar. poslovice: „skače (t. j. diže se, propinje se) ko zmija iz kruga" Dan. 4112. „skakati" u nas neznači samo „saltare", nego i „uvis dizati se", sr. Vukov riečnik str. 685. Nadilje „puha ko zmija iz kruga" Dan. 3880. „meće se ko zmija iz kruga" Dan. 2193. „sjekni ka zmija iz kruga" Vuk. 287. „neboj se zmije, dokle se krug nesvije" Dan. 2574. i „zmije, dokle uprav stoji, nitko se neboji" Dan. 5888.

I vijuganje zmijino točno je označeno: „vije se kao guja u procjepu" Vuk. 34,; a opomena izražena u ovoj: „u toj travi zmija se taji!"

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 467. — Schmarda Grundz. d. Zool. str. 217.

[2]) Das Buch der Natur, II. Th. str. 467. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 28.

Dan. 5293, posvema je slična onoj Virgilovoj opomeni: „Qui legitis flores, et humi nascentia fraga: Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba!" [1])

Da li je istinita i ova nar. poslovica: „zmija kad se svuče, najgorje uije" Dan. 5886., — pravo neznam; ali lako je moguće, da je u novoj nježnijoj koži ćutljivija. Ovoliko je sigurna prirodopisna istina: da zmije iza presvlačivanja traže hranu i rada jedu; [2]) dakle su iza presvlačivanja gladnije, nego li običajno, [3]) pa možda su iz toga uzroka tada i razdražljivije.

Predjimo na **guštere**.

Prirodopisci svjedoče nam, da su svi naši gušteri bezazlene i neškodljive životinje; [4]) čovjeku nikad u ničem pogibeljne; [5]) pa tu istinu izriču i nar. poslovice: „koga su zmije klale: i guštera se boji" Vuk. 136. „koga je zmija ujela, i gušterice se boji" Dan. 1697. „kog su guje klale, plaši se i guštera" Stoj. 67. i „koga zmija uije, i gušterice se boji" Dan, 1703.

Napokon imadem od vodozemaca spomenuti još poslovice o **žabi**.

Sasma je točna onomatopeja u pridjevku, što ga žabi dajemo: „kreketuša"; jer žaba ima dosadan glas; odtud ona u poslovici govorljivoj ženi prispodoba: „blebetuša kao žaba" Vuk. 13.; odtud i ona poznata u poslovici o neskladu ironija: „pjevaju kao žabe s proljeća!" Stoj. 236.; i zbilja jih je najdosadnije u proljeću slušati, jer zimi spavaju u

---

[1]) Bucolica, ecloga III. pri kraju.

[2]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 252.

[3]) Isti, na istom mjestu, ist. str.

[4]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 470. — Grundz. d. Zool. v. Schmarda, na str. 225.

[5]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 269.

duboku snu, a u proljeće se probude i oglase, [1]) pa nam je naravski onda taj glas puno dosadniji, nego li kasnije, kad mu priviknemo.

Žaba, kako je poznato, živi i na **kopnu** i u **vodi**; pa to je oboje narod u poslovicah izrazio: „tako se nevukao **početvoronože**, kao žaba gubavica!" Vuk. 309.; dakle se žaba vuče po kopnu: ali i: „žabu je lako naćerati u **vodu**" Stoj. 236. i 109. to isto u ironiji: „težko ga je naćerati, kao žabu u **vodu**!" Stoj. 203.

O žabi gubavici imademo još jednu šaljivu kletvu: „tako se negubao, kao žaba gubavica, a prav se Bogu neukleo!" Puk. 309.

Neprijateljstvo med žabom i rakom u nar. poslovicah spomenuo sam i protumačio kod raka u redu korepnjaka.

9) Ptice.

Već pridjevak, što ga imade u našem jeziku ptica: „**krilatica**", i opet poslovice: „ptica li je? **krila** imade" Dan. 3875. i „**perje** pticu resi" Dan. 3495. sadržaju u sebi bitne biljege čitava ovoga reda. [2])

Što je učeni Rimljanin Varro rekao za naziv mnogih ptica u latinskom jeziku: „Volucres pleraeque a suis vocibus appellatae, ut hae: upupa, cuculus, corvus . . . " itd. [3]) to valja za mnoge ptice i u našem jeziku; jer kokoš kakoće; kreštelica kreči; čvorak cvrči: kukavica kukuće; itd.

Dočim su ostali živući stvorovi vezani stranom na kopno, stranom na vodu, ili na oboje, kao vodo-

---

[1]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 100 i 29. — Raff, Naturgeschichte str. 146.

[2]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. §. 60. str. 65.

[3]) M. Terentii Varronis, de lingua latina, Biponti 1788. lib. IV. pag. 22.

zemci; ptice na laganih krilih mogu još i prosto zrakom velikom hitrinom sjeći, te tako brzinom nadkriljuju sve ostale u carstvu životinjskom redove; odtud je ptica veoma shodan u nas simbol brzine; jer nar. poslovica veli: „brz ko ptica, (a frug ko štica)“ Vuk. 29. Pe neka je ptica i trkalica t. j. više prema trčanju, nego li prema letanju, opet je veoma brza, pa tako je opet umjestna poslovica: „hitra se ptica za obje noge hita“ Dan. 922.

Od ptica u obće imademo poviše liepih i zgodnih u prenešenom smislu poslovica; tako n. p. „gološavci bit će poletarci“ Stoj. 72. veli se u prispodobi o slaboj i maloj djeci, koja mogu kad ponarastu, ako uzbudu valjana, liepo se u svietu proturati i slavna postati. Ova je poslovica i s prirodopisne strane sasma istinita; jer su sve one ptice, koje su više prema letanju (insessores ili sistita) u početku slabašne i dulje vremena letanju nesposobne; [1]) ali kad jim ponarastu krila, njihova glavna snaga, eno jih smielih i sigurnih do prevelikih visina i daljina plovica! Pa tako je i s čovjekom: i on je u početku slab i dulje vremena hodanju nesposoban. Zato je sasma dobar i točan u našem jeziku od krila tropus: krila znače: „jakost“, „moć“, ili pomoć; odtud: „neleti dok ti nenarastu krila“ t. j. dok neojačaš, Stoj. 94. „očupali su mu krila“ t. j. oduzeli su mu moć, vlast, Stoj. 95. „krila su mu pala“ Dan. 1828. i 3442. i „on mu je desno krilo“ t. j. pomoć, Stoj. 95.

Ljubav prama svomu, to obćenito u prirodi pravilo, liepo je izraženo u ovoj poslovici: „svaka ptica k svomu jatu (leti ili ide)“ Vuk. 277. i Dan. 4339.

Prirodopisci dokazaše, da su u ptica osobito dobro

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 324. i 327. — Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 431.

razvijena prsa: razmierno velika pluća i velik dušnik; [1]) tim mogu puno zraka u sebe primiti, pa jim se tako nesamo letanje, nego i pjevanje znatno olakšava, tako, da se ovaj red glasom nad sve ine životinje odlikuje: „ptice jedine imadu dar pjevanja.“ [2]) Pa to vele i nar. poslovice o pticah uobće, da se glasom odlikuju, i da glas imadu: „po glasu se ptica pozna“ Dan. 3546. „po glasu ptica (a po šapama se lav) poznaje“ Vuk. 250. i „svaka ptica svojim glasom bigliše“ Dan. 4341.

Prirodopisci tvrde, da sve uobće ptice oštro vide, [3]) a osobito grabelice; [4]) pa to tvrde i nar. poslovice: „gledi kao tetrieb“ t. j. bistro, Vuk. 42. „gledi kao kobac“ Vuk. 42. „oko mu je sokolovo“ t. j. gledi bistro, Stoj. 140. ili „ima oči sokolove“ Stoj. 185. i „orlove oči (s orlovimi krili)“ Dan. 3362.

Nar. poslovica veli: „ka ptica pticu ije, ta jata nevodi“ Dan. 1467.; pa to je u obće istina; jer koja ptica drugu pticu jede, ta spada većinom u red grabilica, a grabilice živu običajno ne u jatu, nego po dvoje i „većinom osamljene.“ [5])

Njeke su ptice čovjeku veoma hasnovite, jer se njimi hrani: „kokoš tusta, juha gusta“ Dan. 1720. ili „stara koka, mastna čorba“ Stoj. 105. i 190. i Vuk. 294. i Dan. 3279. itd.; premda je opet i to istina, da: „od svake ptice neije se meso“ Dan. 3280. ili „nejede se meso od svake ptice“ Vuk. 200.

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 430.

[2]) Isti na istom mjestu. — Sr. Schul-Naturgeschichte von J. Leunis, I. Th. Zool. str. 28.

[3]) Grundzüge der Zoologie v. Schmarda str. 236. — Systemat. Naturgesch. v. Traugott Bromme, str. 7. br. 2. „aves.“

[4]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 350 i 352. — Grundz. d. Zool. v. Schmarda, str. 260.

[5]) Zoologische Briefe, II. sv. na str. 352. -- Grundz. der Zool. v. Schmarda, XXVI. red, IX. razred: Charakter, na str. 260.

Od ptica u obće napomenut ću još ove liepe i posve umjestne trope: „male ptice mala gnjiezda viju“ Dan. 2144. „svaka se ptica svojim kljunom hrani“ Dan. 4346. „svaka ptica u svom gnjiezdu jaka“ Stoj. 187. „hrdjava (je) ptica (koja) u svoje gnjiezdo tori“ Vuk. 270. i Stoj 78. i „izbile se ptice, a o tudje proso“ Dan. 1263. Medjutim bit će pregled lakši, ako promatramo svaki razred ptica napose.

Počmimo dakle najprije od

a) Razreda **plivačica.**

Tu nam je najpoznatiji rod: „lamellirostria“ t. j. **guska i patka.**

I guske i patke imadu na nogu med prstima plivaće opne, umiju dakle plivati, i neboje se vode; ali „imadu i čvrste, makar kratke noge, umiju dakle i sigurno hoditi,“ [1]) te je sasma umjestan od njiju ovaj tropus: „i guska kadkad na ledu posrne“ Vuk. 95. ili „i patka na ledu posrne“ Vuk. 104., dobra parafraza od one klasične: „quandoque bonus dormitat homerus!“

Guska se hrani: crvi, truleži, zrnjem i vlažnim biljem; [2]) zato je dobra i istinita ova: „nije za gusku sieno“; Vuk doduše veli „za kozu“, a Muškatirović veli „za gusku“; vidi Vuk. 214.; ali se u narodu čuje i jedno i drugo; pa je obadvoje istinito.

Kad narod hoće ukoriti precéranu plahost, tada dobro rekne: „bježi od ljudi, kao divlje pače“ Vuk. 14.; jer i prirodopisci tvrde, da je divlja patka „veoma plašljiva.“ [3])

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 358.

[2]) Isti u II. sv. na str. 361. — Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 179. — Schul-Naturg. v. Leunis, I. Th. str. 96.

[3]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 361.

Guska, kako znademo, imade dosadan glas, i ja sam već njegdje s početka u pregledu carstva živinskoga naveo dvie o njenom neskladu poslovice: „složili kao guska i prase!“ Vuk. 289. i „guska prase, svako za se, nesljubi jih nitko“ Stoj. 131.

Od b) razreda **močvarica**

Najobičniji i najpoznatiji je u nas rod: „ardeida.“ Tu nam je dobro poznat **rodo** ili **štrk** i **čaplja.**

Ja se ustručavam ovdje iznašati mnienja mnogih, pa i uglednih prirodopisaca, koji nabrajajuć premnoge primjere o formalnih sudovih i porotah u roda — upravo prećeravaju inštinktualni razbor u ovih pticâ. — Kako mu drago, što mi u naših priedjelih ptica imademo, **rodo** je med njimi bez dvojbe najveći — sit venia verbo — filozof; barem pokazuje najviše kombinacije — ako se nagon tako nazvati smije. Ali da i nije toga, rodo po čitave sate znade na jednoj nogi stajati mirno, ukočeno i rekao bi zamišljeno, pa ga već i zato vrlo dobro nar. poslovica sa zamišljenim čovjekom prispodablja: „gledi (pilji) kao štrk u jaje“ Vuk. 42. i 248. ili „gleda u njega kao štrk u jaje“ Stoj 72. — Vuk nije ovu poslovicu protumačio; a Stojanović je nadodao: željno ili pohlepno; ali ja mislim, da ovdje „gledi“ hoće reći: ne željno ili pohlepno, već „zamišljeno“; jer i sam Stojanović imade opet na drugom mjestu sličnu poslovicu. „zamišljen kao štrk u jaje!“ Stoj. 231., i to će biti po svoj prilici pravi smisao one poslovice: „gledi kao štrk u jaje,“ t. j. zamišljeno, pa posve dobro rodi odgovara.

U ovaj rod spada i **čaplja.** O njoj imademo u prenešenom smislu dobru i zgodnu ovu poslovicu: „čaplja je svaku pticu učila da pliva, a sama se udavila (ili nenaučila)“ Vuk.

345.; jer „čaplja voli doduše vodu i močvare, ali plitku vodu, ne dubljinu.“ [1]) — „Ona nikad neplIva, nego samo gazi vodu; jer duge noge čine ju nesposobnom za plivanje.“ [2])

Predjimo na

c) Razred koka.

Od svih ptica kokošji je rod (phasianida) čovjeku najkoristniji; zato imademo dosta o njem poslovica.

I) Počmimo od **pietla**.

Nar. poslovica veli: „zakrvavio očima, kao divlji pietao“ Vuk. 83. — Premda Vuk ovu poslovicu nije protumačio, ipak je sigurno, da ovdje „zakrvavio očima“ ljutinu znači; jer ja sam na mnogih mjestih požežke županije i gradiške pukovnije čuo sličnu u narodu rieč: „ljutit kao kopun“; a i vrstni poznavalac naroda našega, pokojni akademik Živko Vukasović, pisá mi, da je čuo za onoga, koji se lako uzpali, u narodu rieč: „ljut kao pjetlić“; pa ovo je sigurna istina, da su pietli uobće ljutiti, i da se rad med sobom pobiju; zato su već Atinjani običavali prirediti kadšto borbu pietlova; [3]) pa i kod Rimljana bijaše u gdjekojih provincijalnih gradovih isti običaj; [4]) netrebam dakle dalje dokazivati istinitost s prirodopisne strane u tih poslovica.

Kako znademo: „poznaje se pietao po kresti“ Vuk. 252.; jer pietao imade veću krest od kokoši. [5])

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 458. — Sr. Zoologische Briefe v. C. Vogt, na str. 366. i 369.

[2]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 93. i str. 90.

[3]) Claudii Aeliani var. hist. lib. II. cap. 28.

[4]) Plinii sec. hist. nat lib. X. cap. 21: „Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur ceu gladiatorum.“

[5]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 193. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 27.

Nar. poslovice vele o **kokoši**: „kad kokoš hoće da pronese, ona najprije kakoće“ Vuk. 118. ili „kako kokoš kad snese, kakoće“ Dan. 1592. ili „kokoš kad hoće sniet, tako i kakoće.“ Dan. 1716. ili „nesnese kokoš jaje da ga neokakoće“ Dan. 2759. — Ovo tvrde i prirodopisci.[1]) — Odtud i: „kokotat a nesniet!“ Dan. 1615.

Istina je, da su i u kokoši — kao u svih ptica — oči dobro razvijene; ali su slabo gibljive, zato si mora taj manjak nadoknaditi gibanjem glave;[2]) pa to će biti uzrok, zašto, kad vodu pije, dulje vremena u vis gleda; dakako jedan je uzrok, da lakše vodu proguta, ali tomu nebi trebalo podulje razgledanje u vis, te posve dobro Vuk tumači ovu nar. poslovicu: „kokoš pije, a na nebo gleda“ — „da je nebi jastreb prevario!“ Vuk. 144. i Dan. 1719.; jer „i pijana koka zna što je jastreb“ Vuk. 104. — Ovoj je jednaka: „kokoš vodu pije i na boga gleda“ t. j. „u vis“, Dan. 1721. i Stoj. 242.

O **pietlu** i **kokoši** spomenut ću izmed mnogih drugih poslovica još samo ove: „otrestit se kako kokot“ Dan. 3403. „otišao gdje pietli nepjevaju“ t. j. bez traga, Vuk. 243. „svaki pievac na svom buništu jači“ Vuk. 277. „svaki je kokot u svom buništu gospodar“ Dan. 4356. „sjedi (ili leži) kao kvočka na jajih“ Dan. 4097 i 1990. „na kvočki je ostavio razsadnik“ Dan. 2413. „kokoš tusta, juha gusta“ Dan 1720. „od stare kokoši dobra juha“ Dan. 3279. „stara koka mastna čorba“ Stoj. 105. i 190. ili „stara kokoš dobra čorba“ Vuk. 294. i onaj liepi tropus: „i crna kokoš bielo jaje nosi!“ Dan. 992. i Stoj. 44. ili „bielo je jaje, a od crne je ko-

---

[1]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 194.

[2]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 312.

koši!" Dan. 180.; zatim: „sad jaja kakoću, a kokoši ćute!" Vuk 273. „pievac pjeva da svane" Vuk. 247. „bolje je danas jaje, nego sutra kokoš" Vuk. 23. itd.

II. **Pauna** opisuju prirodoslovci kao veoma liepu, ali i oholu pticu; [1]) dakle sasma dobro prispodablja narod ohole i gizdave ljude paunu: „širi se kao paun" Vuk. 352. „ponosi se paun perjem" Stoj. 157. „gizdava je kao paunica" Stoj. 157. i „šeta se kao paunica, (a noge izpucane)" Stoj. 157. — Paun, kako znademo, imade veoma dosadan i neugodan glas; odtud dobra ironija zločestu pjevaču: „pjeva kao paunica!" Stoj. 157.

III. O **tetriebu** spomenuo sam u pregledu ptica ovu poslovicu: „gleđi kao tetrieb" t. j. bistro, Vuk. 42.

IV. O **prepelici** bilježim ove poslovice: „malena je ptica prepelica, al umori konja i junaka" Vuk. 174. i „(kragujac je da lovi), a prepelica da bježi" Dan. 1813. — U obih ovih poslovicah tvrdi se, da prepelica umije dobro bježati; nu pod „bježati" može se razumievati ili trčati ili letiti, ili obadvoje. — Prepelica umije obadvoje t. j. i trčati; jer je i onako, kao sve koke, više prema trčanju; [2]) ali umije i dobro letiti, što dokazuje već onaj golemi prostor, što ga u svojoj selitbi prevali [3]); pa tako je živa istina, da umije dobro bježati.

Napokon o **jarebicah** velimo: „četverikaju jarebice, nu za njihovo gore, lovca zovu" Dan. 437. i „jarebice lovi, tko veomi hrlo hodi" Dan. 1342.

---

[1]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 190.

[2]) Rad jugoslavenske akademije, knjiga I. „ptice selice, od Torbara", na str. 74.

[3]) Isti na str. 75. i 76. — Sr. i Schul-Naturgeschichte von J. Leunis, I. Th. Zool. str. 30.

d) Razred **golubova.**

O **golubu** veli nar. poslovica: „u jato golube, (da te kobac neoduese)“ Vuk. 331. Evo što veli Buffon o kobcu i golubu: „Kobac premda lovi manje ptice, ipak pograbi i goluba, ako se ovaj od jata svoga otrgne“.[1]) Odtud postade i ova obćenita: „ptica izvan svoga jata lasno pogine“ Dan. 3874.

Za goluba dupljaša (columba oenas) veli narod u ovoj poslovici: „sij luk, sij luk“ Vuk. 284., da on tako guče, kad doleti k nam u proljeće, i znači, da je već vrieme luk sijati. Tako Vuk. na str. 284. — Svi gospodari znadu, da našu vrst luka valja ranije sijati, od one vrsti u sjevernoj Njemačkoj; dakle treba ako je moguće još u veljači u priredjenom djubreniku posijati, pa onda u ožujku u vrt presaditi;[2]) ožujak je dakle skrajne vrieme. — Ali i golub dupljaš dolazi k nam upravo mjeseca ožujka.[3])

Golub je, kao tiha i mirna ptica, dobar simbol blagosti i nježnosti; zato veli nar. poslovica: „pod perjem od goluba nosit draču od strmelja“ Dan. 3567.

Razmatrajmo

e) Razred **pjevačica.**

Počmimo od I. **lastavica.** Nar. poslovica veli: „jedna **lasta** nečini proljeća“ Vuk. 112. ili „jedna **lastovica** nečini primaljeća“ Dan. 1375. — Jedna znači ovdje — ne baš jedna jedina; jer po jedna nikad i nedolazi; nego znači:

---

[1]) Buffon, prirodopis ptica, sv. II. gl. XXXV. str. 51–52.

[2]) Der populäre Gartenfreund von Schmidt und Herzog. Quedlinburg und Leipzig. 1870. na str. 189.

[3]) Rad jugoslavenske akademije, knj. I. „ptice selice“ na str. 74.

malo jih. Tako i u drugih poslovicah jedno često puta znači malo, n. p. „jedna ali jedra (rieč)“ t. j. malo, ali pametno, Stoj. 86. ili „reci makar jednu, ali vriednu“ t. j. makar i malo, ali valjano, Stoj. 86. Po toj poslovici nebi dakle sve lastavice ujedanput k nam doletile; al i strukovnjaci su opazili, da lastavice neodsele sve ujedanput, nego bude i pojedinih većih i manjih družba, tako, da gdjekada po pet šest zaostanu, kad su druge već pootilazile, te onda stopram otidu za svojimi drugaricami.[1]) Naravski, da isto tako i nedolaze sve ujedanput, nego bude gdješto i pojedinih manjih družba, te dolazak manjih družba, još nije znak proljeća; tek kada više jata ili puno jih dodje, onda je sigurno proljeće. Po toj su dakle poslovici lastavice: viestnice proljeća; pa tako tvrde i strukovnjaci prirodopisci, da lastavice „u početku proljeća k nam dolaze.[2])“

II. O **hvrgljicih, čvorcih, škvorcih** ili **brljcih** netrebam dokazivati ovu očevidnu istinu, da: „hvrgljici idu u jatu“ Dan. 978.

III. Od **vranovka** započet ću s **vranom**.

Vrana je sa svoje lukavosti i kradljivosti na zlu glasu. — Nar. poslovica veli: „kradljiv kao vrana“ Stoj. 218. — Tako ju i prirodopisci opisuju.[3]) Radi toga je s plemenitom pticom sokolom u vjekovitoj opreci; ali na to ćemo doći malo niže, gdje budemo o sokolu govorili. Vrana se hrani med ostalim takodjer i manjimi pticami;[4]) zato su sasma temeljite i istinite ove poslovice: „grakću vrane na sve strane, valja pazit na piliće“ Stoj. 218. i „odneo

---

[1]) Rad jugoslavenske akademije, knj. I. „ptice selice“ na str. 71.

[2]) Isti na str. 70.

[3]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 338. — Raff, Naturgeschichte, str. 171.

[4]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 339. — Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 253.

ga vrag, kao vrana pile" Stoj. 218. — Medjutim njoj je i „strvina mila hrana;" [1]) pa tananim svojim njuhom na čitav sat, [2]) dapače po njekojih i na milju daleko [3]) osjeća smrad od strvine; zato narod u gdjekojih poslovicah uz vrana — per associationem idearum — i mrcinu spominje: „ako si vran, mrcine čekaj" Dan. 106. ili „tu ti glas, na moru ti večera!" — tako se govori gavranu, kad grakće; jer njegov glas — veli Vuk — sluti na strvinu, pa da nije kakvo marvinče uginulo, Vuk. 323. Zato je vrana u narodu zloglasica: „grakće mu već vrana zloglasica" Stoj. 218. Odtud je postala i ova: „kao da su mu vrane mozak izpile!" Stoj. 218.; jer vrana rado jeduć strvinu, dakako najradje izpija mozak, kao najnježniju sastojinu, koja najprije sagnjije.

Prirodopisci tvrde, da su vrane, premda udaraju kadšto i na manje ptice, ipak medju sobom snosljive i druževne; [4]) zato dobro i istinito vele nar. poslovice: „vrana vrani očiju nevadi" Vuk. 39. „vran vranu oka neizbi" Dan. 5607. i 5606. ili „vrana vrani neće oči izkljuvati" Stoj. 218.

Nar. poslovice tvrde, da imade premda riedko, i bielih vrana: „riedko kao biela vrana" Vuk. 272. „graknuše (na njega) kao na bielu vranu" Vuk. 45. i Stoj. 218. „dugoljetna sreća biela vrana" t. j. riedka, Stoj. 239. ili „dugoljetna sreća bio vran" Dan. 728. — Vrana, kako znamo, običajno nije biela; ali da se, premda riedko, nadje ovdje ondje i biela, tvrde

---

[1]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 339. — Sr. i Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 85.

[2]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 171.

[3]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 438.

[4]) Zoologische Briefe von C. Vogt, II. Th. str. 338. — Grundz. der Zool. v. Schmarda, str. 253.

i prirodopisci. [1]) Inače su u pravilu vrane crne: „od kako je gavran pocrnio“ Vuk. 233. znači: od pamtivieka.

Od vrane napomenut ću još ove dobre alegorične poslovice: „od zla vrana i zlo piple“ Dan. 3293. „ka ptica s vranom noćuje, i ona grače ko i vran“ Dan. 1468. „odhrani vrana, da ti izkljuje oči“ Dan. 3298.; a preostale još o vrani poslovice napomenut ću kod sokola; jer je kod naroda vrana kradljivica sa sokolom junačinom u opreci.

I **čavka** spada u vranin rod. Premda čitav taj rod vranovka (corvida) spada u razred pjevačica; to ipak, kako dobro znademo, imade tako hrapav i neugodan glas, da, kad bismo samo na ljepotu glasa pazili, nebi zavriedio spadati u razred pjevačica. [2]) To je i narod u poslovicah izrazio: „slavić poje, a čavka grače“ Dan. 4146. „pjeva kao zlogodnjača!“ Stoj. 260. „Zlogodnjača“ je čavka; [3]) a „pjeva“ ovdje je ironija t. j. hoće reći „dosadno grakće!“

Čavka se, jedno što je crnkasta, a drugo što ima neugodan glas, u narodu prispodablja zloj govorljivoj ženi: „čavka i zla žena, što se veće pere, to je crnja“ Dan. 412. Napokon o **svraki** velimo: „promienila svraka gnjiezdo, ma ne ćud“ Dan. 3820.

IV) Od **zeba** (fringillida) najpoznatiji nam je naš domaći **vrabac**. O njem vele prirodopisci, da koliko škodi jeduć zrnje po naših njivah, toliko opet koristi tamaneć mnoge škodljive kukce. [4]) Do danas još nije

---

[1]) Raff, Naturgeschichte, str. 171.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 437. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 79.

[3]) Vukov riečnik, str. 211.

[4]) Grundz. der Zool. v. Schmarda, str. 254. — Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 436.

podpunom sigurnošću riešeno pitanje: da li više hasni, ili više škodi? Uzeli jedno ili drugo, narod svakako dobro izsmiehava one, koji od straha pred vrabci nesiju usjeva: „tko se boji vrabaca, nek nesije prohe!" Vuk. 153. ili „ako se bojiš vrabaca, nesij prosa! Stoj. 8. — Stojanović sasma dobro tumači smisao ove poslovice t. j. „tako se — veli on — kaže onomu, koji okleva činiti ono, što ipak napokon mora." — Dakle po smislu tih poslovica treba proso sijati, makar vrabci koliko škodljivi bili! I Daničić imade sličnu, makar obćenitu poslovicu: „nevalja za strah od ptica prosa nesijat" Dan. 2818.

O vrabcu velimo još: „stat zjajući kako vrabčić" Dan. 4242. — Vrabac, kao i sve one ptice, koje su više prema letanju (insessores ili sistita), neznadu se, dok su malahne, same braniti, već nagonom zievaju i čekaju od roditelja hranu; [1]) tim je sasma istinita ta poslovica o malom slabašnom vrabčiću i posve dobra prispodoba s čovjekom, koji si sam pomoći neumije.

Ova liepa alegorična poslovica: „svakomu je vrabcu svoje gnjiezdo drago" Dan. 4372. posve je istinita; jer „sve one ptice, koje su više prema letanju, dakle i vrabci, velikom njegom brinu se za svoje mlade." [2])

Dobar je i ovaj o vrabcu tropus: „bolje je imati vrabca na ruci, neg sokola u polju" Dan. 265.

Napokon o vrabcu velimo još alegorično: „svadili se vrabci oko tudje prohe" Vuk. 276. i Stoj. 184., čim se označuje poznata u vrabaca i ži-

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 327. — Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 431.

[2]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 324 i 327. — Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 250.

vahnost i kradljivost, kad usjevi dozriju. — Zatim: „na vrabce prohu ostaviti!" Vuk. 185.

V) Od ševina roda razmatrajmo **poljsku ševu**, poznatu našu selicu. Narodna poslovica veli: „zapjevala mu ševa" (t. j. našla ga sreća) Vuk. 85. Prirodopisci nazivlju poljsku ševu „viestnicom proljeća," jer dolazi u proljeće u Evropu, [1]) pa i u naše strane običajno početkom ožujka, dakle je jedna od prvih naših selica. [2]) Tim, što je prva viestnica proljeća, dobro označuje sreću i veselje! Pa to je smisao ote o ševi poslovice.

O ševi velimo još: „otišao gdje ševa nepjeva" Vuk. 243. — Vuk tumači ovu poslovicu ovako: „otišao bez traga, gdje nema ljudi." Vuk. 243.; a ja bih rekao, da je ovoj poslovici „gdje ševa nepjeva" smisao: „gdje neima veselja"; jer je ševa „dobra i neumorna pjevačica, te gdje je ona, tu je i pjevanja, (t. j. veselja)." [3])

Razmatrajmo napokon u ovom razredu VI) **prave pjevačice** (sylvida). U tom je rodu na prvom mjestu **slavulj**, o kojem već Plinij reče, da su u njegovu grlu sjedinjene sve melodije, koje je čovjek zalud nastojao na raznih strojevih proizvesti. [4]) Pa i današnji prirodopisci neznaju dosta nahvaliti toga najvještijega med svimi pjevicami pojca; jer ga njeki nazivlju „najslavnijim pjevačem"; [5]) drugi vele o njem, da pjeva „izvanredno liepo" [6]) itd. pa i naš

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 436. — System. Naturg. v. Tr. Bromme, T. 9. N. 6.

[2]) Rad jugoslavenske akademije, knj. I. str. 69.

[3]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 199.

[4]) Hist. natur. lib. X. cap. 29: . . . „tanta vox tam parvo in corpusculo . . . deinde in una perfecta musicae scientia modulatus editur sonus, et nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur in flexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur, revocatur, infuscatur ex inopinato . . . breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quae tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit!"

[5]) Das Buch der Natur v. Schoedler II. Th. str. 433.

[6]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 335.

ga narod odlikuje nad sve ostale ptice pjevice tako, da ga za uzor u pjevanju predstavlja: „slavić poje, a čavka grače!“ Dan. 4146. — Nije bez razloga u ovoj poslovici stavljen slavić kao pojac uz čavku; jer i čavka spada u razred pjevačica; ali ona imade, kao i čitav njezin rod, zločest i neugodan glas. — Uz tako zločestu pjevačicu stavljen slavulj tim većim slavljem zasjaji, po onoj očevidnoj istini: „opposita contra se posita magis elucescunt!“

O slavulju veli još nar. poslovica: „težko drugu bez drüga, i slavulju bez luga!“ Vuk. 314. — I prirodopisci tvrde, da slavulj voli doduše brežuljaste i grmljem obrasle priedjele; [1]) ali takodjer i lugove. [2])

Predjimo na

f) Razred **penjačica**.

Za **papigu** tvrde prirodopisci, da umije puno koješta, ali dakako bez smisla, na pamet naučiti; [3]) pa to veli i nar. poslovica: naučio je na pamet kao papagao“ Dan. 2548.

I **djetelj** je penjačica. — O njem znade svako naše diete, da je šaren; pa je sasma dobra i umjestna u poslovici prispodoba: „šaren kao djeteo“ Vuk. 351. Istinita je takodjer i ova: „djetao u kljunu nadje“ t. j. smrt; jer ga lovac čuje, gdje kljuje, pa ga dovreba i ubije, Vuk. 78.

Napokon ću od penjačica spomenuti još **kukavicu**, — O njoj tvrde prirodopisci, da neleže sama, nego podmeće svoja jaja u tudja gnjiezda. [4]) To je jedina

---

[1]) Rad jugoslavenske akademije, knjiga I. str. 73.

[2]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis I. Th. Zool. str. 81.

[3]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 347-348.— System. Naturg. v. Tr. Bromme, T. 18. N. 10. — Das Buch der Natur, II. Th. str. 443.

[4]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 350. — System. Naturg. T. 21. N. 3. — Das Buch der Natur, II. Th. str. 443.

iznimka med evropskimi pticami, izražena u nas već u metaforičnom nazivu: kukavica! pa i u poslovicah: „podmeće, kao kukavica jaje“ Vuk. 251. „pometat štogod kako kukavica jaja“ Dan, 3619. ili u ironiji: „ima kao i kukavica gnjiezdo!“ (t. j. neima) Stoj. 69.

Nar. poslovica veli još o toj ptici u kletvi: „nečuo kukavice!“ Vuk 212. — Vuk ovu poslovicu tumači: „nedočekao proljeća!“ — Pa i zbilja je prirodopisna istina, da kukavica dolazi u Evropu u proljeće, [1]) a k nam u prvoj polovici travnja, [2]) dakle svakako u proljeće.

O kukavici velimo još u alegoriji: „dokukala je kukavica“ Dan. 658.; ona bo koncem lipnja prestane kukati, jer joj tada nestane glasa. [3])

Napokon dobro reknemo čovjeku plašljivu: „ti si tić od kukavice“ Vuk. 317.; jer je kukavica veoma plašljiva ptica. [4]) Ali sasma pravo velimo i čovjeku siromašnu: kukavac; jer sirota kukavica nije tomu kriva, što uprav mora pometavat svoja jaja: „ona svako jaje snesc stopram poslie osam danah, zato kad bi i htjela, nebi jih izleći mogla.“ [5])

Završit ću red ptica s

g) Razredom grabilica.

O njihovu oštru vidu poslovice spomenuo sam u pregledu o pticah. Sad ću redom pojedine rodove razmatrati.

---

[1]) Das Buch der Natur, II. Th. str. 442. Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 76.

[2]) Rad jugoslavenske akademije, knj. I. str. 73.

[3]) Na istom mjestu, na istoj strani.

[4]) Das Buch der Natur, II. Th. str. 442.

[5]) Isto djelo, ista strana.

Naša je **sova** — kako znademo — noćna grabilica, [1]) odtud posve dobro znači u narodu lopova: „prodaj svies', a kupi bies, i bit ćeš sova u sva doba!" Dan. 3804. ili „nigda nije sova izlegla sokola!" Vuk. 213. — Sokol je, kako ćemo odmah vidjeti, u narodu plemenita ptica, zato je sa sovom, noćnim lopovom, u opreci. O sovi znademo i to, da imade veoma golemu glavu, dakle je posve dobra ironija u ovoj alegoričnoj poslovici: „rugala se sova sinici: idi kučko glavata!" Vuk. 272. ili „rugala se sova sinici: šuti ti glavata!" Stoj. 171,

O **kraguju** i **kobcu** njeke poslovice spomenuo sam kod prepelice i goluba; evo ovdje sada još preostalih: „zašto je ptica, neg da bježi, a kragujac neg da lovi" Dan. 5684. „nebudi svakoj ptici kobac!" Vuk. 195. ili „svakoj ptici biti kobac!" Vuk. 278.; jer je „kobac manjim pticam nezasitljiv grabežljivac." [2])

O **jastrebu** imademo ovu: „i pijana koka zna što je jastreb" Vuk. 104.

Najplemenitija u smislu nar. poslovica ptica jest **sokol**. — Nar. poslovica veli za siromašna, ali plemenita čovjeka ili junaka: „ako je i gô, ali je soko" Vuk, 3. Stoj. 10. i 71. — Sokol ovdje, kao što uobće u našem narodnom jeziku, znaći metaforično ili plemenita čovjeka ili junaka. Dokazat ću to. — Nova mlada u nas nesmije nikog u kući zvati krstnim, već drugim kakvim, običajno liepim imenom; tako n. p. zove njekoga djeverom, njekoga bratom, njekoga zlatojem, a njekoga sokolom; [3]) bez dvojbe je dakle tu naziv sokola u plemenitom smislu. Odtud i poslovica: „sokole moj!" rekne se komu

---

[1]) Zoologische Briefe von C. Vogt, II. Th. str. 352. — Grundzüge der Zool. v. Schmarda, str. 260.

[2]) Buffonov prirodopis ptica, sv. II. gl. XXXV. str. 52.

[3]) Vukov riečnik, str. 211. kod rieči: „Златоје" Sr. „Живот и обичаји народа српскога од Карађића," str. 153

umiljato govoreći, Stoj. 185. — Nadilje u Crnoj gori „s o k o l i t i" znači „s l o b o d i t i"-cohortor-anfeuern, ermuntern; [1]) dakle sokol metaforično i j u n a k a znači. Dosta bi bilo napomenuti, da u rod sokolova (falconida) spada i orao, kralj ptica, bez dvojbe prvi junačina u tom redu. Medjutim o sokolu piše Buffon: „Sokol je najhrabrija i najodvažnija ptica; [2]) kad napadne jastreba, neubije ga, prem bi to lako često puta učiniti mogao, nego mu samo otme njegov plien; [3]) indi je svakako p l e m e n i t i pravi t. j. v e l i k o d u š a n j u n a k. — Tako ga i drugi prirodopisci opisuju. [4]) Radi toga plemenitoga svojstva kod naroda je u opreci s drugom kojom neplemenitom pticom n. p. sa sovom, noćnom grabilicom, ili s vranom, tom poznatom kradljivicom. Tako vele nar. poslovice: „n i g d a n i j e s o v a i z l e g l a s o k o l a" Vuk·213. „i z v r a n e š t o i z p a n e, t e ž k o s o k o l p o s t a n e" Vuk. 97. ili „i z v r a n i n a g n j i e z d a n e i z l e t i s o k o l". Stoj. 218. ili u ironiji „s o k o l i z v r a n j e g a g n j i e z d a!" Vuk. 291. i Stoj. 185.

Premda je sokol golema i terešna ptica, ipak imade, kao i sve grabilice, čvrsta krila, te umije dobro letiti; [5]) i nar. poslovica dobro opažava: „s o k o p e r j e m l e t i, a n e m e s o m!" Vuk. 291. i Stoj. 186.

O plemenitoj i junačkoj toj ptici velimo dobro još: „d a n i j e o h o l, b i o b i s o k o l" t. j. valjan, čestit, Stoj. 185. i „n e h i t a s o k o m u h e" Dan. 2639. „s o k o d o b r a l o v a n e p u š t a v a" Dan. 4165. i „k a d j e p t i c a u n o k t i h s o k o l u,

---

[1]) Vukov riečnik, str. 699. kod rieči „соколити."

[2]) Prirodopis ptica, sv. II. gl. XLIII. str. 107.

[3]) Isti u istoj glavi, na str. 108.

[4]) Systematische Naturgeschichte v. Tr. Bromme, T. 10, N. 3. a. b. — Das Buch der Natur, II. Th. str. 446.

[5]) Zoologische Briefe von C. Vogt, II. Th. str. 350. — Grundz. d. Zool. v. Schmarda, str. 259.

mučno uteče, i kad uteče, neotide zdravo." Dan. 1500.

Gledom na hranu, kojom se sokol hrani, istinito velimo: „vrana o bunjištu, a soko o mesu (živi)" Vuk. 39.; jer dočim se vrana hrani i zrnjem, i kukci, i crvi, i strvinom, i koječim na bunjištu, [1]) sokol se „izključivo hrani samo mesom živih životinjah." [2])

Oštar vid sokolov i u drugih je naroda postao poslovicom; [3]) zato dobro velimo: „oko mu je sokolovo" t. j. gledi bistro, Stoj. 140. „ima oči sokolove" Stoj. 185. i „sokolovim okom tudja, a ljilkovim naša pazimo" Dan. 4168.

Završit ću ovaj i red i razred s **orlom.**

Orla opisuju svi prirodopisci kao kralja med pticami. To isto hoće i ova naša poslovica da rekne, „prug-(skakavac) izleć orla nemore!" Dan. 3851.

Prirodopisci vele: „Kao što lav nemari za miševe, tako i orao plieni samo oveće životinje"; [4]) odtud je sasma na svom mjestu ova poslovica: „orao nehita muha!" Dan. 3357.

Budući da i orao spada u razred grabilica, to je i u njega „veoma oštar vid;" [5]) kraj toga imade i „veliku u krilih snagu;" [6]) dakle je sasma umjestna ova: „orlove oči s orlovima krilima!" Dan. 3362.

O orlu imademo još ove poslovice: „orao vas odnio!" (kletva kokošim) Vuk. 241. „da nebi

---

[1]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 339. — Das Buch der Natur, II. Th. str. 437.

[2]) Zool. Briefe, II. Th. str. 355. — Grundz. der Zool. von Schmarda, str. 262.

[3]) Buffonov prirodopis ptica, II. sv. na str. 134.

[4]) Raff, Naturgeschichte, str. 161.

[5]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 352.

[6]) Isto djelo, sv. II. str. 355.

orla, hrdjavo bismo prošli!“ Dan. 481.; u ovoj poslovici znači orao po svoj prilici metaforično kakova Orlovića t. j. junaka; i „uhitio je muhu, a mni da je or'o!“ Dan. 5404.

Završujuć red ptica u poslovicah spominjem, da sam još pogdjekoju o kojoj ptici poslovicu izpustio.*)

10) Sisari.

To su najsavršenije živine, te nije čudo, što od životinja ovoga reda najviše poslovica imademo. Ja ću lakšemu pregledu za volju početi redom po običajnih danas razredih.

a) Od kitova

Nadjoh jednu jedinu poslovicu, i to o **pliskavici** (delphinu): „zapuhao se (da nije: zapljuskao se ili zapljehao se?) kao piskavica“ Vuk. 86.

Piskavica je — veli Vuk u svom riečniku — njeka morska riba, koja pred kišu skače iz vode. Ako je Vukova piskavica to isto, što Bellostenčeva pliskavica (= delphin), onda ova poslovica posve

---

*) Dužnost mi je označiti uzrok, zašto sam to učinio. — Gdjekoje sam izpustio zato, jer su mi se činile manje važne; a gdjekoje upravo zato, jer je nazivlje gdjekojih ptica u narodu pomućeno i nesigurno; tako n. p. u ovoj poslovici: „smrdi kao vuga“ Vuk. 290. što je **vuga?** Vuk, dobar poznavalac našega i naroda i jezika, veli u svom riečniku: vuga = parus pendulinus, dakle bi spadala u razred pjevačica. Bellostenec, takodjer dobar poznavalac jezika, veli: vuga = žuna t. j. „galbula“; a tako i Miklošić u svom starosl. riečniku imade: „ВЛЪГА = oriolus galbula“, dakle bi spadala u razred penjačica. Quid est veritas? — U narodu se zbilja čuje svakojako; ali ipak mislim, da je u velikoj većini vuga = oriolus galbula, makar da poslovica više Vukovu tvrdnju podkrepljuje. I naš odlični strukovnjak, akademik, Torbar veli: vuga = oriolus galbula. (Sr. „Rad jugosl. akademije, knj. I. str. 73.

sigurnu istinu izriče; jer nesamo pred kišu, nego uobće ta životinja rada skače na površaj vode, igrajuć se i pljuskajuć, [1]) te sad digne glavu u vis, sad se opet kao striela u vodu zapljeha; [2]) i ja mislim, da Vuk nije pravo razabrao rieč „zapljuskao se“ ili „zapljehao se“, te metnuo „zapuhao se.“

b) Od **preživača** ili **dvopapčara**

Spominjem samo uzgred ove o čvoravoj **devi** i hitroj **srni** poslovice: „reče deva: što si u meni pravo ti ugledo?“ Dan. 3932. i „brži je od srne (hitriji od kune)“ Dan. 341. pa prelazim na **šupljorožce**, od kojih imademo poviše poslovica; a i kako nebi, kad su iz toga roda: **koze**, **ovce** i **krave** — sve same nuždne i velekoristne životinje. „Sir od ovaca, mlieko od koza, a maslo od krava“ Dan. 4087. veli nar. poslovica. A ratar razgovarajuć se sa svojimi u plugu volovi milo kadšto progovara: „hajde volci, moji poslenici!“ Stoj. 76. Ratarski narod znade što mu treba za bogatstvo: dosta marhe i dosta stoke: „dok je telaca (ili ovaca), bit će i novaca“ Vuk. 64.

Ovca je svakako plemenitija od koze; jer traži i veću njegu i bolju hranu; [3]) zato sasma temeljito vele nar. poslovice: „čim se koza dičila, tim se ovca sramila“ Vuk. 347. i Dan. 440. ili „čim se ovca srami, tim se koza diči“ Dan. 441. Osim toga veća je hasna od ovčje vune, nego li od kozje kostreti; zato je dobar tropus: „za vunu kostreti!“ Dan. 5697. t. j. lošije za bolje dati ili uzeti; ali je koza zato jačja i žilavija od ovce, [4]) t. j. „koza lipsuje, a rep nespušta!“ Vuk. 138.

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 451.

[2]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 321.

[3]) Buffonov prirodopis četveronožnih životinja, II. sv. gl. V. str. 7.

[4]) Isti u istoj knjizi, str. 20.

Koza se odlikuje velikom svojom *živahnošću*; [1]) zato dobro vele nar. poslovice: „*miran kao jare!*" (ironija) Vuk. 179. i Stoj. 259. ili „*koze nisu podložne na jaram*" Dan. 1806.; zatim: „*još se nije koza okozila, a kozle igra po polju!*" Vuk. 114. i Dan. 1454. ili „*skače kozlić po polju, a još se koza nije okozila!*" Dan. 4113., dobre hiperbole od kozina *nemira!* Ta živahnost u koze može nam sasma naravski, ako ju dobro nečuvamo, i štete nanieti; jer kamo koza dodje sve pobrsti; [2]) zato je temeljita ova poslovica: „*gdje (mi) koza dahne, tu (mi) loza sahne*" Dan. 802. i 571.

Poznato nam je svim, kako ovce rada sol ližu; odtud: „*trči kao ovca na solilo*" Vuk. 321. „*i stara ovca sô liže*" Vuk. 105. „*doć će ovca na solilo*" Vuk. 69. itd.

Od ovce imademo hasnovitu vunu: „*ovca li dodje, run li donese?*" Dan. 3416.; nu „*ovce se imaju strić, a ne bričit*" Dan. 3420. ili „*strizi ovcu, ma ne do kože!*" Dan. 4291. i „*pastir ovcu striže, a vuk dere*" Dan. 3483. i 594. — dobri tropi. Dapače i koža je njena koristna: „*tko ima ovaca, ima i koža*" Dan. 4776. Od ovčje kože dobra je ova alegorična poslovica: „*jedna ovca neima dvie kože!*" Dan. 1376.

Ovca je tako mirna i tiha životinja, da u pogibelji ni braniti se nepokuša; [3]) zato su dobre i ove ironije: „*ovca vuka nosi!*" Dan. 3418. ili „*ovca zakla vuka!*" Dan. 3419. — Strašljivost mirne

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 479. — Buffon, prirodopis četveronožnih životinja, sv. II. gl. V. str. 19. — Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 275.

[2]) Grundzüge der Zool. str. 276. — Schul-Naturgeschichte von J. Leunis, I. Th. Zool. str. 62.

[3]) Naturgeschichte v. M. G. Christian Raff, str. 274.

ovce dobro je izražena i u ovoj: „ovca sita sama od svog repa preda!“ Dan. 3417.

Koza voli brdovita mjesta; [1]) zato je dobra ova poslovica: „(konj u ravnini), a koza u planini valja“ Dan. 1772. — Dapače Buffon tvrdi, da kozi podvodna i močvarna mjesta upravo škode; [2]) dakle je istinita o kozi ova: „loza i koza vodu nemiluju“ Vuk. 170.

Prirodopisci tvrde, da kod svih onih sisara, koji u stadu žive, za vrieme parenja nastane žestoka borba, med mužkarci, te obično samo jednomu mužkarcu pripadnu sve ženske; [3]) a i drugčije je samo jedan stariji mužkarac glava čitavu stadu; [4]) pa to hoće da rekne i ova u nas poslovica: „dva ovna u istom oboru stat nemogu“ Dan. 740.

Poznata je priljepčivost šuge oli gube uobće, pa i u ovaca napose; te živa je istina u ovih poslovicah: „jedna šugava ovca cielo stado ošuga“ Vuk. 112. ili „gubava jedna ovca sve stado razgubavi“ Dan. 891. ili u kletvi: „guba vas pomorila!“ rekne se kozam, Vuk. 46.

Od kozjih rogova imademo ove poslovice: „diči se koza rozima“ Dan. 548. i 1012. „vitlavo kao kozji rozi“ Stoj. 169. ili u ironiji: „izpravno kao jarčev rog! Stoj. 169.

Spomenut ću i ovaj šaljivi tropus: „muzti jarca nad rešetom!“ Dan. 2384. t. j. obavljati dvostruko uzaludan posao: 1. muzti jarca! a 2. kad bi to i mogao, onda još nad rešetom!

Napokon imademo još puno krasnih tropa od životinja ovoga roda, n. p. od ljubavi prema svomu:

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 479. — Grundz. d. Zool. v. Schmarda, str. 276.

[2]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. II. gl. V. str. 26—27.

[3]) Zoologische Briefe v. C. Vogt. II. Th. str. 414.

[4]) Ista u istoj knjizi, na str. 473.

„svaka krava svoje tele liže“ Vuk. 276. ili od umiljatosti: „umiljato janje dvie majke posisa“ Vuk. 333. i Stoj. 211. ili „janje poniženo i dvie će majke posisat“ Dan. 1337. ili „kozle tiho svu mater sisa i svaku drugu, a plaho ni svoju ni tudju“ Dan. 1809. Sličnih imade još više kod Vuka na str. 333. Nemogu prešutiti ni ovaj krasni tropus: „ako je i crna krava, bielo mlieko daje“ Vuk. 4. ili „i crna krava ima bielo mlieko“ Vuk. 106. ili „i crne krave daju bielo mlieko“ Stoj. 44.; pa onda ovu dobru hiperbolu: „iz jalove bi krave tele izmamio!“ Vuk. 98.

Manje važne su ove poslovice: „gdje je tor, tu i mor“ Vuk. 74. „gdje je marve, tu i štete“ Stoj. 73. „koza mačke nekoti“ Dan. 1802. „nebi vidio bivola na slami!“ (hiperbola) Dan. 2568. „vô bez rogova“ (rekne se ludu čovjeku) Vuk. 36. [1]) „od muhe vola učinit!“ (hiperbola) Dan. 3262. — Zatim još njekoje o kozi imade Daničić od 1801—1812.

Da nemoram jednu te istu stvar ponavljati, to ću još njekoje nespomenute o kozi i ovci poslovice nabrojiti kod kurjaka; a s istih razloga njekoje o volu nabrojit ću kod osla i konja, i to odmah u ovom sljedećem razredu t. j. u razredu

c) **Kopitara.**

Životinje ovoga razreda rataru su veoma važne; zato dobro njihovu hasnu narod uvažava: „u vriednoj je službi os'o, konj i bivo“ Dan. 5314. ili u prispodobi: „oslov posluh, konjev razum i bivolska snaga, čine momka svakomu draga“ Dan. 3372. — Kao što ova poslo-

---

[1]) Glupost šupljorožaca i kod drugih naroda predje u poslovicu; sr. Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 62.

vica, upravo tako i prirodopisci iztiču u osla posluh [1]), u konja poučljivost, [2]) a u bivola jakost. [3]) Osel je dakako puno slabiji od vola; zato je dobar tropus: „osla traži u plugu, a vola u lugu!“ Dan. 3359. t. j. nješto traži ondje, gdje mu nije mjesto; jer niti je osao u plugu, niti vol u lugu.

Nar. poslovica veli: „ako neumije reći, umije leći“ Vuk. 6. — Vuk misli, da se ovdje razumieva konj, kad se na'nj mnogo natovari. Prirodopisci doduše vele to o devi t. j. da ona, kad ju pretovariš, legne, pa neće nikud s mjesta, dok teret neumališ. [4]) Bog zna, nemisli li narod ovdje uprav devu? — Odovud se vidi, kako bi koristno bilo, nesamo bilježiti nar. poslovice, nego takodjer svestrano propitkivati njihov pravi u narodu smisao!

Magarac, kako je poznato, imade dosadan glas; odtud poslovica: „magareći glas na nebo neide!“ Vuk. 173.

Magarac doduše pušća od sebe podpuno artikulovani glas „ia!“, ali je on kraj svega toga simbol gluposti. — Poznata je ona stara klasična ironična izreka: „asinus ad lyram!“ U Francuza znači „anerie“ (od l'ane = asinus) skrajnu glupost. Tako isto i u Niemaca „Eselskopf“ itd. Nije dakle čudo, što ga ni naš narod nehtjede priznati za mudraca med životinjami! Evo o magarećoj gluposti u nas poslovica: „nezna ništa koliko magarac“ Vuk. 199. „duga osnova, a pamet oslova“ Dan. 722. i Stoj. 239. „zlo je upućen svaki pos'o, opra-

---

[1]) Naturgeschichte v. M. G. Chr. Raff, str. 268. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 59.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 417. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 58.

[3]) Buffonov prirodopis četveron. život. sv. 9. gl. LXXII. str. 236.

[4]) Isti u istom svezku, gl. LXXI. str. 95. pod opazk. m) — Sr. i Naturgeschichte v. M. G. Chr. Raff, str. 288.

vitelj gdje je os'o" Dan. 5859. „magarca odvedi i na Jeruzolim, on će opet biti magarac" Vuk. 173. „magarac ostaje magarac, makar imo i zlatan pokrovac" Stoj. 121. „badava magarcu zlatna uzda" Stoj. 33. „lice od cara, a djela od magara" Dan. 1993. ili u ironijah: „vješt kao magarac u kantaru!" Vuk. 36. ili „razumieva se u čem (u to), kao magarac u kantaru (u kantar!) Vuk. 269. i Stoj. 122. ili „ima pamet oslovu!" Dan. 1169. Uzrok, zašto je magarac simbol gluposti, bit će možda taj, što je on prieko mjere poslušna i uztrpljiva, a uz to još s vrlo malom i priprostom hranom zadovoljna životinja! [1])

Kako je magarac s malim zadovoljan, tako ga i zbilja slabo hranimo, pa mu je kukavcu zlo, osobito zimi; jer u ljetu bar imade trave; odtud i postade ova u prenešenom smislu slabe nade utjeha: „magarče necrkni, dok ponikne trava!" Stoj. 121.; naravski, slaba je magarcu utjeha od proljetne trave, kad je zima duga! — U ostalom „kako se za našega magarca slabo brinemo, tako nije čudo, što je on trom i spor." [2]) Evo od magareće tromosti poslovica: „nije sedlo za magarca (osla)" Vuk. 217. i Dan. 3090. t. j. nije za jahanje, jer je spor. — To isto: „oslu se nepristoji sedlo, neg tovarnica" Dan. 3373. „tovar oslu brat" Dan. 5071. „prodji se magarče trke!" Stoj. 121. „malo je ošljega potrčanja" Dan. 2153. „pošao je magarećim tragom" t. j. ulienio se, Stoj. 121. „pošao mu magarac uz brdo" t. j. okrenula mu se sreća na bolje. Vuk. 257. „magarac neumije plivati, dok mu se (voda)

[1]) Das Buch der Natur, II. Th. str. 419. — Buffon, prirod. četv. živ. sv. 2. gl. V. str. 7. — Raff, Naturg. str. 267 i 268.

[2]) Das Buch der Natur, II. Th. str, 419. — Raff, Naturgeschichte str. 267.

u uši nezalije“ Vuk. 173. ili „neumije osao plivat, dokle mu se uši nenaliju“ Dan. 2801·; neumije t. j. neće, a neće od tromosti.

Magarca, kako napomenuh, opisuju prirodopisci doduše poslušnom, ali kraj svega toga tromom životinjom; slaba je dakle hasna od takove poslušnosti, te je posve dobar odtud tropus: „dobra volja oslu brat!“ Dan. 606.

Magarac je prema svojoj veličini jak; [1]) ako uzmemo, da je i uztrpljiv, to bi ga mogli i prętovariti, a on bi kukavac snašao i što može i nemože. Ali narod imade i pomilovanja, te opominje, da se nepretovari! „jako je magare, ali dva tovare!“ Vuk. 108. Dan. 1326. i Stoj. 245. ili još jasnije: „jednoj oslici jedna je tovarnica dosta“ Dan. 1406.

Od magarećega posluha i spremna teglenja postade i ovaj šaljivi u poslovici tropus: magarca su zvali u svatbu — da vodu nosi!“ Vuk. 173.; a od njegova s malim zadovoljstva postade ova: „bolje i bobova slama, nego prazne jasle!“ t. j. bolje išta, nego ništa, Stoj. 121.

Konj je plemenitiji od magarca: on se odlikuje i većom snagom i ljepotom i poučljivošću; [2]) naravski dakle, da je i narodu uviek konj bolji i vredniji od magarca; odtud valjaju ovi o nazadku tropi: „s konja na magarca (ili osla) doći (ili usjesti)“ Vuk. 288. Dan. 4095. i 5420. i Stoj 121 i 172.; obratno opet znači napredak: „s osla usadit se na konja“ Dan. 4015. — Ovdje moram spomenuti i ove: „konja s magarcem nevalja porediti“ Vuk. 150. „scieniš bit na konju, a nisi ni na oslu“ Dan. 4066. i „putnik umoren

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 419.
[2]) Isti u II. sv. na str. 417.

uzjahače na osla, kad nenahodi konja" Dan. 3907.

Veliku hasnu od konja narod vrlo dobro uvažava: „konj se živ jede" Vuk. 150. t. j. od konja imademo veliku hasnu, dok je živ. — Ali zato ga treba hraniti: „zob konja drži" Stoj. 223. „badava češeš konja, ako ga nezobiš" Stoj. 223. ili „badava ga gladiš, ako ga nehraniš" Stoj. 34. „konju zobi, a junaku vina" Stoj. 223. „zob izvlači kola iz blata" Stoj. 223. „zobljeni se konj plaše" Stoj. 223. i „konj koji ima vele zobi, prnjica se" Dan. 1767.

Konj uspjeva bolje u ravnini; [1]) zato je na svom mjestu ova: „konj u ravnini, (a koza u planini) valja" Dan. 1772.

Brzina u konja izražena je u ovih: „konj se kroz dlaku nehvali, nego kroz brzinu" Vuk 150. „dobar konj čini kratak put" Dan. 593. „dobar konj ili će ohronuti, ili oćoraviti" Vuk. 59. i „brzu konju ostroga neslužiu" Dan. 340. ili „konj koji leti, ostroge neprosi" Dan. 1768.

O konju imademo još i ove dobre trope; „i konj od sto dukata posrne" Vuk. 101. „i konj se ukine, ki na četiri noge ide" Dan. 1011. ili „ukine se i konj, koji ima četir noge" Dan. 5418. „i konj sa četiri noge posrne" Stoj, 158., dobre parafraze od one klasične: „quandoque bonus dormitat homerus!"

Tako vriednu i plemenitu životinju znade i narod cieniti, te opominje, da se š njom blago postupa:

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 427.

„konja plemenita bolje vlada sladka ruka, neg tvrda uzda“ 1776.

Napokon još više premda manje važnih o konju poslovica možeš čitati u Daničićevoj zbirci 512. i 514. zatim počam od 1763 sve do 1779; a o **mazgi** od 2182 sve do 2191.

Iz razreda

d) Višepapčara

Najobičnija i najkoristnija nam je domaća **svinja**. — Ona imade veoma prostran želudac, pa odtud velika u nje proždrljivost [1]) i neprestano rovanje; jer rovanjem traži kojekakvu u zemlji hranu. [2]) Kraj toga je njeno osjećalo kusa vrlo tupo, pa odtud se tumači njezin gadni tek i nečistoća. [3]) Dakle proždrljivost, rovanje i nečistoća — glavna su svojstva u svinje. [4]) Evo to isto vele i nar. poslovice, i to za proždrljivost: „navadio se kao basulj (prasac) u bundeve“ Stoj. 135. „najzločestijemu prascu najbolji želud“ Dan. 2517. i „prascu daj žvati, a nemoj mu svojte iskati“ Dan. 3679.; za rovanje: „rije ko prasac po brlogu“ Dan. 3954. „izrij kao svinja, a izjedi kao gospodar“ Vuk. 100. „zario se kao svinja u djubre“ Vuk. 86. i „rila bi svinja, kad bi imala troskota“ Dan. 3959.; a za nećistoću: „prasac čist nikad pretio“ Vuk. 259. — Nagon za rovanjem bit će uzrok, što svinja i isto posudje, odkud se hrani, prevrne, ili kao što nar. poslovice vele: „kad se prase naije, ono korito

---

[1]) Buffon, prirodopis četveronožnih životinja, sv. II. gl. VI. str. 80. — Das Buch der Natur, II. Th. str. 416.

[2]) Das Buch der Natur, na istom mjestu.

[3]) Buffon, prirod. četveron. život. sv. II. gl. VI. str. 80.

[4]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 57.

prevali" Vuk. 120. ili „kad se prase nažere, tad koritom privrati" Dan. 1540. i Stoj. 242. ili „prase sito, prokrene korito" Dan. 3680. i 4096.

Prirodopisci tvrde, da se svinje, „oštrimi svojimi zubi i protiv kurjaku braniti znaju;" [1]) pa to tvrdi i nar. poslovica: „svinje se kolju izmedju sebe, ali kako kurjaka opaze, one se sve slože na njega!" Vuk. 282.

Poznata ljutina veprova [2]) izražena je u ovoj poslovici: „svaki je prasac u svom oboru vepar" Dan. 4357. O vepru imamo i ove trope: „vepar po moru, a krap uz goru!" Dan. 5565. i „vepra sred vala, a raka sred gaja!" Dan. 5566. (ironije.)

U ovaj razred spada i rod **slonova.** Ja nadjoh jednu jedinu u nas o slonu poslovicu; „od muhe pravi elefanta" Vuk. 234. t. j. od mala veliko, pa to je sasma umjestan tropus; jer je slon „najveća životinja med svimi na kopnu sisari." [3])

e) Od **glodavaca**

Razmatrajmo **zeca, miša** i **puha** s odgovarajućimi poslovicami.

Prirodopisci ističu ova dva glavna u **zeca** svojstva: brzinu [4]) i plašljivost. [5]) Tako je uprav i u nar. poslovicah zec brzinom i plašljivošću na glasu. — Evo poslovica o njegovoj brzini: „brz kao zec" Vuk. 29. „brz je kao zec" Stoj. 225.

---

[1]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. II. gl. VI. str. 95.
[2]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 58. Raff, Naturgesch. str. 291.
[3]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 57.
[4]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 409.
[5]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. III. gl. XII. str. 200. Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 54.

„list (t. j. brz) kao zec“ Vuk. 170 „lovi (hita) zeca na kolih!“ Dan. 2081, i 913. zgodna šala; jer je zec brži od kola! ili „ćera (dostignuti) zeca na kolih!“. Dan. 4703. i 668. To isto: „s volom otit u zeceve!“ Dan. 4024. i napokon „zec dobro trči, a bolje hrt, ki ga uhiti“ Dan. 5806.; jer je hrt dakako još brži od zeca. [1])

Plašljivost zečja postade i u drugih naroda poslovicom, n. p. u Niemaca „Hasenfuss!“ [2]) Evo naših o toj plašljivosti poslovica: „plašiv kao zec“ Vuk. 249. „plašljiv je kao zec“ Stoj. 225. „strašiv kako zec“ Dan. 4283. „odhranio se zecovima — strašiv“ Dan. 3300. — Baš zato, što je zec plašljiv, uviek je na oprezu; zato i veli nar. poslovica: „na oprezu kao zec“ Vuk. 190. ili „živi kao zec na oprezu“ Stoj. 144.

Premda i zec spava, ipak nemože imati kruta sna poradi oštra sluha; [3]) zato je dobra ironija, „spava kao zec!“ Vuk. 292. t. j. više bdije, nego spava!

Nar. poslovice vele o zecu i ovo: „zec gdje se okoti, ondje i pogine“ Vuk. 90. i „zec gdje se okotio, tu i zaglavio“ Stoj. 225. To isto i prirodopisci potvrdjuju. Buffon veli: „Zecevi uobće nerad mienjaju svoje mjesto, gdje su se okotili.“ [4]) A malo dalje veli: „Njekoji zecevi neobičaju nikad svoje okolice ostavljati.“ [5])

Nar. poslovica veli: „kote se kao zecevi“

---

[1]) Buffon, prirodopis četveronožnih životinja, sv. III. gl. XII. str. 217.

[2]) Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 54.

[3]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. III. gl. XII. str. 201. — Raff, Naturg. str. 235.

[4]) Buffon, prirodopis četv. živ. sv. III. gl. XII. str. 206.

[5]) Isti na istom mjestu, str. 207.

Stoj. 225. — I prirodopisci vele, da se zecevi jako i često kote [1])

Nar. poslovice vele: „tko rano urani, lako zeca ulovi" Vuk. 152. ili „kasno si ustao, uloviti zeca!" Stoj.„— I prirodopisci vele, da je iz naravskih razloga najlakše uloviti zeca jutrom;[2]) jer mu je tada još frižak trag, pa ga psi lakše zanjuše.

Dobar je tropus: „ćerajući zeca namjeri se na vuka!" Dan. 4705.; a očevidna je istina: „zec je mala zvier, a velike uši ima" Dan. 5807.

Napokon tvrde prirodopisci, da se zec vješto sakriti umije, te ga nije moći tako lako naći; [3]) zato i reknemo, kad hoćemo označiti, da smo nješto našli, što je bilo vrlo težko pronaći: „u tom grmu leži zec!" Ove poslovice nenadjoh u nijednoj našoj zbirci, a tako je svuda obćenita da se je udomaćila kao najobičnija u jeziku fraza! Još njekoliko o zecu poslovica spomenut ću kod psa i kod lava; a sad prelazim na **miševe.**

Čitav **mišji** rod, vele prirodopisci, čini nam puno štete; [4]) zato dobro i istinito velimo: „i miš je mao, ma kadgod i veliku štetu učini" Dan. 1033.

O mišu napomenut ću ovdje još ove poslovice: „miši brašno pozobali" Dan. 2258. „miš je upao u stupicu" Dan. 2255. „gdje nije gospara, i miši su gospari" Dan. 798. „miš se u jednu sortu neuzda" Dan. 2256. „miša mi za lava kažeš" Dan. 2257. „viri kao miš iz trica" Vuk. 35. i Dan. 5581. „viri ko miš iz stupice (ili tikvice)" Dan. 5579. i 5580.; a preostale napomenut ću kod mačke u sljedećem razredu.

[1]) Buffon prirodopis četvr. živ. sv. III. gl. XII. str. 195.

[2]) Isti na istom mjestu, str. 216.

[3]) Isti na istom mjestu, str. 204.

[4]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 407. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, str. 52.

O **puhu** vele prirodopisci, da rada jede orahe i lješnjake; [1]) zato je temeljita i na svom mjestu ova poslovica: „polako, polako, reče puh orahom" Dan. 3716:

O puhu velimo još: „puh se svojom sipnjom opovieda" Dan. 3878.

f) Od **grabežljivaca**

Započet ću s **kunom**. Nar. poslovica veli o kuni, da ona hitro hodi: „(brži je od srne) hitriji od kune" Dan. 341. Tako tvrde i prirodopisci, da su u svih grabežljivaca noge podpuno razvijene, a osobito u onih, koji na prstih hodaju; [2]) ali i kuna hoda na prstih; [3]) dakle je i ona osobito hitrih nogu.

O domaćoj kuni vele prirodopisci, da je ona veoma krvoločna zvier, te strašilo kokošinjakom. [4]) To isto tvrde i nar. poslovice: „kad kuna spi zatvorena usta drži" Dan. 1507. t. j. samo kad spava, mirnje; inače uvjek kolje. To isto velimo u ironiji: „kuna pase kokoši!" Dan. 1884. ili „pasla kuna kokoši, i dobila večeru" Dan. 3477. ili „kokoš kunu kolje!" Dan. 1718.

Napokon vele nar. poslovice o kuni još ovo: „kuna stara nekrvavi gvoždja" Dan. 1885. „kunu staru ak' olovom nestiže, neuhvati u ošce" Dan. 1887. „stara kuna lasno se neprevari" Dan. 4214. i „stara kuna mučno u očce upade" Dan. 4215. — Da je kuna veoma oprezna zvier, tvrde i prirodopisci. [5])

---

[1]) Das Buch der Natur, II. Th. str. 405. — Raff, Naturgeschichte, str. 222.

[2]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 490. i 492.

[3]) Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 288–289. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis. I. Th. §. 36. str. 46.

[4]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 496. — Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 392. — Grundzüge der Zoologie str. 289.

[5]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. IV. gl. XIX. str. 215. — Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 496.

Iz **mačjega** roda imademo poslovica o **mački**, o **risu** i o **lavu**. Razmatrajmo redom.

Mačku opisuju prirodopisci lukavom i faličnom živinom. [1]) Dapače i sam Brehm, inače velik zagovaratelj te životinje, veli, da cieli taj rod većinom karakteriše uztrajna lukavština. [2]) To isto tvrde i nar. poslovice o mački: „lukavo kao mašče" Vuk, 171. i „liže kao mačka, a ždere kao vuk" Vuk. 168. Vuk razjasnjiva ovu poslovicu ovako; „kad žensko — veli — jedući hoće da se stidi, a jede za dvojicu" t. j kad se kao mačka pretvara. Zatim: „ako je i mačka lukava, nisu ni miševi ludi" Stoj. 14. „lizanje od mačjega jezika" Dan. 2037. itd.

Prirodopisci tvrde, da mački veoma godi milovanje; [3]) to isto veli i nar. poslovica: „kad mačku gladiš, tada rep diže" Dan. 1511.

Mačka po svom nagonu najradje lovi miševe i ptice; [4]) to isto vele i nar. poslovice: „što maca okoti, sve miše lovi" Vuk. 357. ili „što mačka koti, sve miše lovi" Stoj. 193. Vuk. 357. i Dan. 4539. 4540. i 4541. ili „a lje mačka za mišima" Dan. 5. ili „paze se kao mačka i miš" Vuk. 245. i „tko mačke nehrani, miše hrani" Dan. 4821. i Vuk. 150. Zatim: „gledi kao mače u tiče" Vuk. 42. „ili mačka ili mačak, sginuti će biedni svračak" Dan. 1155. „gdje nije mačke, tu i miši kolo vode" Vuk. 75. ili „gdje nije mačke, tu su i miši gospo-

---

[1]) Systematische Naturgeschichte von Traugott Bromme. T. 12. N. 12. — Buffon, prirodopis četveron. život. sv. II. gl. VIII. str. 276. i 279.

[2]) Illustrirtes Thierleben, 4. Heft, str. 186.

[3]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. II. gl. VIII. str. 280. Illustrirtes Thierleben v. Dr. A. E. Brehm, 4. Heft, str. 186.

[4]) Brehm, Illustrirtes Thierleben, 4. Heft str. 189.

dari" Vuk. 76. ili „kad nije mačke, miši kolo vode" Dan. 1521. itd.

Prirodopisci tvrde, da mačka imade groznu navadu sa svojim plienom igrati se; [1]) to isto tvrde i nar. poslovice: „mački je do igre, a mišu do plača" Vuk. 176. „težko ti mišu s mačkom" Dan. 4679. i 4678. i „igra se kao mačka s mišem" Dan. 1133.

Prirodopisci tvrde, da maćka veoma rado jede ribu; [2]) to isto tvrdi i tropus u nar. poslovici: „šalje mačku po ribu!" Stoj. 194.

Kako mačka ljubi čistoću, opisuje Brehm; [3]) dapaće ona i svoj gnjus pokriva; [4]) to isto tvrde i nar. poslovice: „i mačka svoju sramotu krije, Dan. 1021. ili „i mačka gnusi, ali svoj gnus pokriva" Dan. 1017.

Mačka je uobće dušman svoj ostaloj životinji; [5]) sasma je dakle naravski, da se naša domaća mačka običajno s psom dobro nepazi. — To isto vele i ironije u nar. poslovicah: „paze se kao mačka i pseto!" Vuk. 245. i „gledaju (ili ugadjaju) se ko pas i mačka!" Dan. 835. i 5389. ili „prijatelj kako pas i mačka!" Dan. 3718, Tako je u pravilu; ali: „kućni pas kadgod s mačkom se ugodi" Dan. 1872.

Radi svoje urodjene živahnosti mačka se rado igra i previja; [6]) pa to bi bila kadšto ugodna zabava,

---

[1]) Brehm, Illustrirtes Thierleben 4. Heft, na str. 187. — Buffon, prirodopis četveron. život. sv. II. gl. VIII. str. 283.

[2]) Buffon, prirodopis četveronožnih životinja, sv. II. gl. VIII. str. 287.

[3]) Illustrirtes Thierleben, 4. Heft, str. 188.

[4]) Buffon, prirodopis četveronožnih životinja, sv. II. gl. VIII. str. 287.

[5]) Brehm, Illustrirtes Thierleben, 4. Heft, str. 188.

[6]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. II. gl. VIII. str. 282

da nije oštrih na šapah nokata! [1]) Ali poradi šapa: „i pas preda; kad na'nj mačka krivo gleda!" Dan. 1068.; „i mačka ima noge, pak se grebe" Vuk. 103. „i mačka se noktima brani" Dan. 1020. Dapače i sam Brehm dopušća, da u mačke, makar se kako mu drago pripitomila, znade ipak kadšto provaliti prirodjena divlja ćud. [2]) To tvrde i nar. poslovice: „mačka je dobar prijatelj, ma grebe!" Dan. 2128. t. j. nije joj ipak vjerovati, ma se i umiljava; ili „miluj mačku, da ti skoči na obraz!" Dan. 2237. ili „komu se mačka umiljava, onoga i ogrebe!" Vuk. 149. ili „tko mačku miluje, ogreben ostaje!" Dan. 4822.

Nar. poslovica veli o mački, da je onda tvrda i žilava: „žena je (tvrda) kao mačka" Vuk. 79. A da je mačka i zbilja tvrda i žilava životinja, tvrde i prirodopisci. [3]) Buffon veli upravo: „Mačke sprovadjaju tvrd život; imaju jačje žile i više životne snage, nego li mnoge druge životinje, koje i dulje od njih žive. [4])

O mački izmedju još pogdjekojih manje važnih poslovica bilježim još samo ove: „mačka kučke nekoti" Dan. 2129. „mačka oparena od studene vode strah ima" Dan. 2130. i „mačka sita lovi, a lačna krade" Dan. 2131. i „prežiš kako mačka izpod graste" Dan. 3705.

Razmatrajmo **risa**, koji takodjer u mačji rod spada. Ali što je u narodu ris? Je li „felis tigris" ili „felis lynx"? — Bellostenec dobar poznavalac narod-

---

[1]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. II. gl. VIII. str. 282.
[2]) Illustrirtes Thierleben, 4. Heft, str. 186.
[3]) Illustrirtes Thierleben, 4. Heft, str. 185. — Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 289. — Vogt, Zoologische Briefe, II. Th. str. 492.
[4]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. II. gl. VIII. str. 287.

noga jezika imade kod rieči „tigris“ ubilježeno „ris“; a Vuk veli u svom riečniku, da je ris = lynx; u Miklošićevu starosl. riečniku znači ris obadvoje t. j. i „felis tigris“ i „felis lynx“, pa i u narodu se čuje i ovako i onako, kad su obe životinje jednoga roda. Medjutim svejedno. Narodna poslovica veli: „ljut kao ris“ Vuk. 173. Ako ris u narodu znači „felis tigris“ onda je posvema temeljita u poslovici prispodoba; jer i prirodopisci opisuju tigra kao najkrvožednijega i najljućega grabežljivca. [1]) Ali ako ris u narodu znači i „felis lynx“, opet je umjestna i istinita poslovica; jer i ovu živinu opisuju prirodopisci kao krvožednoga i ljutoga med sisari grabežljivca. [2])

„**Lav** je od prastarih vremena sbog svoje srčanosti, snage i odvažnosti, hrabrosti i jakosti, sbog svoga junačtva i plemenitosti, velikodušja, ozbiljnosti i tišine zadobio ime kralja svih živina.“ [3]) Tako Brehm; pa to je i smisao ove naše o lavu poslovice: „lavica okoti jedno, ali vriedno ili: lavića“ Vuk. 165. Stoj. 86. **Jedno** znači u nar. poslovicah često puta to isto, što **malo**; tako n. p. reknemo: „jedna, ali jedra (rieč)“ Stoj. 86. Stojanović nadodaje: tako se kaže onomu, koji govori malo, ali pametno. Isto tako velimo: „reci makar i jednu, ali vriednu“ Stoj. 86. t. j. makar i malo, ali valjano. Stoj. 86. pa tako valja uzeti i ovu o lavici poslovicu t. j. lavica ako okoti i jedno = (malo), ali što okoti, to vriedi! I prirodopisci tvrde, da lavica običajno malo okoti, [4]) i to samo jedanput u

---

[1]) Systematische Naturgeschichte v. Traugott Bromme T. 26. N. 16. — Grundz. der Zool. v. Schmarda, str. 289.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 401. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. Zool. str. 49.

[3]) Illustrirtes Thierleben v. Dr A. E. Brehm, 4. Heft, str. 190.

[4]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 397. — Raff, Naturgeschichte, str. 247.

godini: o proljeću.[1]) U ostalom i u 316. Ezopovoj basni odgovara lavica lisici: „Istina je, ja okotim jedno, ali je l a v!“

U šapah lavovih tolika je snaga, da on jednim jedinim udarcem i veće od sebe životinje ubiti može;[2]) dakle sasma dobro veli nar. poslovica: „(p o g l a s u p t i c a), a p o š a p a m a s e l a v p o z n a j e!“ Vuk. 250.

Od velike jakosti lavove postadoše i ovi u poslovicah dobri tropi: „k u č a k l a j e n a l a v a“ Dan. 1867. t. j slab na jaka; jer je i pas preslab za lava. Zatim: „m i š a m i z a l a v a k a ž e š“ Dan. 2257. t. j. slabo za jako; ili „l a v d o m o m e, a z e c u b o j u“ Dan. 1966. t. j. j u n a k doma, a s t r a š i-vica u boju; te napokon: „n a m r t v a l a v a i k u-n i j e l j (= p i t o m i z e c) u d a r a“ Dan. 2421. ili „k a d l a v u m r e, i z e c n a n j e g a u d r e“ Dan. 1508. t. j. i najjača životinja kad ugine, onda se više od ničesa neobrani. Spominjem ovdje uzgred i ovu: „g d j e n e m o ž e l a v u l j e s t i t, u l j e z e o s i c a“ Dan. 803.

O lavu velimo još: „l a v s e p a z i i k a d s p i“ Dan. 1968. — Da u lava i zbilja nema kruta sna, i da se v r l o l a k o p r o b u d i, tvrde i njeki prirodopisci.[3])

Napokon o lavu imademo još jednu u poslovici ironiju: „l a v s e m r a v i b r a n i!“ Dan. 1967.; jer on zbog sitna pliena često puta — veli Buffon — ni dignuti se neće.[4])

---

[1]) Gesneri hist. quadrup. pag. 575., — u Buffonovu prirodopisu četveron. život. sv. V. gl. XLVII. str. 323.

[2]) Illustrirtes Thierleben von Dr. A. E. Brehm, 4. Heft, str. 185.

[3]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. V. gl. XLVII. str. 328.

[4]) Isti u ist. sv., ist. gl. str. 342.

Predjimo na **pasji** rod. Tu imademo dosta poslovica i o **psu**, i o **vuku**, i o **lisici**. Da vidimo redom.

„**Pas** je sa viernosti i privrženosti svoje na najvećem glasu med svimi živinami.“ [1]) Buffon piše o njem ovako: „Pas je bez dvojbe jedina živina, na čiju se viernost osloniti možeš; jedina živina, koja uviek svoga gospodara, pa poslie njega odmah prijatelje kuće poznaje; i jedina, koja odmah opazi, čim tko nepoznat u kuću stupi. [2]) Tako uprav sude o psu i nar. poslovice: „i pas poznaje svoga gospodara“ Vuk 104. i „na onoga pas laje, koga nepoznaje“ Vuk. 190. — Pa u tom smislu valja uzeti i ovu: „nevjeruj snu, koliko ni psu“ Vuk. 196. i Stoj. 129.; jer tu se neveli, da netreba vjerovati nijednomu psu uobće, nego netreba vjerovati tudjemu psu, koji te nepoznaje; jer ovaj može ujesti; a to bi učinio baš zbog viernosti prama svomu gospodaru. Isto tako reknemo: „ni u psu, ni u mjesecu nije vjere“ Dan. 2968. t. j. u tudjem psu. A ironija: „pasja vjera!“ Vuk. 246. t. j. nevjera, hoće to isto reći: nevjeruj tudjemu psu, jer je vieran svomu gospodaru. Ovamo spadaju još njekoje; „lupežu pas nije drag“ Dan. 2120 „bezobrazan kao pašče“ (t. j. tudje) Vuk. 11. „i pseto srce ima“ Dan. 1081. t. j. vierno je zahvalno svomu itd.

Pas i čitav pasji rod spada med tvrde živine uobće, pa napose tvrde na zimu; jer n. p. mačka je žilavija od psa, pa ipak teže podnaša zimu od psa; [3]) zato točno i istinito veli nar. poslovica: „tvrd od zime kao pas“ Vuk. 313.

---

[1]) Illustrirtes Thierleben v. Brehm, 4. Heft, str. 184. — Raff, Naturgeschichte, str. 252. — Leunis, Schul-Naturg. I. Th strana 47.

[2]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. II. gl. VII. str. 132.

[3]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. II. gl. VIII. str. 286

Pas, kao što nas izkustvo uči, i otežju ranu, ako ju samo lizati more, lako preboli; jedno što je jak, a drugo što liže ranu, i tako ju uviek čistu drži; zato je temeljita rieč u narodu: „n a p s u r a n a, n a p s u i z a r a s l a!“ Vuk. 190 i Stoj. 160.

Pas se odlikuje med svimi živinami izvanredno tananim njuhom; [1]) zato imade pravo nar. poslovica, ako za onoga, koji imade tanan njuh, rekne: „i m a p a s j i n o s!“ Vuk. 103.

Prirodopisci tvrde, da su svi psi uobće, a **rtovi** napose, veoma brzih i čvrstih noguh. [2]) Odtud su temeljite poslovice: „b r z k a o p a s“ Vuk. 29. „l i s t k a o r t“ Vuk. 170. i „d o t r a ž i p a s (h r t) k i s e t r a ž i t n e m o r i“ Dan. 677. t. j. suustane i pas, makar ima dobre noge. Zatim; „p a s c i e l i d a n p r e k a s a, p a o p e t s a d n a n e d o b i j e“ Vuk. 246. Odtud se i veli metaforično čovjeku okretnu i naprednu: „p a s j a n o g a!“ „p a s j a c a p a!“ „p a s j a c e g a!“ itd.

Psi se i zbog neznatne kakve sitnarije vrlo lako medjusobom zavade i pokolju. [3]) To isto vele i nar. poslovice: „k o l j u s e k a o p s i“ Stoj. 161. ili „k o l j e p a s p s a“ Stoj. 161.

„Premda je pas od naravi budan i živahan, ipak kad se, kao što u mnogih kućah biva, prekomierno hrani, postane tako trom i lien, da čitav svoj život sprovede samo spavajuć i žderuć.“ [4]) Zato dobro velimo: „l i e n j e k a o p a s“ Stoj. 160. Istina je takodjer, da „g l a d n i h r t i b o l j e l o v e“ Vuk. 41. jer siti su tromiji.

---

[1]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 387 i 495. — Buffon, prirodopis četv. živ. sv. II. gl. VII. str. 126.

[2]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 490 i 492. — Buffon, l. c. str. 193. i 218.

[3]) Buffon, l. c. str. 133. pod opazkom.

[4]) Isti, na istom mjestu, str. 193.

Pas je od naravi proždrljiv;[1] zato dobro velimo: „gladan kao pseto“ Vuk. 41. ili „gladan ko pas“ Dan. 820. „pas u goloj kosti nać će što će izjesti“ Dan. 3470. „pas gladan i pečene kruške ije“ Dan. 3457. i „kad se razglomotaju pasji zubi, pojedu crno iza nokta“ Stoj. 228.

Pas kao čuvar oglašuje se lavežom.[2] Odtud dobro velimo: „kad mator (stari) pas laje, valja vidjeti šta je" Vuk. 119. i 121 i Stoj. 101. „star pas kad laje, svjet daje“ Vuk. 294. „star pas nelaje zaludu“ Dan. 4207. „stari psi u vjetar nelaju“ Dan. 4226. i „pas ki vele laje, dobro kuću čuva“ Dan. 3460.

Dobri su tropi, ali i naravske istine u ovih o podmuklom psu poslovicah: „pas koji mnogo laje, neujeda“ Vuk. 246. „mukli pas petne žile kolje“ Vuk. 184. „čuvaj se pseta, koje mučke kolje“ Vuk. 350. „podmuklo pseto najprije će ujesti“ Vuk. 251. „čuvaj se psa, ki nelaje“ Dan. 468. „mučećega varuj se psa“ Dan. 2346. „nevaruj se psa ki laje, neg ki muče uijeda“ Dan. 2821. „pas koji vele laje, malo uijeda“ Dan. 3464. „pas koji nelaje, prije će ujesti“ Stoj. 111. „pas ki laje, neuijeda“ Dan. 3459. „pas koji hoće ujestit nelaje“ Dan. 3461. — Ovo su dakako sve liepi tropi, iz kojih se vidi, kako je **našemu narodu odurna podmuklost, a mila iskrenost!** Ali o tom ću u posebnom t. j. u etičkom odsjeku obširnije prozboriti. Ovdje samo opažavam, da je to sasma naravska istina: da će te prije ujesti podmukli pas, nego li onaj koji laje; jer koji laje, daje ti na znanje, da budeš na oprezu, a podmukli i mučeći dodje iznenada! Slično

---

[1]) Buffon prirodopis četver. živ. sv. II. str. 193.

[2]) Isti, na istom mjestu, str. 124.

tomu velimo: „potajni ugljen najgorje ožeže“ Vuk. 256. „pokriveni ugljen gorje žeže“ Dan. 3615. ili „najgorje prli ugljen pokriveni“ Dan. 2499 itd.; jer ožeže nenadano! Osim toga: „strašiv pas većma laje“ Dan. 4284.

Narod misli, da je uzrok pasjemu bjesnilu strvina; jer veli: „vaške onda najviše biesne, kad je mnogo strvine“ Vuk. 32. Da li je to istina, pravo neznam; ali i Buffon navadja uzroke pasjemu bjesnilu ove: naglu promjenu temperature, pomanjkanje vode . . itd. pa i strvinu. [1])

Izmed mnogih još ostalih o psu poslovicah, spomenut ću još samo ove: „nemožeš ni pasjim zubom odklati“ Stoj. 160.; jer pas imade oštre i čvrste zube. [2]) Zatim: „pas koji laje, zeca nehita“ Dan. 3462. t. j. koji laje, to nije lovački pas; jer lovački za zecom štekti, a nelaje. Napokon ove očevidne: „hrt, koji dva zeca ćera nijednoga nehita“ Dan. 964. „pasji grieh ovca plaća“ Dan. 3475. „nelaje kuca sela radi, nego sebe radi“ Vuk. 201. ili „nelaje pas za selo, nego za sebe“ Stoj. 161. „ili hrt, ili pas, sve kučak ter kučak“ Dan. 1149. Još više glej u Daničiću od 3456. sve do 3476. i u Stojanoviću na strani 160—161.; a njekoje ću spomenuti kod kurjaka.

Uzmimo sada razmatrati **vuka** ili **kurjaka**.

Ove nar. poslovice: „a zašto siče na svetca?“ (tako je rekao kurjak, kad se je zavjetovo, da neće više ništa klati, a ipak gusaka pojeo;) Vuk. 1 i Stoj. 98. zatim: „krsti vuka, a vuk u goru“ Vuk. 161. „kurjak dlaku mienja, a ćudi nikad“ Vuk. 164. ili „kurjak ako dlaku i promjeni, ćudi nemienja“ Vuk. 164. „mator kurjak ako i nemože ujesti, on opet škloca“ Vuk. 175. „vuk dlaku

---

[1]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. II. gl. VII. str. 271.
[2]) Na istom mjestu, str. 132. i opet u sv. IV. gl. XIV. str. 83.

(promjeni), ma ćud nigda" Dan. 5619. i 5620. „kurjak mienja dlaku. al nemienja ćudi" Stoj. 98. i „kurjače! reci: amen! kurjak: janje! janje!" Stoj. 98. — te poslovice vele o kurjaku, da on svoje grabežljive i divlje ćudi nemienja. — Da vidimo što vele prirodopisci na to. — Buffon veli, da se kurjak, makar ga čovjek i mlada uhvatio i u kući odhranjivao, ipak nedade pripitomiti; čim ponaraste, povrati se prije ili poslie u svoje divljačtvo. [1]) Nadilje navadja više primiera, kako je kurjak, makar se kako mu drago njegovao, čim od prilike poldrug godine navrši, odmah stari grabežljivac postane, te gnjavi što mu do zgode dodje; t. j. kao što nar. poslovica o njem veli: „nemienja ćudi opake." Ovo je mnienje o kurjaku i mnogih drugih prirodopisaca; premda Brehm pripovieda o njekom vlastelinu Uhru iz Švedske, da je imao vuka, koga je priučio s lovačkim psom ležati u jednoj istoj kolibici. Ali je veliko pitanje: kako se je dugo taj kurjak s psetom polagao? Jer do njekle nije nemoguća stvar. Tako n. p. Dr. Jaeger, ravnatelj bečkoga zvjerinjaka, pripovieda, da je i njemu za rukom pošlo „pripitomiti kurjaka". [2]) Ali dokle? Slušajmo ga, neka on sam pripovieda. — „Taj je kurjak sada (g. 1866) šestu godinu navršio, i nalazi se u bečkom zvjerinjaku. On je bio čitavu jednŭ zimu(!) u mene kao domaći pas; djeca su se šnjim igrala; kokoš je kraj njega u istoj koljebici nesla" itd. [3]) Dr. Jaeger nespominje, koliko je godina bilo onda kurjaku, kad je tako miran, kao domaći pas, bio; dakle je vjerojatno bio mlad t. j. u prvoj godini; jer ako je bio posvema pripitomljen, zašto nije i dulje, nego samo jednu zimu

---

[1]) Prirodopis četv. živ. sv. IV. gl. XIV. str. 103.

[2]) Volks-Kosmos, Himmel und Erde, I. Lief. g. 1866, na str. 15.

[3]) Isti, na istom mjestu.

u njegovoj kući bio, nego ga morade u zvjerinjak prenieti? Ja ću ovdje posuditi rieči od jednoga dobroga — žalibože rano nam preminuloga — poznavalca prirode: na koliko se do sada zna, neima primjera da bi vuk, ma i upitomljeni, svoju „vučju narav“ za ciela života zatajio!“ [1]) Odtud, što je vuk nepromjenljiv grabežljivac, znači u narodu „vučje srce“ to isto „neukrotiva ćud“; n. p. u poslovici: „o v č j e r u n c e, a v u č j e s r c e“ Vuk. 231. t. j. „s p o l j a g l a d a c, a i z n u t r a j a d a c“ Vuk. 292. i Stoj. 73. Odtud je na svom mjestu i ovaj tropus: „h r a n i t v u č j e š t e n e“ Dan. 958. t. j. hraniti ono, što se pripitomiti nedade!

„Vuk je proždrljiva i najštetonosnija zvier u Evropi.“ [2]) Buffon veli o njem ovo: „Kurjak spada med one živine, u kojih je pohlepa za mesom najžešća.“ [3]) To isto veli nar. poslovica: „t e ž k o v u k u n e j e d u ć i m e s a (a j u n a k u n e p i j u ć i v i n a)“ Vuk. 313. ili. „m e s a u v u k a k u p o v a t.“ Dan. 2217. Dakle ovce, koze, a kadšto premda težje i svinje, dapače i oveću životinju n. p. kravu, konja i magarca zna on uhititi i zaklati. To je sve narod u poslovicah izrazio: „t e ž k o š u š i (t. j. š u š a t o j o v c i) s v u k o m r a t u j u ć i!“ Vuk. 316. „i b r o j e n e o v c e k u r j a k j e d e“ Vuk. 94. „p r i p u s t i o j e v u k a u k o z l i ć e“ Dan. 3778. „b r o j i k o z l i ć e i z a v u k a“ Dan. 333. „u p l a n i n i v u č j o j n i j e o v c a m p r i p a š e“ Dan. 5237. „i o d b r o j e n i h k o z l i c a v u k o d n e s e“ Dan. 1054. „i o d b r o j e n a v u k u k r a d e“ Dan. 1054. i 5622. i „k o z a n e p r s k a, d o k l e n e v i d i v u k a“ Vuk.

---

[1]) Živko Vukasović, u izviešću osječke gimnazije od g. 1867/8 u razpravi: „Rieč u hrvatskom narodu o vuku“, na str. 6.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 394. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 47.

[3]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. IV. gl. XIV. str. 77.

138. To isto u tropih: „na kurjaka stado ostaviti!“ Vuk. 188. „kurjak mu koze pase (a lisica živad čuva)!“ Stoj, 98. „vuku je dao kozliće pastit!“ Dan. 5625. i 508. i 521. „tko se ovcom učini, kurjaci ga izjedu“ Vuk. 154. ili „tko se ovcom čini, vuk ga izije“ Dan. 4920. ili „tko se ovcom učini, pojedu ga vuci“ Stoj. 196. „ovca vuka nosi!“ (ironija) Dan. 3418. „ovca zakla vuka!“ (ironija) Dan. 3419. „ljubit kako vuk ovcu!“ Dan. 2061. „izio vuk magare“ Vuk. 98. „zimu nisu izjeli kurjaci, nego kravu i kobilu“ Stoj. 226. „nemogu biti i vuci siti, i ovce na broju“ Vuk. 205. „i siti vuci i čitavi janjci — nemože biti„ Stoj 81. „nemogu biti i vuci siti i kozlići cieli (ili: na broju)“ Dan. 2686. i 2687. Odnosnu poslovicu o kurjaku i o svinjah napomenuo sam u d) razredu višepapčara.

Veliku proždrljivost kurjakovu dobro je narod označio i u ovih poslovicah: „gladan kao kurjak“. Vuk. 41. „gladan kurjak i kladu glodje“ Stoj. 96. „(liže kao mačka,) a ždere kao vuk“ Vuk. 168. i u kletvi, kad hoćemo reći, da najveća izjelica, marvinče izjede, onda mu kažemo: „vuci te izjeli!“ Vuk. 40. zatim: „izjedenomu (t. j. marvinčetu) traga nema“ Vuk. 99. „mučno je iz čeljusti vuku ugrabit“ Dan. 2355. i „kad kurjaku što u grkljan upade, težko je izčupati“ Vuk. 118.

Poznata je velika jakost kurjakova; [1]) zato je sasma umjestna ova poslovica: „jak kao kurjak“ Vuk. 131. — Ali kraj sve svoje jakosti, ipak je on,

---

[1]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. IV. gl. XIV. str. 108. i 92. — Das Buch der Natur v. Schödler, II. Th. str. 394

ako nije jako gladan, velik strašivica [1]); zato istinu velimo, kad kažemo: „s i t v u k n e t r a ž i k o z l i ć e“ Dan. 4094.

Vuk običajno danju spava, a noćom — kao kakav tat i lopov — skita se i ide u lov; [2]) zato dobro velimo: „p o p o r u c i h v u c i m e s a n e j e d u“ Vuk. 255. ili „t e ž k o v u k u p o p o r u k a m!“ Vuk. 313. ili „n e n a i j e d a s e v u k p o p o r u c i m e s a“ Dan. 2725. t. j. on dodje kao tat ili lopov. Tomu slično velimo: „i z p o d m u k l a i d v a v u k a“ Vuk. 105. i „k u r j a k n e m a d o m a“ Stoj. 60. t. j. on je skitalica i lopov. Napokon kad gost navali k u ć i rekne mu se u šali: ed a j e k u ć a d o b r a, i v u k b i j u i m a o.“ Vuk. 50. jer on nema stalna stana = skitalica.

Kurjak, buduć da ga ljudi svakom zgodom progone, traži si stan dalje od čovjeka, obićno po gustih šumah. [3]) To isto vele i nar. poslovice: „p l a n i n a g u s t a, n i j e p u s t a“ Vuk. 249. (razumieva se i za hajduke i za zvjerad); „k u r j a k u p u t u š u m u p o k a z i v a t i“ Vuk. 164. „n e p o k a z u j k u r j a k u p u t a u š u m u“ Stoj. 98. „k r s t i v u k a, a v u k u g o r u“ Vuk. 161. „(r i b a b e z v o d e i) v u k b e z g o r e n e m o ž e ž i v j e t i“ Vuk. 272. t. j. nemože sigurno živjeti: i „(a k o u s e l o — t u r c i;) a k o u g o r u — v u c i.“ Stoj. 10. i Vuk. 9.

Ali da glad kurjaka prisili ostaviti šumu, te jurišati i na životinje, dapače i na ljude, tvrde prirodopisci. [4]) Pa to isto tvrde i nar. poslovice: „g l a d i k u r j a k a i z š u m e i z ć e r a“ Vuk. 41. „g l a d a n

---

[1]) Buffon, l. c. na str. 79. — Das Buch der Natur, na ist. mj., ist. str.

[2]) Buffon, u istom djelu, ist. sv., ist. gl, str. 110 i 92. — Systemat. Naturg. v. Tr. Bromme, T. 27. N. 17.

[3]) Buffon, u ist. djelu, ist. gl. str. 79. — Raff, Naturgeschichte, str. 260.

[4]) Buffon, u ist. djelu, ist. gl., str. 81 — Systemat. Naturg. v. Bromme, T. 27. N. 17.

kurjak usred sela ide" Vuk. 41. „što mi vuka iz grma goni nego glad?" Dan. 4544. „glad kurjaka u selo doćera" Stoj. 70. i „biesan kurjak i u selo dodje" Stoj. 15. — Dobro veli nar. poslovica: „glad oći neima" Dan. 816.; pa tako je i s kurjakom, kad je gladan: onda biesno nasrće na svašto, što mu u put dodje, i tada — da se nar. poslovicom izrazim — „kurjak se neplaši šušnjatom granom" Vuk. 164. Dapače ako je čovjek i oboružan, treba osim oružja i puno prisebnosti i srčanosti protiv tako gladnu vuku; zato punim pravom nar. poslovica zahtieva: „tko vuka gadja, bistro valja da gleda" Vuk. 136.

Med psom i kurjakom obstoji od naravi veliko neprijateljstvo; [1]) riedko se kada sastanu, a da se nepokolju; [2]) pa premda je vuk običajno od psa jačji, ipak ga znade kadšto, osobito kad ostari, i jak pas nadjačati. [3]) Sasma dakle istinito vele nar. poslovice: „gdje nije pasa, tu vuci urliču" Vuk. 76. „nije tu ćuka (psa), da ulovi vuka" Vuk. 219. „kad ideš vuku na čast, povedi psa uza se" Vuk. 116. „mator kurjak pasja maskara" Vuk. 175. ili „star vuk pasja maskara (ili sprdačina)" Vuk. 294. i Dan. 4211. ili mator kurjak pasja sprdnja" Stoj. 98.

Da kurjak, dapače i druga gdjekoja zvjerad od pasjega roda, u družbi lov love, tvrdi Vogt, [4]) pa i Buffon [5]) Evo ovoga posljednjega rieči: „Kurjaci se kadšto vijajuć dozivlju, osobito kad će na kakovu veću životinju n. p. na jelena ili vola navaliti." [6]) Pa to isto tvrdi i nar. poslovica, da kadšto: „vuk

---

[1]) Buffon, u ist. dj., ist. gl., str. 82.
[2]) i [3]) Isti, na istom mjestu, na istoj strani.
[4]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 495.
[5]) Prirodopis četveron. život. sv. IV. gl. XIV. str. 83—84.
[6]) Prirodopis četveron. život. l. c.

nevije što je mesa gladan, nego vije, da družinu svije" Vuk. 40. i Stoj. 243.

O kurjaku tvrde prirodopisci, da ako mu gdje kakov plien za rukom podje, onda se on često tu svraća. — Evo upravo Buffonovih rieči: „On (kurjak) traži, kad ga glad pritisne, janjce, koze itd., pa gdje mu takav plien podje za rukom, tu ga on ponavlja." [1]) To isto tvrdi i nar. poslovica: „gdje kurjak strvinu (ili janje) izije, ondje se često valja" Vuk 75.

Buffon tvrdi, da kad kurjak u kakvu zamku upade, tada je tako vrlo uzbunjen, da ga se netrebaš mnogo bojati, već ga možeš lako ili ubiti, ili živa uhvatiti. [2]) Tomu slično pripovieda Gesner u lovu Goblerovu. Pa to isto tvrde i nar. poslovice: „zabrinuo se kao kurjak u jami" Vuk. 82. i Stoj. 17. i „stidi se kao kurjak u rupi" Vuk. 295.

Čini se, kao da imade iznimka u jednoj nar. poslovici glede vuka; jer rieč je u narodu; „vuk na vuka ni u gori neće" Vuk. 40. Buffon veli, da hoće. [3]) Ali ova se poslovica imade bez dvojbe tako razumievati, da vuk na vuka običajno neće, baš kao što se i mnoge druge poslovice tako razumievati imadu n. p. „neudaje se nijedna djevojka bez prćije" Vuk. 211. t. j. običajno; zatim: „nijedno zlo nedolazi bez velike prćije" Vuk 214. t. j. običajno; „nije zime, dok božić nemine" Vuk. 215. t. j. običajno. Isto tako razumievamo, da vuk na vuka običajno neće udarati; jer su riedki slučajevi, kad će kurjak na kurjaka; al ti riedki slučajevi dolaze i kod drugih sisara; [4]) te baš zato što su riedki, neruše pravila.

---

[1]) Prirodopis četveron. život. l. c. str. 80.
[2]) U ist. sv., ist. gl., str. 94.
[3]) U ist. sv., ist. gl., str. 83.
[4]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 414.

Kurjak je, kako znademo, daleko veći i pogibeljniji grabežljivac od lisice; zato su sasma umjestne ove poslovice: „ćerajući lisicu izćerao kurjaka“ Vuk. 324. t. j. od zla naišao na gorje; ili „ćerajući lisicu nastupio je na vuka“ Dan. 4704. ili „mniš izagnat lisicu, a izagnat ćeš vuka“ Dan. 2294.

Od kurjaka imademo jedinu hasnu: kad ugine t, j. njegovu kožu; [1]) zato dobro velimo: „kurjak kožom plaća“ Vuk. 164. i Stoj. 98.; ali nespretno radi, tko: „prodava kožu vučju, a još nije vuka uhitio“ Dan. 3809.

Iz svega dosad rečenoga vidi se, da je vuk škodljiva i odurna zvier; a gladan vuk upravo strašilo ne samo svoj našoj životinji, nego i čovjeku. Nije dakle čudo, što vuk u narodu znači najvećega lopova, veliku nesreću itd.; odtud: „čuvaj se, dok ne poviču na tebe — kurjak!“ Stoj. 98. „vuk ga je susreo“ Dan. 5621. t. j. velika ga nesreća snašla; „nije dobro ni vidjeti kurjaka, ni na njega vikati“ Stoj. 98. i Dan. 2463. i 2905 „vuk mu put presjekao! Vuk. 40. itd. „Zato naš narod u njekih zgodah neće ni izustiti imena: vuk ili kurjak, [2]) nego mjesto njega upotrebljava rieči: neman, grdoba i druge. To on čini kao i ini narodi iz pukoga praznovierja misleć, da bi koja od tih zvieri svoje ime čuti i njekom čarolijom i zbilja onamo doći mogla, gdje je nikako netreba. Na taj način mislim, da je postala i ima se razumjeti ova poslovica: „mi o vuku a vuk te u ovce“ Vuk. 178. Na isti način mislim,

[1]) Buffon, prirodopis četver. živ. sv. IV. gl. XIV. str. 106.

[2]) Po onoj nar. poslovici: „nezovi zla, jer i samo dohodi“ Dan. 2840. ili „nezovi zlo, jer samo može doći“ Vuk. 199.

da je postala i ona latinskoj „lupus in fabula“ istovietna poslovica: „mi o vuku a vuk na vrata.““ [1])

Napokon vuk je posudio ime sablasti, koju naš narod zove vukodlakom. Poznato je, da u narodnoj mašti vukodlak znači grešnoga čovjeka, u koga poslie smrti udje njekakov djavolski duh i oživi ga. Po tom vukodlak izlazi noću iz groba i davi ljude itd. [2]) Da opravdam ime i naziv vukodlaka, navest ću evo Buffonove rieči, kojimi on završuje svoju razpravu o vuku: „Osim kože, nikakova hasna od kurjaka . . . meso mu tako zaudara, da je svim životinjam odurno. On sve ždere: crkotinu, kosti, dlake, napole učinjenu i vapnom nakvašenu kožu . . . ukratko, vuk je i divljim svojim pogledom, i strašnim glasom, i nesnosnim smradom, i divljom ćudi — svim životinjam veleoduran, škodljiv za života i nekoristan poslie smrti!“ [3]) Sasma je dakle naravski, da si je mašta našega naroda stvarajuć si groznu sablast posudila ime i naziv od najodurnije mu zvieri: od vuka, te ju prozvala: „vukodlak!“ Još po koju o vuku poslovicu, spomenut ću kod lisice.

Predjimo s vuka na lisicu.

„Lisica je svojom lukavštinom na glas došla, pa joj se i zbilja ta prednost med svimi ostalimi živinami nemože uzkratiti.“ [4]) Tako ju i drugi prirodopisci opisuju: kao vrlo lukavu životinju. [5]) Tako ju

---

[1]) Živko Vukasović u razpravi: „Rieč u hrvatskom narodu o vuku“ — u izviešću osječke gimnazije od 1867/8, na str. 5.

[2]) Vukov riečnik, na str. 79. kod rieči: „vukodlak.“ — Sr. „Живот и обичаји народа српскога од Карађића,“ str. 213

[3]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. IV. gl. XIV. str. 106—107.

[4]) Isti, u ist. sv. gl. XV. str. 127.

[5]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 395. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 47 itd.

shvaća i naš narod: od nje si je uzeo metaforične izraze: „lisac“ t. j. lukavac; „lijati,“ „dolijati,“ „lisičiti“ itd. A tako su odtud i poslovice: „iza vuka i lisica fuka“ Vuk. 97. „iza vuka i lisica se naije“ Vuk. 97. „na vuka vika, a iza vuka lisice vuku“ Vuk. 185. „na kurjake vika, a lisice meso jedu“ Vuk. 188. „iza vuka i lisice se najedu“ Dan. 1249. „na vuku je glas, a iza vuka se i lisice najedu“ Dan. 2464. „vika na kurjaka, a iza njega kradu i lisice“ Stoj. 97. „pravi je lisac“ Stoj. 112. „a što lisičiš?“ Stoj. 112. „s lisicom lihat“ Dan. 4005. „lisica se brani s veće načina, a jež samo dračom“ Dan. 2032. „kako i lisica lije u svoj rod“ Dan. 1589. itd.

„Lisica je“ — veli i Buffon i Brehm — „koliko lukava, toliko i oprezna i dosjetljiva zvier.“ [1]) Gdjekoji prirodopisci možda i prećeravaju njezinu mudrinu. Tako n. p. njekoji vele, da kad lisici buve dodijavaju, onda ona uzme svežanj siena ili mahovine u gubicu, pa se od otraga polako spušta u vodu, a buve bježe naprvo. Kad se sva u vodu zagnjuri, pokupe se sve buve u onaj svežanj, a ona ga pustivši zaroni i onda pobjegne. [2]) Drugi opet pripoviedaju, da kad će lisica rake hvatati, tada pusti rep u račju rupu, pa raci hvatajuć se nožnima svojima klještama i onako svega, što jim blizu dodje, uhvate se i lisici za rep, a ova jih na to izvuče i pożdere. [3]) To je možda prećerano; ali je nepobitna istina, da je lisica

---

[1]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. IV. gl. XV. str. 129. — Sr. Illustrirtes Thierleben v. Brehm, 1. Heft, str. 6.

[2]) Flemming, Deutsch. Jaeger, str. 112. — u Buffonovu prirodopisu četveron. život. sv. IV. gl. XV. str. 130—131.

[3]) Olaus magnus, hist. animal. lib. 18. c. 40. — u Naturg. v. Raff, str. 259. — To isto i kod Flemminga, Deutsch. Jaeger, str. 112. — u Buffonovu prirodopisu četveron. život. l. c. str. 131.

i zbilja vrlo mudra [1]) i veoma oprezna zvier; pa zato i vele sasma temeljito nar. poslovice: „mudar ka i lisica“ Vuk. 183. „matora lisica čuva se gvoždja“ Vuk. 175. „stara lisica mučno u tonote upade“ Dan. 4217. „mučno je staru lisicu uhitit u stupicu“ Dan. 2364. „matora lisica nepada lako u stupicu“ Stoj. 112. „po drugiput se lisica nehvata u gvoždje“ Vuk. 251. „kad lisica preko leda predje, onda možeš topove (preko leda) voziti“ Vuk. 118. i „izkesio zube kao lisica na šipak“ Vuk. 104.; jer je šipak pun trnja, pa bi se mogla ogrebsti; zato se kesi t. j. čuva se, oprezna je.

I Ezopova basna prodrla je u puk: „kiselo grožđje!“ (kazala lisica, kad nije mogla, da ga dohvati) Vuk. 133. ili „zabavlja lisica grožđju; kiselo je!“ Stoj. 227.

Lisica je domaćoj našoj živadi veoma škodljiva. [2]) Odtud postadoše ove poslovice: „kad lisica predikuje, pazi dobro na guske“ Vuk. 118. ili „kad lisica prodikuje, pazi na kokoši“ Stoj. 100. i „(kurjak mu koze pase), a lisica živad čuva!“ Stoj. 98.

Koliko je lisica lukava i oprezna životinja, ipak ju čovjek znade uhititi; odtud: „e lijo sad si dolijala!“ Vuk. 78. ili „dolihala je lisica“ Dan. 659. „i lisica uliha“ Dan. 1015. „lija će dolijati“ Stoj. 112. „lijo! dolijala si“ Stoj. 112. „naći će se kao lisice kod ćurčije (krznara)“ Stoj. 112. i „i lisićja koža dodje k ćurčiji“

---

[1]) Brehm veli, da si lisica kadšto u zamki odgrize nogu, pa se tako zamke oslobodi. — Illustrirtes Thierleben, I. Heft, strana 6. —

[2]) Grundzüge der Zoologie v. L. K. Schmarda, str. 291. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 47.

Stoj. 112. Ovima dviema poslednjima označena je ujedno i basna, koju imamo od lisice. [1])

Spomenut ću ovdje još jednu poslovicu, u kojoj se zrcale dvie liepe krieposti našega naroda: iskrenosti i hrabrost: „ni s lisicami ni s kunijelji prijazni neuzmi" Dan. 2949. t. j. nit se druži s lukavimi, niti s plašljivimi ljudmi!

Iz **medvedjega** roda imademo poviše poslovica o **medvedu**, i dvie tri o **jazavcu**.

Već naziv: **medved** ili **medjed** posve točno odgovara prirodopisnoj istini; jer medjed rado med jede. [2]) To isto i u poslovici: „upao je medved u med" Dan. 5457.

Nar. poslovica veli o njem, da je on zla zvier: „zlo je zviere medjed" Vuk. 91.; zato nehasni mnogo: „puhat na medveda" Dan. 3883. — Već su u staro doba držali medjeda goropadnom zvieri. — U obećanoj zemlji dva medjeda razderaše četrdeset i dva dečka, koja se ćelavcu Elizeju rugahu. [3]) Tako opisuju i prirodopisci medjeda. Dakako da naš Evropejski mrki medjed (ursus arctos, L.) nije tako čovjeku pogibeljan, kao bieli (ursus maritimus, L.) [4]) ali je ipak zao; [5]) ako se podkrade do staje, to znade po dvadeset do trideset ovaca u jednoj noći zagušiti. [6])

Kako je medjed med grabežljivci najveća zvier, [7]) tako je sasma umjestan u ovoj poslo-

---

[1]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. IV. gl. XV. str. 154. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, l. c.

[2]) Buffon, u istom djelu, sv. V. gl. XLI. str. 140. — Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 392. itd.

[3]) Četvrta knjiga kraljeva, gl. II. red 24.

[4]) Grundzüge der Zoologie v. L. K. Schmarda, str. 291. - Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 47.

[5]) Buffon, prirodopis četveron. život. sv. V. gl. XLI. str. 125.

[6]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 392. —

[7]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 498.—Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 47.

vici tropus: „pala muha na medjeda!" Vuk. 246. t. j. malo i neznatno na veliko.

Premda medjed izgledje nespretan, ipak je on jaka i okretna zvier; [1]) zato je na svom mjestu ova u poslovici prispodoba: „jak kao medjed" Vuk. 108. ili ovaj tropus: „netrebuje prodavat kožu od medveda prije neg ga uhitiš" Dan. 2784. a i ovaj: „bježao od vaške, pak pao medjedu u šake! Vuk. 14.

Dapače medjed umije i po deblu penjati se; [2]) zato valja ova: „i medjed niz krušku slazeći počiva" Vuk. 103.

Prirodopisna je istina, da se naš medjed i voćem rada hrani; [3]) zato su na svom mjestu ove poslovice: „bira kao medjed gnjile kruške" Vuk. 14. i Stoj. 26. „dok je medjedu gnjilih krušaka, neboji se gladi" Vuk. 64. „medved je reko: rodit će kruške" Dan. 2198. i ovaj šaljivi tropus: „jedna kruška na deset medjeda!" Vuk. 112. t. j. malo na mnogo.

Napokon s razloga, što je medjedu lakše, nego li i majmunu, na zadnjima nogama hoditi, može se on lako naučiti, da igra; [4]) dakle su istinite ove o igranju medjedovu poslovice: „igraj igraj medjede, što naigraš to tebe" Vuk. 95. „igra mečka (t. j. medvedica) pred čičinom kućom; doć će i pred našu" Vuk. 95. i „igra medo u komšije, i k nam će doći" Stoj. 174.

---

[1]) Das Buch der Natur v. Dr. Friedr. Schoedler, II. Th. str. 392. — Zoologische Briefe v. C. Vogt, l. c.

[2]) Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 499. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 47.

[3]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 392. — Zoologische Briefe v. C. Vogt, II. Th. str. 498.

[4]) Das Buch der Natur, v. Schoedler, l. c. Buffon, prirod. četv. živ. sv. V. gl. XLI. str. 138—139.

O **jazavcu** velimo: „jazavac u obrazu (t. j. debel) a skurijenča u puti (t. j. sitan), Dan. 1347; i „pritio kako jazavac“ Dan. 3784.; pa to tvrde i prirodopisci, da jazavac običajno valjad od mnogoga spavanja pa sigurno i od žderanja udeblja. [1]) O jazavcu velimo još: „jazavac mrtav, a pas živ“ Dan, 1346.

g) Od **žderikukaca** (insectivora)

Imademo dvie poslovice o **krtu**, a dvie o **ježu**. Evo jih: „ije zemlju kako krt“ Dan. 1147.; da nije rije mjesto ije? Barem Stojanović imade: „rije, pak se krije, kao krtica izpod zemlje“ Stoj. 92. A o ježu velimo: „(lisica se brani s veće načina) a jež samo dračom“ Dan. 2032. — i „jež je s svake strane oštar“ Dan. 1446. Ovo su tako očevidne istine, da netrebaju dokaza.

h) Od **netopira** (chiroptera.)

Imademo ove dvie o **vampiru** poslovice: „zacrvenio se kao vampir“ Vuk. 87. i „crven kao vampir“ Vuk. 344. Vampir dakako spada u narodne priče; jer vampir znači u narodu to isto, što vukodlak. [2]) Narod veli: da je vampir crven od krvi, što ju iz ljudi popije. [3]) Već Herodot pripovieda o njekoj vrsti netopira u Aziji, da je ljudem vrlo dosadjivala grizuć lice i tielo tako, da se je čovjek, ako je htjeo pod vedrim nebom prenoćiti, morao čitav kožom pokriti, da se obrani od tih krvopija! [4]) Prirodopisci

---

[1]) Buffon, prirod. četveron. život. sv. IV. gl. XVI. str. 16§. Vogt samo veli, da jazavci puno žderu, sr. Zool. Briefe II. Th. str. 498. —

[2]) i [3]) Vukov riečnik, kod rieči: vukodlak. —Sr. „Живот и обичаји народа српскога од Вука Ст. Караџића.“ str. 213 — 214.

[4]) Herodot u 3 knjigi.

zovu vampirom onu životinju, koja živi u Americi, te kadšto životinjam, dapače i spavajućim ljudem, krv pije. [1]) Osim toga imena zove se u znanosti ista životinja: „phyllostoma spectrum“ [2]) Od toga američkoga vampira imade i kod nas u Evropi više rodjaka: svi naši netopiri oli šišmiši; pa i med njimi, po svjedočbi i izkustvu Kolenatoga, imade jedna vrst: „rhinolophus hippocrepis“, koja drugim šišmišem, (a možda i drugim manjim životinjam) upravo kao i američki vampir, krv pije. [3]) Je li to naš narod opazio, pa živahnom svojom maštom groznu si odtud sablast stvorio ili je pomišljao na onog američkoga vampira? ja neznam; ali je moguće i ono, i ovo; premda gdjekoji naši učenjaci nedopušćaju ni jedno ni drugo; n. p. dobar poznavalac našega naroda i vrstan prirodopisac žalibože danas već pokojni Živko Vukasović, veli da naš narod, stvarajuć si sliku o vampiru ili vukodlaku nije mogao pomišljati niti na američkoga vampira-upira (phyllostoma spectrum), niti na njegove u nas živuće rodjake; [4]) „jer — nastavlja on — vampir-upir nije niti onako jaka niti onako krvoločna životinja, kako si naš narod svoga vukodlaka predstavlja.

U tom mojem mnienju utvrdjuje me pako još više ova okolnost, da na ime vampir živi u Americi, gdje našega naroda niti ima, niti ga je bilo. Kao što naš narod, stvarajuć si sliku o vukodlaku, nije mogao pomišljati na vampira-upira, isto tako nije on mogao pomišljati ni na njegove evropejske rodjake, od kojih njeki i u našoj domovini žive. Oni bo su svi manji

---

[1]) i [2]) Illustrirtes Thierleben v. Dr. A. E. Brehm, 4. Heft, str. 173. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 44. — Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 387.

[3]) Illustrirtes Thierleben v. Dr. A. E. Brehm, 1. Heft, str. 171—172.

[4]) Živko Vukasović, u svojoj razpravi: „Rieč u hrvatskom narodu o vuku“, u izvieśću osječke gimnazije od g. 1867/8 str. 7.

od vampira-upira, razkriljeni 8 do 14 palaca široki, veoma bezazleni, premda po izkustvu Kolenatoga šišmišem, a valjda i drugim manjim životinjam krv piju."[1]) I zbilja bi čovjek na prvi mah pomislio, da naš narod stvarajuć si sliku o vampiru, nije mogao pomišljati na onog američkoga krvopiju; jer toga nema u nas, niti našega naroda bijaše u Americi. Ali zašto nebi bio mogao, stvarajuć si njekakovu sablast, pomišljati na vampirove evropejske rodjake, od kojih njeki i zbilja krv piju, pa i u našoj domovini žive? Što su naši manji od američkoga upira, to ništa nečini; jer narod stvarajuć si kakovu sablast ili nakazu, mogao je motriti i na nakazit ustroj u koje životinje, a takav je uprav ustroj tiela u svih uobće netopira, pa i u naših evropejskih. „Životinje su to — veli Buffon — koli grde, toli posve neobične: lete kao ptice, a ovamo imadu, kao i drugi sisari, četir noge! Pa kakove čudne noge! Nadilje lete po zraku kao ptice, a perja nemaju! Imadu četir noge ali med prednjima i zadnjima tolika je razlika, da prednje nemožeš ni nazvati nogama, premda opet mogu i četveronožke puzati — kolika protuslovlja!" [2]) Pravo veli Brehm: „To je životinja napole sisar, a napole ptica; ali ni jedno ni drugo podpunoma, već nakazita ptica i nakazit sisar!" [3]) A i Buffon razmatrajuć taj čudnovati i raznoliki ustroj tiela, veli: „čovjek bi pomislio, da je to više stvor mašte, nego li pravi proizvod prirode!" [4]) Ako još uzmemo, da je netopir uobće nesamo čudna i grda, nego kraj toga još i noćna životinja, a noć je već po sebi čovjeku grozna, to je sasma naravski mogla mašta naroda našega stvoriti si od čudnovate, grde i noćne

[1]) Ž. Vukasović, u svojoj razpravi: „Rieč u hrvatskom narodu o vuku" — u izvješću osječke gimnazije od g. 1867/8 na str. 8.

[2]) Prirodopis četveron. život. sv. V. gl. XL. str. 71—72.

[3]) Illustrirtes Thierleben, 4. Heft, str. 153.

[4]) Prirodopis četveronožnih životinja, sv. V. gl. XL. str. 73.

životinje njeku čudnovatu, grdu i noćnu nakazu, — a to je u narodu vampir! Što je naš netopir malena životinja, a vampir strašna sablast, to nije nikakovo protuslovlje; jer pod vampirom, razumieva narod čovječju sablast, te strahota je i grozota u tom, što čovjek u čovječjoj veličini postane čudnovata, grda i noćna nakaza! U ostalom ovo je samo moje nagadjanje. Ali tko zna, nije li naš narod, stvarajuć si sliku o vampiru, pomišljao upravo na onoga američkoga vampira? Prigovor, da niti ima američkih vampira u naś, niti je našega naroda ikada bilo u Americi, nevriedi mnogo; jer je mogla priča postati od pripoviedanja i slušanja. Ta neima u nas ni slona, ni lava, ni risa, pa ipak imamo poslovica i o slonu, i o lavu, i o risu; zašto nebi moguće bilo, da se je i vampir od pripoviedanja i slušanja u narodnoj mašti porodio, pa u poslovice prešao? Ako to, onda nar. poslovice: „zacrvenio se kao vampir" Vuk. 87. i „crven kao vampir" Vuk. 344. imadu i smisla i temelja; jer je američki vampir, po svjedočbi svih prirodopisaca, pravi krvopija! [1])

i) Od **majmuna**

Imademo zgodan u našem jeziku glagolj „majmunisati" t. j. oponašati. Pa to je i zbilja glavna biljega u svih majmuna. [2])

Prirodopisci vele: „Nijedan razred sisara neima takovih nakaza, kao što su majmuni; tu nije ništa pravilno, ništa jednomierno; svagdje vidiš samo na-

---

[1]) Illustrirtes Thierleben von Dr. A. E. Brehm, 4. Heft, str. 173. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 44. — Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 387. — Grundzüge der Zoologie v. Schmarda, str. 293. itd.

[2]) Illustrirtes Thierleben v. Dr. A. E. Brehm, 1. Heft, str. 5.

kazu i nepravilnost." [1]) Upravo tako i naš narod shvaća majmuna: „majmun je majmun, ako ćeš ga u kakve haljine oblačiti" Vuk. 173. i „mojemuča i od zlata mojemuča je" Dan. 2309. t. j. nakaza ostaje nakaza, makar bila i od zlata!

Već Oken označi majmune, kao zloćudne, lukave, podmukle, kradljive i nepristojne životinje. [2]) Tako jih i drugi prirodopisci opisuju. [3]) Po tom „ni najpitomijemu majmunu nije vjerovati." [4]) Upravo to isto tvrde i nar. poslovice: „mojemun neigra u vjeru" Dan. 2311. i „najljepša mojemuča gruba je" Dan. 2505.

Napokon s razloga, što su majmuni uobće nepristojne i bezsramne živine, [5]) posvema su dobri ovi u poslovicah tropi: „mojemuča što se većma penje, to većma svoju sramotu kaže" Dan. 2310. i „što se mojemuča više penje, to većma svoje sramote kaže" Dan. 4578.

Završujem ovu glavu

S čovjekom

Čovjek je kralj i gospodar od sve životinje t. j. „od čovjeka se ništa nije otelo" Vuk. 236. Već je tjelesnim ustrojstvom velik jaz med čovjekom i živinom. [6]) Ta i sam Vogt pogledom na bitne biljege tjelesnoga ustrojstva priznaje, „da ako i nije neizmierna, ali je velika razlika med čovjekom i živinom; zato je neumjestna ova izprazna tvrdnja (barokke Behauptung): da je Orang-Utang posredna

---

[1]) Illustrirtes Thierleben v. Brehm sv. 1 str. 2.

[2]) Isti u spomenutom djelu, 1. sv. strana 4. navadja te Okenove rieči.

[3]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. str. 382. — Schul-Naturgeschichte v. J. Leunis, I. Th. str. 41.

[4]) Das Buch der Natur v. Schoedler, na ist. mj. ist. str.

[5]) Illustrirtes Thierleben v. Brehm, 1. Heft, str. 4 i 5.

[6]) Isto djelo, sv. 1. str. 2.

sveza med majmunom i čovjekom!" [1]) To su upravo Vogtove u prievodu rieči. A koliko se stopram umom i slobodnom voljom razlikuje čovjek od ostale životinje? „Upravo toliko, koliko se carstvo živinsko razlikuje od bilinskoga." [2]) Pravo veli Leuckart: „Sam čovjek imade slobodnu volju, sam on imade um i razum, koji ga visoko nad živinu uzdiže i s duhovnim svietom sjedinjuje." [3]) Upravo tako i naš narod vidi u čovjeku gledom na duševna mu svojstva nješto sasma uzvišenijega i različitijega od živine: „ljudi se nemjere pedju, no pameću" Vuk. 172. i Stoj. 108. „nemjeri se čovjek laktom, neg umom" Dan. 2682., „konji se mjere pedju, a ljudi pameću" Vuk. 150. i tomu slično: „nemjeri se junak na rif" Stoj. 247.

Sam čovjek imade dar jezika. Humboldt veli „Die Sprache ist die geistige Schöpfung der Menschheit!" [4]) Zato liepo veli nar. poslovica: „čovjek se po besjedi poznaje" Vuk. 349. — Ova poslovica ima i još jedan: psychologički smisao; ali to nespada u ovaj odsjek.

Učeni Rimljani kad htjedoše pronaći poslovicu, kojom bi se označio početak i svršetak koje stvari, tad baciše oči na ono, što su jeli, pa tako stvoriše onu poznatu: „ab ovo usque ad mala!" t. j. od početka do kraje; jer jajem započeše blagovanje, a voćem završiše. [5]) Naš narod htjednuvši označiti početak i svršetak koje stvari, baci oko na čovjeka, jer je čovjek „mikrokosmos in makrokosmo," pa stvori poslovicu: „od glave do pete!" Vuk.

[1]) Zoologische Briefe, II. Th. str. 536.
[2]) Grundzüge der Zoologie v. L. K. Schmarda, str. 297. —
[3]) Naturgeschichte, str. 129.
[4]) Kosmos, I. B. na str. 383.
[5]) Gesammtwörterbuch der lat. Sprache v. Dr. W. Freund, II. Abth. str. 509. kod rieči „ovum" i str. 143 kod rieči „malum."

232. i Dan! 3246. Netrebam razlagati, koja je poslovica ljepša i uzvišenija!

Kako je čovjek kralj i kruna ovoga svieta, tako liepo reknu Crnogorci: „čovjek od čovjeka!" Vuk. 349. i to znači veliku pohvalu, Vuk. 349.

Medjutim nepromatra narod ni čovjeka samo s jedne strane; jer mudro opažava: „čovjek je tvrdji od kamena (kad se pomisli, što podnieti može), a slabiji od jajeta (kad se pomisli, kako i najzdraviji čovjek ujedanput zakovrne i umre)" Vuk 348. Napokon završit ću s jednom prekrasnom u nar. poslovici moralnom opomenom. — Pripovieda se u narodu, da je njekakov čovjek kazao caru: „pomozi Bog, zemljo, zemlji gospodaru!" Odtud — veli Vuk — postade ova nar. poslovica: „zemlja (t. j. čovjek) po zemlji hodi!" Vuk. 89. podpuna parafraza one iz sv. pisma izreke: „Prah si, i u prah ćeš se vratiti!" [1]) To isto: „danas čovjek, sutra crna zemlja!" Vuk. 52. Pa tim završujem ovu prvu glavu, i prelazim na siloslovne istine u nar. poslovicah.

Glava II.

Siloslovne istine u nar. poslovicah.

Da bude lakši pregled, razciepit ću i ovu glavu makar samo u dvie strane, pa ću u prvoj A) razmatrati strogo fizične, a u drugoj B) astronomičke istine u nar. poslovicah.

A) Fizične istine u nar. poslovicah.

Arago počima 34. glavu umne svoje razprave „o buri (oluji)" ovako: „Kao što mi nije ni na

---

[1]) Genesis, cap. III. v. 19.

kraj pameti, da sve u ustijuh naroda običajne poslovice kao zakonik narodne pameti smatram, isto tako mislim, da siloslovci nerade pravo, kad sve poslovice, koje se tiču naravskih pojava, preziraju. Zaista bi veoma griešio, tko bi jih bez svakoga izpitivanja odbacio."[1]) Tako Arago. Pa to je živa istina. — Dapače nesamo u poslovicah, već dosta puta i u najsmešnijoj te praznovjernoj čaroliji nadje se nješto i fizične istine. — Koliko puta smo n. p. izsmiehavali babe vračare, kada protiv glavobolji (od tobožnjih uroka!) bacaju živo ugljevje u vodu, [2]) i daju bolnomu da se od te vode napije! Dakako da su uroci gola izmišljotina; dakako da su rieči, što jih baba vračara bacajuć ugljenje u vodu izgovara, golo praznovierje; ali je živa fizična istina, da živo ugljevje u vodu bačeno čisti vodu, [3]) dapače i smrdljivu vodu možeš iz fizičnih razloga podpunoma pročistiti, ako u nju živa ugljena nabacaš; [4]) jer živo ugljenje rad srče sve a osobito smrdljive pline u se. [5]) Dakle i u toj vračoliji ima nješto i istine, i to fizične istine; jer kako je voda uobće zdrav napitak [6]) — „i u vodi je liek" Dan. 1099. — tako ugljenjem pročišćena voda može biti još više ljekovita! Ali vrnimo se k poslovicam.

---

[1]) Aragova djela IV. sv. gl. 34. str. 167.

[2]) Sbirka nar. poslovica od M. Stojanovića, na str. 253. u I. dodatku „urugljivo diete."

[3]) i [4]) Das Buch der Natur v. Dr. Fr. Schoedler, I. Th. u odsjeku: Chemie, §. 54, na str. 321. — Anfangsgründe der Physik v. K. Koppe, §. 94. str. 121.

[5]) Speciell chemischer Theil der praktischen „Pharmacie" v. Geiger, bearb. von Dr. Justus Liebig. Heidelberg. 1841 §. 585, str. 318.

[6]) Ljekovitost vode i njezinu u liečničtvu porabu vidi u „Praktische Pharmacie und deren Hülfswissenschaften v. Geiger, bearb. v. Dr. Justus Liebig, ed. cit. I. B. §. 492. str. 211.

Nar. poslovica veli: „lonac kad vri sve što veće pokriva se. sve većma kipi“ Dan. 2067. Pa to je živa fizična istina; jer čim se boljma lonac zatvara, tim se veća zapreka stavlja pari van izilaziti, naravski dakle mora zatvorena para sve to više širiti se, oli kako mi velimo „kipljeti.“ [1])

Isto je tako naravska istina, da će se voda u malenoj posudi lakše razgrijati, nego li u velikoj; odtud su na svom mjestu ovi u poslovicah tropi: „malen lončić brzo pokipi“ Vuk. 174. ili „mali lonac lasno pokipi“ Vuk. 174.

A očevidna je istina, da: „lonac koji odveć vri, sapur izgubi“ Dan. 2068.

U narodu se čuje rieč: „omara je, bit će kiše“ (Vukov riečnik, kod rieči „омара“). Ta poslovica takodjer izriče fizičnu istinu; jer je zakon u naravi, da toplina uviek postaje onda prostom, ili da se razumljivije izrazim: toplina se uviek onda dobro i živo osjeća, kad se pare pretvaraju u kapljevinu, [2]) a to biva pred kišu: onda se pare pretvaraju u kapljevinu.

Nar. poslovica veli: „zimnoj vedrini i ljetnoj oblačini nije vjerovati“ Vuk. 90. ili „nit se uzdaj u zimnju vedrinu, ni u ljetnu oblačinu“ Dan. 3126, Ovu sam poslovicu čuo različito tumačiti. Najvjerojatnije čini mi se ovo tumačenje: nije vjerovati zimnoj vedrini zato, što ona škodi više usjevom, nego li oblačna i sniegom pokrivena zima; a ljetnoj oblačini nije vjerovati zato, jer može lako tuču dovući, pa onda s bogom sav naš trud

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, I. Th. §. 144. str. 106. Anfangsgründe der Physik v. K. Koppe, §. 240 str. 391.

[2]) Kosmos v. Alexander v. Humboldt, sv. I. str. 446. op. 73. Das Buch der Natur, I. Th. §. 155. str. 116. — Baumgartner, siloslovje, gl. VI. §. 147. str. 100. itd.

oko usieva! Ako je to pravi smisao ove poslovice, onda je lako dokazati, da je ona i prvim i drugim svojim dielom fizično istinita; prvim dielom: jer kad je zima vedra, tada zemlja naša jako izsieva toplinu, te je onda jaka razhlada; [1]) a kad je oblačna, onda se traci topline natrag odbijaju od oblaka k zemlji, dakle je onda veća toplina. [2]) Odtud je naravski oblačna zima toplija, nego li vedra, te usievi neće pozebsti pri oblačnoj, nego pri vedroj zimi. Ali i drugim dielom istinita je ta poslovica, jer svi znamo, kako nam lako ljetni oblak tuču dovuče, pa iznenada sve plodove hametom potuče! Zato narod i prispodablja tuču vojski: „gràd je ka' i vojska“ Vuk. 45. Po tom bi nam bila vedra zima ili oblačno ljeto neprijatelj; pa to zbìlja potvrdjuje i druga jedna onoj gornjoj slična poslovica: „da te Bog sačuva vedra božića i oblačna Gjurgjeva dne!“ Vuk. 56.; božić znači u ovoj poslovici zimu, a Gjurgjev dan ljeto, kao što to svjedoče druge poslovice: „božić zimu zastupa“ Dan. 311. i „Gjurgjev dan je ljetni svètac“ Vuk. 78.

Nar. poslovica veli: „pred zoru se mrzne“ Vuk. 260. t. j. pred zoru je jaka zima; pa to potvrdjuje i siloslovje: „naša zemlja a i dahokrug do najviše svoje visine izsievaju toplinu u nebesku prostoriju.“ [3]) Naravska je dakle posljedica toga izsievanja, da zima poslie zahoda sunca sve jednako raste, te o izhodu sunca najjača bude; [4]) upravo kao što ta spomenuta i još bolje druga njoj slična poslovica

---

[1]) i [2]) Kosmos, sv. I. str. 344. — Aragova popularna astronomija, sv. IV. knj. 32. gl. 6. str. 431—434. — Koppe, Anfangsgründe der Physik, §. 249. str. 412. itd.

[3]) Humboldt, Kosmos, sv. III. str. 48—49. Arago, pop. astr. sv. IV. knj. 32. gl. 4. str. 430.

[4]) Arago, pop. astr. sv. IV. knj. 32. gl. 11. str. 447. — Koppe, Anf. d. Phys. §. 253. str. 415. — Baumgartner, silosl. §. 550. str. 400.

veli: „pitali kurjaka: kad je najveća zima? a on odgovorio: kad se sunce radja!“ Vuk, 248.

Fizična je istina, da rose nebude pri oblačnoj i i burovitoj, nego pri vedroj i tihoj noći; [1]) jer rosa nije ništa drugo, nego razhladjena para, koja se dovoljnom razhladom u kapljevinu pretvori; ali takova dovoljna razhlada bude samo pri vedroj i tihoj noći; [2]) zato je sasma temeljita ova nar. poslovica: „tihom noći rosa pada, a na buri plaha kiša“ Stoj. 205.

Sasma je naravska istina, da se rosa, čim sunce malo pripekne, počme u paru pretvarati, pa je onda sasma nestane; [3]) odtud zgodna u poslovici prispodoba: „proć kako jutrnja rosa“ Dan. 3802

Većinom je i ovo, osobito u jesen i u proljeće, istina; „iz jutra se vidi, kakav će dan biti“ Vuk. 99. ili „iz jutra se pozna dobar dan“ Dan. 1226.; jer ako se magle u vis dignu, vjerojatno je, da će kiše biti; padnu li dole na zemlju, vjerojatno je neće biti kiše, iz sasma naravskih fizičkih razloga.

Suvišno bi bilo dokazivati ove očevidne fizične istine: „ugnjeteno jače, sve na više skače“ Stoj. 84. istovietno onomu Newtonovu zakonu gibanja: „Actioni semper contraria est et aequalis reactio.“ [4]) Zatim: „svedje teže preteže“

---

[1]) Arago, pop. astr. sv. IV. knj. 32. gl. 6. str. 434. — Das Buch der Natur v. Schoedler, I. Th. 232. str. 178.

[2]) Arago, c. l. — Koppe, Anf. d. Phys. §. 251. str. 414. — Baumgartner, silosl. §. 566. str. 409.

[3]) Poćela siloslovja od Dra. Andrije Baumgartnera, §. 565. na str. 409.

[4]) Elementa physicae, conscripta a Petro van Musschenbroeck, Lugduni, 1741. cap. V. pag. 67.

Vuk. 280., obćepoznati statički zakon. [1]) Zatim: „klin klin izbija“ Vuk: 134. i Dan. 1674. ili „klin klin ćera, a sjekira obadva“ Vuk. 134. ili „klin se klinom ćera“ Vuk. 135. — naravska posljedica od klinova tiska. [2]) Zatim: „ili loncem o kamen ili kamenom o lonac, težko loncu svakojako“ Vuk 102. i Stoj. 82. „ili lonac o kršu, ili krš o loncu (udario), loncu kami svakojako“ Vuk. 102. „ili kami k loncu, ili lonac k kamenu, svakako napokon loncu“ Dan. 1153 „ako stiena kotluši jao kotluši; ako kotluša stieni, jao kotluši“ Vuk. 8. ili „ili jaje kamenu, ili kamen jajetu (svejedno, jaje će se razbiti)“ Vuk. 102. — same očevidne istine; jer je naravski zakon, da se krko i slabije tielo razbije, ako se sudari s jačjim. Isto tako: „prikine tko odviše priteže“ Dan. 3753. ili „tko priteže, prikine“ Dan. 4891. Zatim: „gdje je konac najtanji, tu se najprije prętrgne“ Dan. 538. „tanka se predja nekida, neg debela i zlo opredena“ Dan. 4644. Zatim: „dva loša izbiše Miloša“ Vuk. 56. „dva lješnika orahu (su) vojska“ Vuk. 57. i Dan. 739. „dva trećemu vojska je“ Dan. 742. „jača su dvojica, nego sam Radojica“ Vuk. 111. i druge ovim podobne tako su naravske i očevidne, da jim istinitost, netreba dokazivati.

Dobro su poznate našemu narodu posljedice arkimedova hidrostatičkoga zakona, uslied kojega svojstveno lakša tjelesa na vodi plivaju, a svojstveno težja tonu; [3]) odtud: „pliva kao šiška“ Stoj. 149.

[1]) Das Buch der Natur v. Dr. Fr. Schoedler, I. Th. §. 46. str. 31. — Koppe, Anf. d. Phys. §. 29. str. 35—36.

[2]) Počela siloslovja od Dra. Andrije Baumgartnera, §. 80. str. 51. — Koppe, Anf. d. Phys. §. 34. str. 42.

[3]) Das Buch der Natur v. Dr. Fr. Schoedler, I. Th. §. 91. str. 70. — Anf. d. Physik v. K. Koppe, §. 52. str. 73.

ili „plije kako šiška“ Dan. 3534. „mijeh nadmen netone“ Dan. 2226. „ko ulje vrh vode“ Dan. 1650. ili u ironijah: „pliva kao crtalo!“ Vuk. 249. „plije kako kamina dno!“ Dan. 3533. i „pliva kao ćuskija!“ Stoj. 260. i 148. Narodu je olovo simbol velike težine, jer veli u hiperbolah: „njekomu pluto ili slama) tone, a njekomu i olovo pluta!“ Vuk. 201. ili „njekomu pluta tonu, a njekomu i olova pliju!“ Dan. 3150.; pa i siloslovci vrstaju olovo u red ponajtežih tjelesâ; jer olovo iza platine, zlata i žive, jest špecifično najteže, [1]) dakle teže od srebra, teže od mjeda, teže od željeza itd...

Naravska posljedica hidrostatičkoga zakona valja i za pline, dakle i za zrak; [2]) odtud je istinita ova nar. poslovica: „što je manja slamica, toj više leti“ Dan. 4520. leti t. j. plovi u zraku.

Tko bi mislio, da je i lamanje svjetlosti našemu narodu poznato! Ali tako jest. Siloslovje uči nas, da se traci svjetlosti, kolikogod puta prolaze kroz inovrstno sredstvo, dakle kolikogod puta prolaze i iz zraka kroz vodu, lomiti moraju. [3]) Tomu lamanju imamo pripisati, što nas oči kadšto varaju n. p. što se sasma izpravan štap u vodi čini kao slomljen itd... [4]) Pa to isto hoće reći i ova naša nar. poslovica: „oči su voda“ Vuk. 244. Vuk tumači ovako ovu poslovicu: „oči mogu lasno čovjeka prevariti (kao i voda). Nadilje još jasnije veli ova nar. poslovica: „riba se

---

[1]) Koppe, Anfgr. d. Physik, §. 53. str. 77. itd.

[2]) Baumgartner, poč. siloslovja, §. 138. str. 89. — Koppe, Anf. d. Phys. §. 75. str. 99.

[3]) Das Buch der Natur v. Schoedler, I. Th. §. 168. str. 122. Počela silosl. od Baumgartnera, §. 242. str. 169.

[4]) Dr. Zimmermann, populäres Handbuch d. Physik II. B. 3. Abth. str. 158. — Koppe, Anfangsgr. d. Physik, §. 195. str. 292.

u vodi nepogadja“ Vuk. 272. t. j. ako ćeš nišaniti upravo onako na ribu, kako ju u vodi vidiš, nikada ju nepogodi! Pa to je istina iz navedenih fizičnih razloga.

Ali narodu su poznati i njeki zakoni, po kojih se munjina svadja iz oblaka u zemlju; dapače pojave munjine umije si tumačiti uprav onako, kako i svi siloslovci tumače. Da vidimo,

Poznat je fizični zakon, da „grom, ako su inače jednake okolnosti, laglje i radje udara u visoke, nego li u nizke predmete.“ [1]) Tá poznata je ona Senekina: „Cacumina montium frequenter (fulminibus) feriuntur!“ [2]) Pa to isto tvrdi i ova naša poslovica: „neće grom u koprive“ Vuk. 210.; Vuk ovu poslovicu nije protumačio t. j. nije naveo razlog, zašto grom neće u koprivu; ali ja bih rekao, da je kopriva ovdje bez dvojbe zato uzeta, što je nizka; jer evo još drugih sličnih poslovica, koje su samo ovoj navedenoj parafraze: „u duboku prodo tries neudara“ Dan. 5170. „najviših se vrha treskovi hitaju“ Dan. 2515. itd. . .

Nar. poslovice vele: „grmi iz vedra neba“ Dan. 808. „grom ga trešti iz vedra neba“ Dan. 809. „iz vedra te neba tries trešti“ Dan. 1242. „tries ga je iz vedra neba ubio“ Dan. 5098. „udrio ga je tries iz vedra neba“ Dan. 5383. „puče glas kao grom iz vedra neba“ Stoj. 65. t. j. nenadano. — Mnogi misle, da su navedene ovdje poslovice snimljene s nesmisla t. j. da ni neima iz vedra neba groma; jer običajno je dakako, da kao što i nar. poslovica veli: „iz oblaka grmi“ Vuk. 100. Ali ja ću po-

---

[1]) Arago, sämmtl. Werke, IV. B. gl. 35. str. 171. — Koppe, Anfgr. d. Physik, §. 136. str. 189. itd. . . .

[2]) Quaest. nat. lib. II. cap. LVIII. pag. 878.

kašat dokazati, da ove poslovice nisu postale s nesmisla, dakle da ima, premda riedko, i iz vedra neba groma!

Seneka tvrdi sasma ozbiljno, da kadšto grmi i iz vedra neba; [1]) a i Plinij pripovieda, da je u vrieme Katilinarske urote dekurio grada Pompeja M. Herennij pri vedrom nebu gromom ubijen bio.

Sveton veli, da je pri kraju Titova vladanja grmilo pri vedru nebu. [2]) A isti pisac pripovieda, da je poslie smrti Cezarove jednoga vedra dana grom udario u spomenik Julije Cezarove kćeri. [3])

Krescencij pripovieda, da je jednoga vedra dana u podne udario grom kod otoka Procida u galiju „St. Lucia“, u kojoj je kardinal Aragonski ručao bio. [4])

Eginhard pripovieda u životopisu Karla velikoga, da je pri vedru nebu konj, kojega je car jašio, gromom ubijen bio. [5])

Senebir govori o gromu u vedru danu, kao o poznatoj istini. [6])

Volney veli: „13. srpnja 1788 u 6 sati u jutro čulo se je u Pontchartrainu (2 milje od Versaillesa) četir do pet gromova, a na nebu nebijaše nikakova

---

[1]) „Nam sereno quoque coelo aliquando tonat.“ Quaest. nat. libr. I. cap. I. pag. 832.

[2]) C. Suetonii caes. XII. vitae, Titus, cap. X.: „Spectaculis absolutis . . . Sabinos petit, aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat.“

[3]) C. Suetonii caes. XII. vitae, Octavius Augustus, cap. LXLV: „Post necem Caesaris . . . repente, liquido ac puro sereno, circulus, ad speciem coelestis arcus, orbem solis ambiit: ac subinde Juliae, Caesaris Filiae, monumentum fulmine ictum est.“

[4]) Arago, sämmtl. Werke, sv. IV. gl. 37. str. 198.

[5]) Isti u sv. IV. gl. 15. str. 73.

[6]) Journ. de Phys. Bd. 30. str. 245. — u Aragovih djelih sv. IV. gl. 15. str. 73.

oblaka; stopram oko 7¹/₄ ure pokaza se od jugozapada oblak, koji se do mala razprostre po čitavu nebu. [1])

U memoirih Forbinovih od g. 1685. čita se ovo: „Pri vrlo vedru nebu blizu morskoga ušća Sundainskih otoka čusmo jak grom, nalik prasku vrlo nabijena topa; tries strašnim praskom provali u more 200 koračaja daleko od ladje, i stade još i dalje u vodi šumiti, a talasanje trajaše dulje vremena. [2]) itd. Ovo su dakako riedki i nenadani slučajevi; ma baš za nenadane slučajeve velimo: „puče glas kao grom iz vedra neba!“ Stoj. 65. Inače je isto pravilo u prirodi, koje i u poslovici: „tries iz vedra neba nepada“ Dan. 5099.

Iz razloga, što se svjetlost mnogo brže razplodjuje od zvuka-polag Struveovih i Fizeauovih iztraživanja skoro milion puta brže od zvuka [3]) — običajno najprije vidimo svjetlost munje, pa onda stopram iza kraće ili dulje stanke čujemo grom ili grmljavinu. [4]) Upravo to isto vele i nar. poslovice: „prije munja sieva, a pak se grom razliega“ Dan. 3741. i „za munjóm se grom čeka“ Dan. 5662.

Medjutim koliko je i velika brzina svjetlosti, još je veća brzina munjine; [5]) po računu Wheatstonovu munja je još za više od dvadeset tisuća zemljopisnih milja brža od svjetlosti; [6]) odtud valja ova u poslovici hiperbolična za brzinu prispodoba: „leti kao munja!“ Vuk. 168.; odtud naravski netrebamo se više bojati onoga triesa, kojega svjetlost uzvidimo [7]);

---

[1]) Du climat des Etats-Unis; — u Aragi, sv. IV. l. c. i opet gl. 37. str. 197.

[2]) Arago, sämmtl. Werke, sv. IV. gl. 37. str. 198.

[3]) Humboldt, Kosmos, sv. I. str. 160. — Sr. Kosmos sv. III. str. 92. i 93.

[4]) Arago, sämmtl. Werke, sv. IV. gl. 11. str. 64.

[5]) Humboldt, Kosmos, sv. III. str. 94.

[6]) Isti, na istom mjestu.

[7]) Arago, sämtl. Werke, sv. IV. gl. 39. str. 251.

jer tkogod je ikad gromom onesviešćen bio, kad se je osviestio, priznao je: da niti je vidio svjetlosti munje niti je čuo prasak groma. [1]) To je već i Plinij dobro znao, kad je napisao: „Nemo tangitur, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audiverit.“ Upravo to isto veli posve istinito i umno i naša nar. poslovica: „neboj se groma, kad munju nepriteče“ Dan. 2573. Tomu slično u tropu velimo: „bježeći od groma, munja me opali!“ Dan. 194.

Grmljavina u zraku neprestane sve donle, dokle se protivne munjine t. j. jestna i niečna neizjednače; [2]) a to se izjednačenje naravski nemože obaviti jednim jedinim gromom; zato imade pravo nar. poslovica, kad veli: „za jednim gromom i drugi dodje“ Dan. 5643. A očevidna je istina da: „ni svaki grom netreska“ Dan. 2958.

Budać da je svaka vlaga, dakle i kiša, dobar voditelj munjine, [3]) to je sasma naravska istina, da čim jače kiša pada, tim se više munjine iz oblaka stane svadjati u zemlju, i naravski tim manje bude u zraku grmljavine; [4]) dakle čim je više kiše, tim je manje grmljavine; a čim je manje kiše, tim više grmljavine. To je i narod opazio; jer nar. poslovice vele: „kad najviše grmi, najmanje kiše pada“ Vuk. 119. „pri najvećoj grmljavini, najmanje kiše“ Stoj. 66. „što više grmi, manje dažda nahodi“ Vuk. 353. i „kad veoma grmi, paka (poco-malo) daždi“ Dan. 1562. Makar da narod u tih poslovicah i nije točno razlikovao uzrok od poslje-

---

[1]) Populäres Handbuch der Physik v. Dr. Zimmermann, I. B. str. 167.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, sv. I. §. 237 str 182. — Anfgr. d. Physik v. Koppe, §. 136. str. 188.

[3]) Arago, sämtl. Werke, sv. IV. gl. 39. str. 243.

[4]) Anfangsgründe der Physik v. Karl Koppe, §. 135 str. 186.

dice; jer po poslovici bila bi velika grmljavina, uzrok male kiše; a u istinu je obratno t. j. mala kiša uzrok je velike grmljavine; velika grmljavina samo je posljedica male kiše; ipak „factum" u nar. poslovicah obstoji: tako jest, tako u prirodi biva, pa bio uzrok tomu koji mu drago!

Naš je narod i bez Howarda proučio oblake. Ako i neumije, kao Howard, znanstveno sve oblake razlikovati, opet znade dobro da su gusti i tamni oblaci običajno viestnici vihra i kiše; [1]) jer veli: „ni svaki oblak nedaždi" Dan. 2959. „iz daleka se vidi oblak, iz koga će daždit" Dan. 1222 t. j. „iz debela oblaka daždi!" Dan. 1223. Tako je u pravilu; ali „i crn oblak vazda nedaždi" Dan, 991.; jer iz nenada može promjena u zraku nastati. [2])

Sljedeće poslovice: „sada je vedro, a sad oblačno" Dan. 4039. „iza dažda, bit će i sunca" Dan. 1245. „(iza zime toplo), iza kiše sunce" Vuk. 97. „iza kiše bude i sunca" Stoj. 241. „iza oblaka sunce sinu" Dan. 1248. „za zlim se vremenom dobro čeka" Dan. 5701. svi ti tropi postadoše od naravske promjene vremena, baš ko i ona klasična. „Post nubila Phoebus!"

Nar. poslovica veli: „kad Bog hoće, iz vedra neba daždi" Dan. 1473. — Da može i iz vedra neba dažditi, to nije nesmisao, već je prava živa fizična istina. Humboldt i Capitain Beechey pripoviedaju, da kadšto u ravnoaćnih priedjelih pada kiša, kad je vedro nebo; kiša je riedka, a kaplje krupne. [3])

Nar. poslovica veli: „ljetni je dažd ka' i

---

[1]) Dra. Baumgartnera počela siloslovja, §. 572. str. 412. Das Buch der Natur v. Schoedler, I. Th. §. 231 str. 176.

[2]) Humboldt, Kosmos, sv. I. str. 364. i 366.

[3]) Arago, sämtl. Werke, sv. IX. gl. II. str. 19.

vojska“ Vuk. 172. t. j. jak i silan. To je živa fizična istina; jer u ljetu stoje oblaci više, nego li u zimi; [1]) dakle u ljetu pada kiša iz veće visine, dakle mora već zato ljetna kiša jača biti. Ali osim toga u ljetu su kišne kaplje porad topline punije i krupnije, [2]) tako, da je dosta puta jedna ma i kratka kiša u ljetu jača i više iznaša od višednevnih zimskih sitnih kiša; [3]) dakle je posve umjestna spomenuta poslovica!

Ove tri poslovice: „bunar ukraj rieke kopati! (t. j. činiti ono, što nije potrebno)“ Vuk. 30. „bunar voda svaka grozničava“ Vuk. 30. i „voda tekućica zdravija je od ležeće“. Dan. 5593. — te tri poslovice tvrde, da je voda tekućica zdravija od ležeće, pa makar i bunarske vode. Da vidimo što vele siloslovci na to. — Siloslovci tvrde, da je voda kišnica, sniežnica i tekućica, ako i ne tečnija, ali običajno laglja od bunarske. [4]) U riekah i potocih, gdje imade ugljično-kiseloga vapna, diže se ugljična kiselina u zrak, a vapno sjeda na dno; [5]) po tom preostane u tekućici vrlo malo ili nimalo vapna, a takvu vodu zovu siloslovci mekanom vodom, za razliku od tvrde t. j. u kojoj puno vapna imade. [6]) Po tom je svaka tekućica mekana voda; a bunarska iz veće strane tvrda, [7]) osim ako izvire iz kakova

---

[1]) Koppe, Anfangsgr. d. Physik, §. 245. str. 404. — Baumgartner, počela siloslovja, §§. 567. i 568. str. 409. i 410.

[2]) Humboldt, Kosmos, sv. I. str. 446. opazka 78.

[3]) Koppe, Anfgr. d. Physik, §. 246. str. 406. — Sr. Das Buch der Natur v. Schoedler, I. Th. §. 232. str. 177.

[4]) Koppe, spom. djelo, V. Abschnitt: chemische Erscheinungen, §. 95. str. 123.

[5]) Das Buch der Natur v. Schödler, II. Th. Geologie, Wasserbildungen, IX. Quartaersystem, §. 170. str. 144.

[6]) Anfangsgründe der Physik v. K. Koppe, §. 95. str. 123.

[7]) Isti na istom mjestu, i opet u §. 89. str. 113.

tvrda pjeskovita kamena ili granita, [1]) onda dakako može i bunarska voda mekana biti.

Nar. poslovica veli: „i voda zube ima“ Vuk. 94. i Stoj. 228. t. j. što se često pere, brzo se podere; ili još jasnije: „česta kaplja kami izvrti“ Dan. 427. — Ovo je tako istinito, da ću samo napomenuti onu poznatu: „Gutta cavat lapidem, non vi, sed saepe cadendo!“ Isto je tako istina, da i: „tiha voda brieg roni“ Vuk. 317. t. j. duljim vremenom.

Poznato nam je svim, koliko hasne imademo i od vatre i od vode. — Vatrom se štitimo protiv studeni, jer je toplina uvjet životu organičkomu; [2]) vatrom si kuhamo jestvine; vatrom savijamo željezo, te pravimo iz njega razno potrebito orudje; vatrom raztvaramo vodu u paru, od koje je tolika danas u životu hasna, da netrebam dalje rieči trošiti itd. — Ali isto je tako i voda puno nam hasnovita: njom ljudi i životinje žedju gase, a bilje se kriepi; njom se peremo i jestvine si mekšamo; njom plove brodovi i kreću se razni strojevi; pa da nespominjem veliku od vode porabu u liečničtvu, [3]) napomenut ću samo hasnu od kupanja: kupanje pročisti šupljice u tielu, tim olakšava izparivanje, i učini čovjeka lakšim i zdravijim. Ali s druge opet strane poznato nam je takodjer, koliko nevolje može prouzročiti i vatra i voda: požar i povodnja! Sve je to narod u ovoj jednoj poslovici izrekao: „vatra i voda dobre su sluge, ali zli gospodari!“ Vuk. 32. Ali i pojedince: „tko se (ili dok se) dima nenadimi, on se ognja

[1]) Das Buch der Natur v. Schödler, unorgan. Chemie, §. 35. str. 303.

[2]) John Herschel, Outlines of Astr. p. 237. u „Kosmosu“ sv. III. str. 56. op. 21.

[3]) Geiger's prakt Pharmacie und deren Hülfswissenschaften v. Dr. Justus Liebig, I. B. §. 492. str. 211.

nenagrija" Vuk. 153. i Stoj. 55. „voda ka se pije, mutit se neima" Dan. 5592. „voda svašto opere do pogana jezika (ili do crna obraza)" Vuk. 37. „voda sve pere osvem grieha" Vuk. 37. „ćera vodu na svoju vodenicu" Stoj. 214. „spavao sam kao okupan" Vuk. 292. Ali opet i: „od male iskre velik oganj!" Dan. 3258. i „voda nepazi kumstva ni prijateljstva!" Vuk. 36.

Fizična je istina, da i slama i ulje imadu u sebi veoma dobro gorivo; [1]) odtud su na svom mjestu ove poslovice: „vatra i slama nemogu u blizu stajati" Vuk. 32. „vatra se slamom negasi" Vuk. 32. „vatra se uljem netuli" Vuk. 32. „slama i oganj u jedno mirno stat nemogu" Dan. 4138. „nestavi oganj polag slame" Dan. 2762. „oganj od slame brzo plane" Dan. 3321. „na oganj ulja neljevaj" Dan. 2425. to isto u ironijah: „iskat slame na požaru!" Dan. 1198. i „uljem oganj gasit!" Dan. 5435.

Tko bi mislio, da naš narod umije upravo strukovnjačkom vještinom razlikovati lagane i težke, slabo hranive i dobro hranive jestvine! Ali slušajmo. — Nar. poslovica veli: „tko nema mlieka, nema lieka!" Vuk. 149. — To isto tvrde i strukovnjaci t. j. da je mlieko lagana a kraj toga svestrano hraniva te najmješovitija hrana. [2]) Evo sastojina u mlieku: 3·8 postotka sladora; 3·6% masti; 5·5% bjelanca; 0·09% kuh. soli; 0·5% praničnokiselogа vapna; 4·9% pepelja; 86% vode. [3]) Slador i

---

[1]) Koppe, Anfgr. d. Physik, §. 86. str. 110. — Baumgartner, poč. siloslovja, §. 469. str. 340.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, sv. II. Physiol. Theil, §. 95. str. 370.

[3]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. Physiol. §. 94. str. 369.

mast daju nam ugljenik, koji izvadja toplinu; od bjelanca dobivamo dušik, a to je prava hrana, jer se odtud krv pravi; sol služi za lakšu probavu; praničnokiselo vapno pravi i jači kosti u tielu; voda raztvara i razčinja jestvine. [1]) Dakle, kako se vidi, u mlieku, su svi uvjeti za život nuždni svestrano porazdieljeni, pa zato mlieko može biti i biva jedinom hranom u prvom razvitku i kod čovjeka i kod ostalih sisara. [2])

Zelje ima malo hraniva, [3]) dakle nije težka hrana; zato i veli nar. poslovica: „bez zelja nema veselja!" Vuk. 11. „od pitoma zelja glava neboli!" Vuk. 235. „od znanoga zelja glava neboli!" Dan. 3296. „od pitoma zelja trbuh neboli!" Dan. 3269. „svega česa po zalogaj, a zelja se nabalaj!" Vuk. 279. i „Turci vele; tarana je hrana; a Kauri; kupus i slanina!" Vuk. 322. — U ostalom ovom se poslednjom poslovicom označuje samo sklonost prema njekim jestvinam; jer da slanina slabo hrani, to i narod znade, dok drži meso i hljeb za najbolju hranu: „težko mesu bez mesa!" Vuk. 315. Vuk tumači ovu poslovicu ovako: „Za čovjeka je meso najbolja hrana." Pa zbilja tvrde i siloslovci, da je meso najkrepčija hrana. [4]) Hljeb takodjer dobro hrani; [5]) „zato je posvuda od najstarijih kulturnih naroda kao svagdanja hrana udomaćen, te se prenio i u svagdanju molitvu i poslovicu, [6])" pa tako i u nas:

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, II. Th. §. 92—97. str. 367—371.

[2]) Isto djelo, §. 95. str. 370.

[3]) Koppe, Anfangsgr. d. Physik, §. 98. str. 130.

[4]) Das Buch der Natur v. Schoedler, Organische Chemie, §. 202. str. 430.

[5]) Isto djelo, sv. II. Physiol. §. 99. str. 372.

[6]) Isto djelo, sv. I. Organische Chemie, §. 203. str. 430.

„s trbuhom za kruhom!“ Vuk. 296. t. j. za hranom; kruh dakle znači: hranu.

Prigovaraju našemu narodu, da je prekomiernomu piću odan. Ovo može biti za pojedine priedjele istina; ali uobće nestoji. Bar poslovice, taj zakonik pučke pameti, protivno dokazuju. Istina je doduše, da je umjeren užitak vina zdrav: „vino i starca razigra i baku razdraga“ Stoj. 221. „vino i starca zaigra“ Vuk. 35. „vino od loze, mlieko od koze, čovjek od čovjeka valja“ Vuk. 35. „vino je piti veselo, nek te čuje sve selo“ Dan. 5575. „vino je sladko a grlo je gladko“ Dan 5576. „nestà vina, nestà razgovora“ Vuk. 209. „konju zobi, a junaku vina“ Stoj. 223. „stara vina i stara prijatelja drži se“ Vuk. 294, Ali treba s razlogom piti, da si glavu nepretovarimo t. j. „vino se pije u trbuh, ne u glavu!“ Dan. 5577.; jer mnogo pijuć vina ili uobće opojna pića, udari alkohol i ugljična kiselina u krv, pa krvju u mozak; [1]) zato nas onda glava zaboli, ili, kako nar. poslovica veli: „udarila ga čutura u glavu“ Vuk. 326. ili „udario ga Vinko Lozić u glavu!“ Vuk. 327.; zato liepo opominju i od pijanstva odvraćaju nar. poslovice: „težko onom koga vode, a još gorje koga nose!“ Vuk. 316. tako se rekne u šali, kad tko koga vodom ponudi; dakle narod opominje, da vino imade u sebi jakosti, jer se pijanac sruši u nesviest, pa ga nositi moraju: „od vode vode, a od vina nose“ Vuk. 232. Nadilje velimo: „vino i mudroga pobudali“ Vuk. 35. „vino neveli: hajde, nego: sjedi!“ Vuk. 35. i Stoj. 221. „vino nemûči, nego bûči“ Vuk. 35. „vino u sudu mirno je, a u pijancu luduje“ Stoj. 221. „jače vino od katane“ Stoj.

---

[1]) Baumgartner, poč. siloslovja, §. 475. str. 344.

222. „težko pijanici na zetovoj ulici“ Vuk. 316. „tko vina nepije, rdja ga bije; a tko ga mnogo pije, po glavi se bije“ Vuk. 133. „tko je vinu prijatelj, sam je sebi neprijatelj“ Dan. 4798. i „pjana kmeta, našla šteta“ Dan. 3516.

Fizični je zakon u naravi, da u starosti čovjek oslabi; zato istinu govore nar. poslovice: „starost slabost, gotova bolest“ Stoj. 179. „baciše godišta u ništa! Vuk. 11. „hej starosti prteno oružje!“ Vuk. 341. „mladost plahost, starost žalost“ Dan. 2278. „starost je najveća nemoć“ Dan. 4233. „ostario, mejdan ostavio“ Stoj. 179. „stari ljudi pogotovu djeca“ Vuk. 294. ili „stari su ljudi kao i mala djeca“ Stoj. 179. „za starim uz brdo nevalja ići, a dobro ga je poslušati!“ Vuk. 87. dakle nemisli prezirno o starosti, makar da je naravskim redom slabašna i nemoćna; dapače narod naš cieni starost, kao punu izkustva, u koje treba iskati svjeta i nauka: „starca valja slušati, ali za njim nehodit.“ Vuk. 294. (jer je slab, pa spor; ali ipak pun izkustva). To isto: „bez starca nema udarca!“ Vuk. 12. „težko kući na mladoj starešini“ Vuk. 315. „neidi starijemu uzdrt (=uz nos)“ Stoj. 209. „bez stara panja, sirotno ognjište“ Vuk. 12. „od stara drva svjetlji je oganj“ Dan. 3277. „kad se stara klada upali i matori panj užeže, dugo vatru drže“ Stoj. 101.

Ovamo bi spadale još mnoge zdravoslovne poslovice; ali kako u tom strukovnjak nisam, tako ću površno samo njeke spomenuti, a naši strukovnjaci neka dalje iztraživaju i dokazivaju.

Njekoje sam amo spadajuće već spomenuo n. p. „i u vodi je liek“ Dan. 1099. „spavao sam kao okupan“ Vuk. 292. „tko nema mlieka,

nema lieka" Vuk. 149. itd. sad ću potražiti još njekoje. —

Nar. poslovica veli: „zdrav kao pudar“ ili „zdrava kao pudarica“ Vuk. 89. To je svakomu siloslovcu jasna istina; jer su vinogradi običajno na gorah, „a na gorah je zrak puno čistiji i zdraviji, jer je prost od kojekakvih težkih izparivanja, koja se iz zemlje dižu.“ [1])

Nar. poslovice vele: „oganj se ognjem gasi“ Dan. 3322. „vatra vatru nežeže“ Vuk. 32. ili „vatra vatru nepržì“ Vuk. 32. Vuk tumači ovu poslovicu ovako: „Prikučivši ono, gdje se tko opržio, kao da vatra izvuče vatru i bol.“ — To je nješto naličoo onomu od Hahnemanna, otca homeopatije, zagovaranomu načelu: similia similibus! [2]) Koliko je u tom prema današnjoj liečničkoj znanosti istine, neka naši strukovnjaci iztražuju!

Nar. poslovica veli: „ti mene čuvaj od nokta, a ja ću tebe od svakoga zla“ Vuk. 316. Vuk ovu tumači ovako: „Kažu, da tako govori bieli luk čovjeku, i znači, da je bieli luk zdraviji, kad se neljuštri. Ja neznam. Ali sjećam se, da Buffon na jednom mjestu [3]) tvrdi, da luk imade i protiv bjesnoći njeku ljekovitu snagu. To je dakako nevjerojatno; ali nije nevjerojatno, da bi luk mogao pa ma u čem ljekovit biti!

Nar. poslovica veli: „tih kako ulje“ Dan. 4693. — O ulju je skoro svakomu poznato, da ublažuje bol na ranah.

Nar. poslovica veli: „gorja je odvala nego povala“ Vuk. 43. Vuk ovu tumači ovako: „Gorje je kad se čovjek pridigne, pak se po drugi put

---

[1]) Humboldt, Kosmos, sv. III. str. 43.

[2]) Herder's Conversations-Lexicon, Freiburg im Breisgau, 1855. III. B. str. 204. i 340.

[3]) Prirodopis četveronožnih životinja, knj. II. gl. VII. str. 270.

razboli, nego prva bolest." — Tako njekako i liečnici za „recidivnu" bolest vele.

Nar. poslovica veli: „kad je najviše strvine, onda najviše psi biesne" Vuk. 117. Po tom bi strvina prouzročila bjesnoću. — Doduše njekoji učenjaci navadjaju izmed ostalih uzroka takodjer i strvinu kao uzrok pasjemu bjesnilu. [1]) Meni se to čini nevjerojatno, i skoro bih rekao, da se ta poslovica ovako razumjeti imade: kad je najviše strvine, onda se najviše psi izmed sebe kolju, jagmeć se i otimajuć si bolje zalogaje t. j. onda „poobieste." — U ostalom nemogoh nikako u narodu propipati pravi ovoj poslovici smisao.

Nadilje velimo: „staru čovjeku mlada žena godimenat, a mladu čovjeku stara žena pogibija" Vuk. 294. — Nješto tomu slična pripovieda Dr. Zimmermann „kako je on sám poznavao jednoga starca, slabiša i bolešljivca, koji je od svoje 50. do 60. godine tri žene pokopao, a sve tri su i mlade i jedre bile, kad su se zaručile; nu kratko vrieme iza vjenčanja sve slabije i mršavije bivajuć u trećoj godini poumrše; a na starcu udovcu ništa se nije opazilo, da stari; dapače i suhobolja, o kojoj je s početka mislio, da ju sigurno imade, nije se pokazala. Stopram kad si nikako četvrte supruge nije našao, onda njegova tjelesna snaga za vrlo kratko vrieme izdade." [2])

Napokon si je naš narod stvorio ovo liepo zdravoslovno pravilo; „oblači toplo, jedj malo, s mjerom pij, ako hoć vele živit!" Dan. 3209.

---

[1]) Buffon u svom prirodopisu četveronožnih životinja, sv. II. gl. VII. str. 271.

[2]) Populäres Handbuch der Physik, Naturkräfte und Naturgesetze, I. B. str. 335.

Ovakovih zdravoslovnih pravila našlo bi se još i više u naših poslovicah; ali kako ja po zanatu liečnik nisam, tako moram sve što izpustiti, pa preći na strogo siloslovje, i to na drugu stranu t. j. na

B) Astronomičke istine u nar. poslovicah.

Kao što ni svjetlost sunčana nezasja ujedanput, već najprije zarudi zora, pa po malo biva sve jasnije i svjetlije, tako je i svaka znanost u početku tamna i mračna, pa tek s vremenom biva jasnija i bistrija; tako je i s astronomijom. — Njezin predteča jest: astrologičko praznovierje! Neda se tajiti, da je to âstrologičko praznovierje i u naš narod dobrano prodrlo i duboko koren uhvatilo, jer se u puku i mjesecu i zviezdam prevelik upliv pripisuje; tako n. p. čim se mladjak mjesec pojavi, odmah dobije od naroda ovaj pozdrav: „zdrav zdravljače! nov novljače!“ Vuk. 89., pa onda još gdjekoji izvade i novčanu kesu, ako u njoj dosta novaca ima, te ju tresnu prema mjesecu; zato svakoga mrzi s praznom kesom nov mjesec ugledati.“ Vuk. 89. Ovo je puko golo praznovjerje. Isto tako imadu i zviezde u narodu velik upliv na sudbinu ljudsku, jer nar. poslovice vele: „dobra zviezda“ Dan. 607. i „Bog vlada zviezdama, a zviezde nama“ Dan. 216. To je nješto slično onomu litvanskomu mythosu: „Werpeja (prelja) počme novorodjenu čedu presti na nebu konac udesa, i svaki konac okonča u jednoj zviezdi. Približi li se čovjeku smrt, tada se odkine konac, a blieda zviezda padne na zemlju!“ [1]) Da opravdam te njekoje bludnje naroda našega, pitam: u kojem puku neima astrologičkoga praznovierja? Imade ga u francuzkom

---

[1]) Jacob Grimm, Deutsche Mythologie, str. 685. u Humboldtovu Kosmosu, sv. I. str. 393. op. 28.

puku, [1]) imade ga u englezkom i njemačkom puku [2]) ali što velim u puku? Imade ga i med odličnimi i glasovitimi **učenjaci** raznih naroda od najstarijih sve do nedavnih vremena! Da opravdam i izpričam prosti narod naš, evo navadjam iz mnogobrojnoga niza i njekoje glasovite učenjake praznovjerce. —

Učeni Aristotelovac **Theophrast** bijaše praznovjerac. [3]) — Najučeniji rimljanin **Varro** bijaše kraj sve svoje učenosti i praznovjerac. [4]) — Najumniji stoički mudrac svoga vremena **Seneka** bijaše i astrolog. [5]) — Divni i možda prvi veleum svih vjekova **Aristoteles** napisa medju inimi umnimi stvarmi i ovaj nesmisao: „Zviezde nisu tjelesa bez duše, nego su tvoreća i živuća bića!“ [6]) — Učeni matematik **Stoffler** bijaše velik učenjak, al i velik praznovjerac: on je prorokovao obći potop za mjesec veljaču godine 1524. [7]) Pa kako se je izpunilo to proročanstvo? „Vjerodostojni pisci suvremenici tvrde, da je čitav veljača te iste godine (1524) bio izvanredno **suh i vedar**!“ [8]) Poznat je astrologički praznovjerac, inače oštroumni matematik **Cardano Geronimo**, [9]) kojega Humboldt nazivlje; „Der begeisterte Wundermann, Phantastiker und doch scharfsinniger Mathematiker zugleich.“ [10]) Poznato je, kako je još u sredini 17. stoleća učeni astronom i

---

[1]) Arago u svojoj popularnoj astronomiji sv. IV. knj. 33. gl. 48. str. 597.

[2]) Praznovierske poslovice i francuzke, i englezke i njemačke i talijanske vidi u „Leipziger Illustrirte Zeitung,“ 1862. N. 991. i N. 1007.

[3]) Arago, popul. astr. sv. III. knj. 21. gl. 38. str. 410.

[4]) Isti, na istom mjestu.

[5]) Isti, popul. astr. sv. IV. knj. 34. gl. 7. str. 628.

[6]) Humboldt, Kosmos, sv. III. str. 29. op. 26.

[7]) Bayleov filozofički riečnik, sv. II. str. 772.

[8]) Arago, popul. astr. sv. IV. knj. 34. gl. 7. str. 628.

[9]) Bayleov filozofički riečnik, sv. I. str. 335.

[10]) Kosmos, sv. II. str. 473. op. 69.

astrolog Morin prorokovao slavnomu Gassendiu smrt na poslednjega srpnja 1650., „ali nikad se nisam ćutio tako zdravim — reče Gassendi —, kao na taj moj kobni i smrtovni dan!“ [1]) — Ali da neduljim dugi niz velikih i umnih muževa, spomenut ću samo još Kepplera. I taj velikan kraj svega svojega oštroumlja nemogaše se nikako razkrstiti s gdjekojimi svojimi upravo krupnimi bludnjami i izpraznimi sanjarijami. [2]) Kad toliki i toliki jučenjaci, pa još većinom u zvjezdoznanstvu strukovnjaci, zadjoše s puta istine na stranputicu bludnje, je li čudo, ako se je i naš narod kraj svega svojega oštroumlja u gdjekoju astrologičku sanjariju uljuljao? Medjutim pustimo sanjarije, a razmatrajmo istine.

Nar. poslovica veli: „sviet ide naokolo (a nevolja redom)“ Vuk. 282. Ja neznam pravo što znači u ovoj poslovici „sviet.“ To znadem da u narodu „sviet“ može značiti „ljude“, ali i „zemlju“; velim „ljude n. p. „vas sviet (t. j. svi ljudi) živi na vjeru i na amanat“ Vuk. 32. „nitko nemože cielomu svietu (t. j. svim ljudem) kolača namiesiti“ Vuk. 220. ili „nitko nemože natkati marama, da cielomu svietu (t. j. svim ljudem) usta poveže“ Vuk. 220. itd. Ali sviet znači i zemlju n. p. „čovjek po svietu (t. j. po zemlji), ko pčela po cvietu“ Vuk. 348. „nitko nemože ovoga svieta (t. j. na ovoj zemlji) u svačem srećan biti.“ Vuk. 220. „ode u bieli sviet“ itd. Ja, kako rekoh, neznam i nemogoh nikako, niti iz smisla niti iz ustiju naroda dosada doznati, što znači „sviet“ u toj poslovici: „sviet ide naokolo.“ Ali svejedno; ako znači „ljude“, dobra je i umjestna; ako li znači „zemlju“, nesamo da je dobra i umjestna, nego je ujedno sigurna i živa, makar i ne očevidna astronomička istina! U književnom je-

---

[1]) Arago, popul. astr. sv. IV. knj. 34. gl. 7. str. 630.

[2]) Humboldt, Kosmos, sv. III. str. 31. op. 32. i opet str. 19.

ziku, a pogdjegdje i u narodu, znači sviet i svemir; ako li je to smisao rieči „sviet“ u napomenutoj poslovici, onda je još veće čudo, ali i veći za nas ponos, što je narod nepoznavajuć ni Kopernika, ni djelo njegovo „De revolutionibus orbium coelestium“ skovo u poslovicu tako zamašnu astronomičku istinu!

Sljedeće očevidne u poslovicah istine netrebaju dokaza: „iz istoka sunce iztječe“ Dan. 1225. „sunce na iztok, a Bog na pomoć!“ rekne Crnogorac, kad vidi sunce gdje izlazi, Vuk. 296. „zimnje sunce, koje dockna izadjè, a rano zadje“ Dan. 5825.

Promjenu godišnjih doba, te uobće promjenu vremena označuje narod ovimi poslovicami: „ljeto sine, pa i mine“ Vuk. 172. pa tim označuje ujedno prolazljivost ljudske sreće; „lete danci kao rieka, a godišta kao ništa“ Vuk. 168. Zatim: „iza zime je primaljeće“ Dan. 1253. „za zimom pramaljeće dohodi“ Dan. 5699. „iza zime ljeto siva (sviće) Dan. 1254. „iza zime toplo, (iza kiše sunce)“ Vuk. 97.

Motreć na plodove kojimi se hranimo, istinu velimo: „jesen je bogata, a zima rogata“ Vuk. 114. i Stoj. 246.; ali zato: „u ljetu valja se postarati zaziminu“ Stoj. 221. i „tko u ljeto neradi, u zimu gladuje“ Vuk. 158.

Po naravskom zakonu mora zimno doba svake godine nastupiti; zato dobro velimo: „nije kurjak zime izjio“ Vuk. 215. „nijedne zime nije vuk izjio.“ Dan. 3100. „nije se još zima izjalovila, nego krava i kobila“ Stoj. 137. i „zimu nisu izjeli kurjaci, nego kravu i kobilu“ Stoj. 226.

Zimno sunce slabo nas ogrejava, zato mu i daje nar. poslovica ovaj pridjevak: „zubato sunce!“ Vuk. 94. i Stoj. 191.; zato nam je zima dušman: „ide zima kao oštra sablja“ Vuk. 96. „zima

ujeda bez zubi“ Stoj. 226. „zima gizde negleda“ t. j. negleda, koja je haljina liepa, nego koja je topla, Vuk. 90. i „zima zimom, a ljetom ljeto“ Dan. 5823.

Po ovoj nar. poslovici: „božić zimu zastupa“ Dan. 311. imao bi božić hladan i studen biti. To tvrde i meteorolozi. — Duljim motrenjem opazilo se je, da su u umjerenom sjevernom evropskom pasu ovi mjeseci najhladniji: prosinac, siečanj i veljača.[1]) To se pravilo slaže i s bilježkami naših meteorologa. Po Zeithammerovih trogodišnjih motrenjih (1857—1859) za Zagreb su najhladniji mjeseci: prosinac, siečanj i veljača[2]) Tako isto po Stožiru za g. 1862. i 1863.[3]) Tako je po Zajcu (za g. 1869—1870) i za Vinkovce;[4]) ali čemu da nabrajam, kad je to sve, što dosad imademo, za znanost uviek još premalo; nu štogod imademo, sve potvrdjuje istinu u ovoj poslovici: „božić zimu zastupa“ Dan. 311. t, j. prosinac spada medju najhladnije mjesece. Odtud, što božićno vrieme po naravskom redu ima biti hladno, a ne toplo, dobro velimo: „zlo kad zima neide zimom.“ Dan. 5861.; jer ako se neostudeni do božića, udarit će zima kasnije u nevrieme, t. j. „ako zima ustima neujede, ona repom ošine“ Vuk. 2. „zima ako neujede zubom ošine repom“ Stoj. 226. „vodenica koja melje božiću kolače, ona neće uskrsu pogače“ Vuk. 37. Zatim: „da te Bog sačuva vedra božića (i oblačna Gjurgjeva dne!) Vuk. 56. „južnu (t. j. toplu)

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, I. Th. §, 224. str. 168. — Sr. Arago, popul. astr. sv. 4. knj, 32. gl. 12. str. 455.

[2]) Program zagrebačke gimnazije od g. 1859. na str. 32.

[3]) Književnik, god. druga, 1865. na str. 155.

[4]) Programm des k. k. Staats-Ober-Gymnasiums zu Vinkovci, 18⁶⁹/₇₀. str. 31. — To isto potvrdjuju Penzove meteorol. pažnje za Osiek — u „Književniku,“ god. treća. 1866. str. 616. itd. .

božiću nevalja se radovati“ Vuk. 115. „*bolji božić kužan nego južan.*“ Vuk. 22.

Prelaz u hladnije vrieme za umjereni sjeverni pojas u Evropi počima od prilike **21. listopada**; jer u taj dan pada srednja godišnja temperatura. [1]) Iz meteorologičkih bilježaka, što jih ja pri ruci imadem za naše priedjele nije moguće opredieliti *dan*, već jedva, i to samo od prilike, *mjesec*, u koji pada srednja godišnja toplota. Taj je mjesec i za Zagreb [2]) i za Vinkovce, [3]) i za Osiek, [4]) a vjerojatno za nas uobće: *listopad*; dakle pravo vele nar. poslovice za sv. Luku, koji pada ili 18. listopada (za katolike) ili 30. i. m. (za pravoslavne), dakle svakako u drugu poslovicu, dapače na kraj listopada: „*sveti Luka snieg zahuka*“ Vuk. 281. „*sveti Luka i arbule lupa*“ Dan. 4425. „*sveti Luka u nokte uka*“ Vuk. 281. ili

„*Od svetoga Luke*
Tur' u njedra ruke“ (Vuk. 235 i 281.)

ili

„*Do svetoga Luke*
Kud ti drago ruke,
A od svetog Luke
Tur' u njedra ruke“ (Vuk. 67.)

To, što valja za lučinje, još više naravski u pravilu mora valjati za Mitrov dan, jer je Mitrov dan t. j. 26. listopada (ili 7. studenoga) iza lučinja; dakle

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, I. Th. §. 224. str. 168.

[2]) Zagrebački programi, i to od g. 1858. str. 24.; a od g. 1859. str. 32. — Zatim za gg. 1862. i 1863. u „Književniku“ od g. 1865. na str. 155.

[3]) Vinkovački programi, i to od g. 186⁸/₉. na str. 43.; a od g. 18⁶⁹/₇₀. na str. 31.

[4]) Književnik, god. treća, 1866. na str. 616.

je umjestna ova: „Mitrov danak, hajdučki rastanak“ Vuk. 78. t. j. onda se više nemogu hajduci zbog zime u šumi zadržavati.

Nu već je naravski o martinju (11. studenoga) u pravilu studenije; zato dobro velimo: „sveti Mrata snieg za vrata“ Vuk. 281.; Mrata je isto što Martin. [1]) Što dalje, to je u pravilu studenije; zato o Tominju (21. prosinca) već nastaje kruta zima, t. j.

„Sveti Toma
Ćera planinke doma“ (Vuk. 281)

U prosincu je redovito snieg t. j. „(marač dugom kudom,) dečembar bielom bradom!“ Dan. 2180.; bielom bradom hoće reći: sniegom.

Nu najjača je zima u nas po nar. poslovici iza božića: „nije zime, dokle božić nemine!“ Vuk. 215. — Božić je pri kraju prosinca (ili kod pravoslavnih 6. siečnja); dakle „iza božića“ očevidno hoće reći „u siečnju;“ pa to je za umjereni sjeverni pojas u pravilu najstudeniji mjesec. [2]) Schoedler meće upravo za umjereni sjeverni pojas 14. siečnja, kao najstudeniji dan. [3]) I Arago za parižki obzor bilježi upravo taj isti dan. [4]) Siečanj je vjerojatno i u nas najhladniji u pravilu; [5]) premda bude kadšto veljača

---

[1]) Vukov riečnik, str. 370.

[2]) Das Buch der Natur v. Schoedler, sv. I. §. 224. str. 168. — Koppe, Anfgr. d. Physik, §. 253. str. 416.

[3]) Das Buch der Natur, l. c.

[4]) Populaere Astronomie, sv. IV. knj. 32. gl. 12. str. 453. i 455.

[5]) Zagrebački program od g. 1859. (Zeithammerov dvogodišnji pregled od g. 1857—1859.) str. 32. — Književnik, god. druga, 1865, (Stožirova motrenja g. 1862. za Zagreb) na str. 155. Vinkovački program od g. 186⁸/₉ (Graberove pažnje za g. 1868—1869) na str. 43. itd. . .

dapače i prosinac studeniji od siečnja; [1]) ali to bude iznimno; a zato ostaje svakako pravilo i od naših dosad meteorologa podkriepljeno, da je najjača zima poslie božića, dakle istina je, da „nije zime, dokle božić nemine!“

Ako je dakle i kod nas uobće, a ja mislim da jest, siečanj redovito najstudeniji mjesec, onda je temeljita ova nar. poslovica: „Kandelora, zima fora“ Vuk. 128. — Kandelora znači „pohod gospin“ t. j. 2. (ili 14.) veljače; [2]) nu tako je u pravilu; jer mudro narod dodaje istoj poslovići: „za njom ide Blaž, koji veli da je laž!“ Vuk. 128. t j. bude kadšto i iznimka!

Napomenuo sam, da su u nas najhladniji ovi mjeseci: prosinac, siečanj i veljača; dakle oni spadaju na zimu; po tom naravski polovica siečnja jest u pravilu pol zime, pa to isto tvrde i ove poslovice: „na vodokršte ($^6/_1$ ili $^{18}/_1$) zimi oko izpršte, a na poklade i drugo joj izpade“ Dan. 2461. ili „vodokršte, zimi oko pršte“ Vuk. 37. t. j. vodokršte jedno oko zimi izbija t. j. na vodokršte je pol zime prošlo.

Iz dosad rečenoga sasma je umjestna i ova nar. poslovica:

„Sveta Kate, k ognju gnjate;
Sveti Niko, na oganj sinko;
Sveti Vlaho, (Blaže), nemoj plaho.“
(Dan. 4423.)

---

[1]) Godine 1863. bijaše u Zagrebu i veljača i prosinac studeniji od siečnja; vidi Stožirova motrenja u „Književniku“ god. II. (1865) str. 155. — Pa i u Osieku g. 186$^5/_6$, premda je najveća zima bila 7. siečnja, ipak je prosinac bio uobće studeniji od siečnja; vidi Penzove pažnje u „Književniku“ 1866. na str. 616.

[2]) Vukov riečnik, str. 262.

Prelaz u toplije vrieme za umjereni sjeverni pojas u Evropi pada na mjesec travanj; [1]) Schoedler stavlja upravo na Gjurgjev dan t. j. na 24. travnja, [2]) upravo kao i naša nar. poslovica: „s t r e h a s n i e g u m j e r a, a r o k G j u r g j e v d a n“ Vuk. 296. Ja sam već jednom spomenuo, da su sve naše meterologičke pažnje, što jih dosada imamo, za znanost nedostatne, jer jih je premalo; zato nisam kadar temeljit razlog o pojedinih danih dati. Nu iz ovo malo meteorologičkih pažnja, što mi je pri ruci, dade se temeljito suditi, da i u nas stopram u travnju, i to pri kraju travnja, nastaju u pravilu topliji dani. [3]) Zato narod od veselja, što je zima prestala, kliče: „G j u r g j e v d a n j e l j e t n i s v e t a c;“ Vuk. 78. i „n e m a l j e t a b e z G j u r g j e v a d a n a!“ Vuk. 203. i Stoj. 119. — Tima se dviema poslovicama neveli upravo, da je Gjurgjev dan pravi ljetni dan, nego da je zima prestala, pa to je već junaku gotovo ljeto; zato i velimo: „G j u r g j e v d a n a k, h a j d u č k i s a s t a n a k“ Vuk. 78. t. j. onda se već junaci u šumi skrivati mogu; inače za slabiše pravo je ljeto iza Petrova: „ž e n s k o j e l j e t o p o s l i e P e t r o v a d n e“ Vuk. 80. — Petrovo pada na 29. lipnja (ili $^{11}/_{7}$) poslie Petrova dolazi s r p a n j, pa to je u umjerenom: sjevernom evropskom pasu u pravilu najtopliji mjesec. [4])

---

[1]) Das Buch der Natur v. Schoedler, I. Th. §. 224. str. 168. — Anfgr. der Physik v. Koppe, §. 253. str. 416. I za parižki obzor prelaz pada u travnju; Arago, popul. astr. sv. IV. knj. 32. gl. 12. str. 455.

[2]) Das Buch der Natur, l. c.

[3]) Program zagrebački od g. 1858. na str. 24 i opet od g. 1859. na str. 32. — Književnik, god. 1865. na str. 155. Književnik, god. 1866. (Penzove pažnje u Osieku) na str. 616. — Program vinkovački od g. $186^{8}|_{9}$ na str. 43. — Program vinkovački od g. $18^{69}|_{70}$ na str. 31. itd. . . .

[4]) Das Buch der Natur, I. Th. §. 224. str. 168. — Koppe Anfgr. d. Phys. §. 253. str. 416. — Tako i Arago za parižk obzor; popul. astr. sv. IV. knj. 32. gl. 12. str. 453. i 455.

I naše meteorologičke pažnje podkrepljuju to pravilo i za naše priedjele. [1])

Da li je istinita i ova nar. poslovica: „od svetoga Ilije, sve haljine milije“ Vuk, 235. t. j. da li je u nas najveća toplina 20. srpnja (ili 1. kolovoza) već prošla, to će se onda dokazat moći, kad budemo posve točno i sigurno znali, u koji dan pada najveća toplina za sve naše uobće priedjele. Za Parižki obzor taj je dan 15. srpnja. [2]

Po nar. poslovicah jest u nas mjesec ožujak ono isto, što kod Niemaca „Aprilwetter“ t. j. nepostojan i promjenljiv; „nepostojan kao Mart mjesec“ Vuk. 208. A u Dubrovniku vele to isto za veljaču: „veljača prevrtača“ Vuk, 33. Dokaz i za jednu i za drugu ostavljam budućnosti Kad se bude moglo znanstveno dokazati, da je u nas uobće ožujak i zbilja najpromjenljiviji mjesec, onda će po sebi sliediti istina i u ovoj nar. poslovici: „bolje je da te zmija upekne, nego da te Marčano sunce ogrije“ Vuk. 23.; jer je to sunce varavo i promjenljivo; a osim toga čitav je ožujak zbog dugih proljetnih kiša, zbog velike vlage i magluštine nezdrav; zato baš i velimo: „marač kudom vrše“ Dan. 2181 i „marač dugom kudom, (decembar bielom bradom“ Dan. 2180.; a u Dubrovniku vele to isto za veljaču: „kad veljača nedaždi, marač dobra nemisli“ Vuk. 115. ili „kad (ako) velje neveljuje, mare opakuje“ Vuk. 115. i 2.

I ova iz dubrovačkoga rukopisa poslovica: „za

---

[1]) Program zagrebački od g. 1858. l. c. — Opet program zagrebački od g. 1859. l. c. — Književnik god. 1865. l. c. — Književnik g. 1866. (osječke pažnje) l. c. — Program vinkovački od g. 186⁸/₉ l. c. itd.

[2]) Arago, popul. astr. sv. IV. knj. 32. gl. 12. str. 453.

zimom daždivom proljeće obilno“ Dan. 5698. bit će po svoj prilici samo lokalna.

Ove dvie nar. poslovice pripisuju mjesecu njeki upliv na drveće: „mjeseca dobra — ili zla — usječen“ Dan. 2268. i „usječen dobra mjeseca“ Dan. 5481. t. j. hrast, panj, stup, ili što mu drago od drveta. Evo što sam od više starih lugara o tom pripoviedati čuo. — Nevalja — vele — nikad prije uštapa (t. j. prije puna mjeseca) drva za gradju sjeći, ako želiš dobru i trajnu gradju imati. To je mnienje i u francuzkom puku. [1]) — Dapače francuzki akademik August de St. Hilaire nadje to mnienje i u Braziliji med pukom. [2]) — Niemac Sauer misli, da je drvo prije uštapa vlažnije, dakle težje se suši, i crvi ga lakše toče. [3]) U ostalom to pitanje — veli Arago još nije sigurno riešeno. [4])

Nar. poslovica veli: „kad se mjesec ušne (t. j. kad je pun), nesij stvari nijedne“ Dan. 1538. — To je isto mnienje i u francuzkom puku. [5]) Arago je u svojoj popularnoj astronomiji [6]) dokazao, da to mnienje, makar je nepodpuno, ipak nije bez svakoga smisla t. j. kad je noć vedra, onda lako nizke biljke mogu pozebsti; a da pun mjesec ima njeki upliv na vedrinu, to i sam Herschel drži za „meteorologičku istinu; a to nam je mnienje podkriepljeno i vlastitim Humboldtovim izkustvom i obćim mnienjem španjolskih brodara na tropskih američkih morih.“ [7])

---

[1]) Arago's sämmtl. Werke, B. VIII. gl. 13. str. 56.
[2]) Isti, na istom mjestu.
[3]) Isti, na istom mjestu.
[4]) Isti, u istoj gl. na str. 57.
[5]) Isti, u popul. astronomiji, sv. III. knj. 21. gl. 32. str. 394.
[6]) Na istom mjestu.
[7]) Outlines of Astronomy, p. 261 — u Humboldtovu kosmosu, sv. III. str. 547—548. op. 52.

Napokon o sijanju spominjem još ove dvie poslovice: „Jelesije proso sije, ide Vide da obide“ Vuk. 113. — Jelesije pada na 14. lipanj (ili $^{26}|_{6}$), pa u to se doba i zbilja sije proso. — Zatim: „sij luk, sij luk!“ kažu, da tako golub dupljaš guče u proljeće, i znači da je već vrieme luk sijati, kad on doleti, Vuk. 284. Medjutim to sam obrazložio ondje, gdje je o golubu dupljašu govor bio. I tim završujem i ovu drugu glavu.

* * *

Završujuć ovo razmatranje naših narodnih poslovica s **naravoznanstvenoga gledišta**, nalazim za shodno navesti njekoliko rieči njemačkoga velikana i otca novijega naravoznanstva Aleksandra Humboldta [1]: „Gedanken und Sprache stehen in innigem alten Wechselverkehr mit einander. Wenn diese der Darstellung Anmuth und Klarheit verleiht, wenn durch ihre angestammte Bildsamkeit und ihren organischen Bau sie das Unternehmen begünstigt, die Totalität der Naturanschauung scharf zu begrenzen; so ergiesst sie zugleich, und fast unbemerkt, ihren belebenden Hauch auf die Gedankenfülle selbst. Darum ist das Wort mehr als Zeichen und Form, und sein geheimnissvoller Einfluss offenbart sich am mächtigsten da, wo er dem freien **Volkssinn** und **dem eigenen Boden** entspriesst! Stolz auf das Vaterland, dessen intellectuelle Einheit die feste Stütze jeder Kraftäusserung ist, wenden wir froh den Blick auf diese Vorzüge der Heimath!“ Na koliko se ove Humboldtove rieči namienjene jeziku i narodu njemačkomu, odnašaju i na naš jezik, neka svaki nepristran čitatelj iz navedenih u ovom svezku poslovica razsudjuje. — Ja bar s po-

---

[1]) Kosmos, sv. I. str. 40.

nosom gledam na velike prednosti jezika nam narodnoga, jezika nam materinjega! Samo mi je spomenuti, da su se još mnoge i mnoge amo spadajuće poslovice oku momu podkrale; ali tko će mi zamjeriti, kad su naše poslovice malo ne more neizcrpivo! Medjutim i ovo što je ovdje poslovica, dovoljno pokazuje veliko obilje, izkustvenu temeljitost i zdrav razum naroda našega u razsudjivanju **prirode i naravskih pojava!**

Njekoje tiskarske pogreške:

Na	str.	42.	red	13.	odozgor	mjesto Puk	čitaj	Vuk.
„	„	44.	„	12.	„	„ grabelice	čitaj	grabilice.
„	„	55.	„	22.	„	„ zalud nastojao	„	nastojao.
„	„	74.	„	4.	„	„ Dan. 3716.	„	Dan. 3616.
„	„	„	„	6.	„	„ Dan. 3878.	„	Dan. 3879.
„	„	108.	„	4.	„	„ kamina	„	kami na
„	„	127.	„	14.	„	„ poslovicu	„	polovicu.